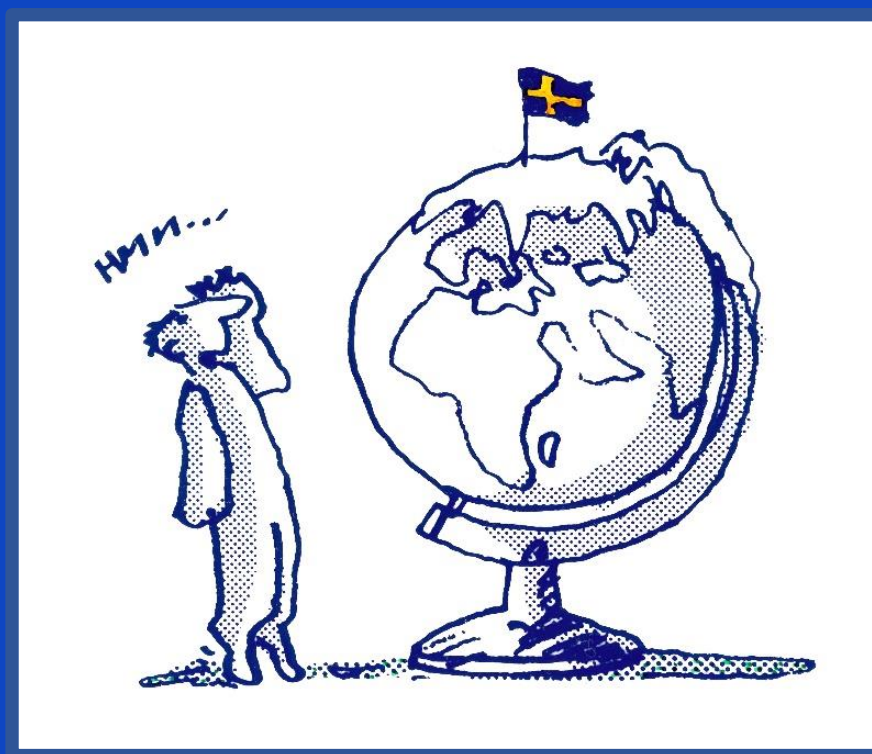

EN BIOGRAFI

Trådar i en väv

Del I

Bengt W Sahlberg

© Författaren

Bild omslag: Kaianders Sempler

Kartor resor: Caramba Grafisk form & produktion

Tryckeri: Elanders Sverige AB

Reviderad upplaga

Stockholm september 2024

Bengt Sahlberg

Hemsida: www.ebsahlberg.se

EN BIOGRAFI

Trådar i en väv

Del I

Innehållsförteckning

Prolog	5
Bang	7
En släktresa	12
En kulturresa	17
En resa i litteraturen	18
En resa i musiken	29
En resa i bildkonsten	38
En resa i arkitekturen	46
En kvinnlig pionjär	54
En rymdresa	59
Porten till livet	63
Förlossning	64
1940-talet	68
Världskrig på jorden	
1950-talet	112
Ungdom på frammarsch	
1960-talet	158
Människan i rymden	
Personregister	216

Prolog

Sekund för sekund och millimeter för millimeter förändras världen. Och förändringarna är inte slumpmässiga. De bygger på kedjor eller trådar av orsak och verkan. Allt bildar en väv utan början eller slut. Ingen orsak eller verkan kan leva sitt eget liv utanför väven. Allt hänger ihop.

Eftersom vi å ena sidan inte vet om det har funnits någon orsak bakom universums födelse, men å andra sidan vet att universum finns, återstår att acceptera att den första verkan, det vill säga det vi idag kallar Big Bang, i alla fall tills vidare kan ha uppkommit utan orsak. I så fall kan Big Bang ses som tidens och rummets jungfrufödelse.

Jag föddes 21 november 1938, cirka 14 miljarder år efter universum. De direkta orsakerna bakom min födelse är i stort sett kända, men trådarna bakåt i tiden till Big Bang är mer diffusa.

En sak är säker. Efter min födelse har det hänt mycket. Världen har öppnats på vid gavel genom utvecklingen av snabba färdmedel och globala kommunikationskanaler. Internet och artificiell intelligens är de senaste verktygen för den som vill syna väven av historiska, geografiska, kulturella, ekonomiska, sociala och genetiska mönster. Och vi är idag i full färd med att bygga nya nätverk ut i rymden och in i det vi kallar medvetandet.

Att resa i olika former både bakåt och framåt i tiden är syftet med den här skriften. Den är första delen i en trilogi som börjar med Big Bang och slutar när pennan faller ur krönikörens hand.

Häng med!

DEL I: Första etappen omfattar perioden från Big Bang till 1969.

DEL II: Andra etappen omfattar perioden 1970 -1999.

DEL III: Tredje och sista etappen börjar år 2000 (slutdatum okänt).

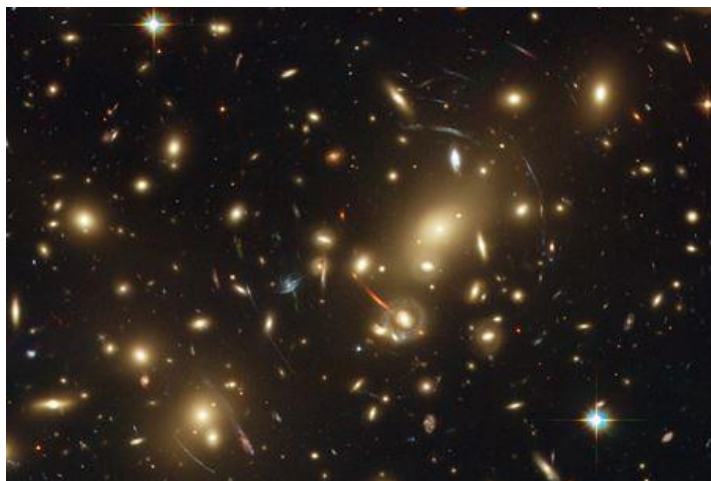
Bang!

Eftersom allt talar för att allt i universum och allt på jorden på ett eller annat sätt hänger ihop med allt annat i universum och allt annat på jorden, räcker det att börja dra i vilken tråd som helst i den spindelväv av trådar som bildar "alltet" för att förr eller senare nysta upp hela verkligheten. Det är det som gör arbetet med att försöka få ordning i trasslet så stimulerande.

Den tråd vi här ska dra mest i blir min livsresa. Runt den tråden virar sig ett nystan med allt från världskrig och mänlandningar till pandemier och ideologiska härdsmältor.

Vi inleder med att i 300 000 kilometer i sekunden, alltså i ljusets hastighet, resa bakåt i tiden för att få uppleva alltings början - *Big Bang*.

Vetenskapen har gjort det möjligt att bygga och sända ut teleskop i rymden som kan fånga upp ljuset från universums födelse för cirka 14 miljarder år sedan. Starten på allt. Med hjälp av människan kan universum nu se sig självt i spegeln.

Universum strax efter Big Bang

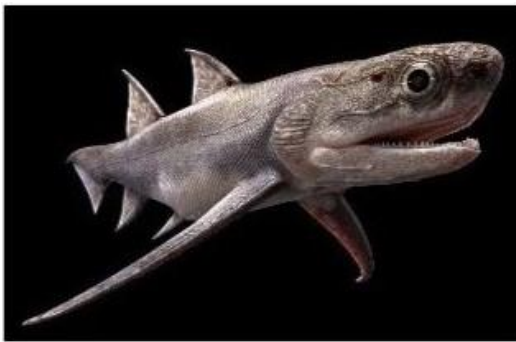
Foto: Webb-teleskopet

Från Big Bang påbörjar vi en lång resa mot vår tid, som flygande gasmoln med stoftpartiklar i en slags astronomisk centrifug. Under resans gång klumpar vi ihop oss och formar galaxer, stjärnor och planeter. En av planeterna är Jorden som bildades för cirka 4,5 miljarder år sedan. Men vi består fortfarande bara av död materia.

Jorden, planeten Tellus

Det ska dröja ytterligare någon miljard år innan det märkliga händer att materien vaknar till liv. Vi förvandlas till levande organismer. Först till biomolekyler som ryms inom en cell. Då bor vi i havet. Men tiden flyter vidare och vi utvecklas till alltmer komplexa livsformer. Som våra vattenlevande föregångare.

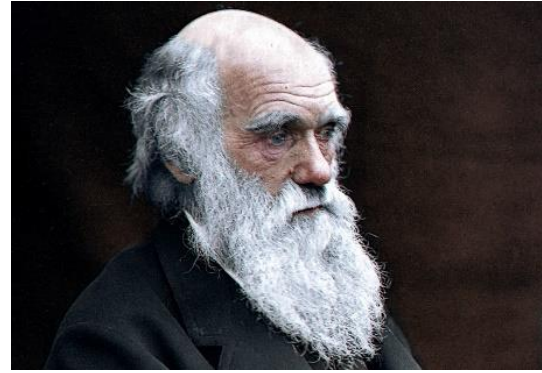

*Våra äldre släktingar
440 miljoner år gamla fiskfossiler*

Ytterligare ett antal miljoner år senare är det dags att krypa upp på land. Vissa landlevande arter blir successivt mer och mer lika oss människor och schimpansen förkroppsligar det sista trappsteget innan människan dyker upp. Intressant är att de landlevande däggdjuren, dit människan hör, trots att de lever på land utvecklas i vatten – fostervatten.

Schimpans

Charles Darwin

När den brittiske biologen, zoologen och geologen Charles Darwin (1809 -1872) upptäckte den numera välkända biologiska evolutionen och beskrev den i sin skrift *On the Origin of Species* (1859) förändrades fullständigt vår syn på såväl världen som livet och oss själva. Ett gigantiskt mentalt paradigmskifte skedde där våra fantasier om övernaturliga makters styrande och ställande i universum fick allvarlig konkurrens av evidensbaserad empirisk kunskap om hur livet började och utvecklades på jorden.

Homo sapiens', det vill säga människans, historia inleds för några hundra tusen år sedan på den afrikanska kontinenten. Och någonsans mellan 60 000 och 80 000 år före vår tideräkning, mer än 3000 generationer tillbaka i tiden, börjar vi vår vandring ut ur Afrika till övriga delar av jordklotet.

Under vandringen i Europa möter vi våra nära släktingar neandertalarna. De är nu utdöda men deras gener finns nedärvda hos dagens människor. Mellan två och fem procent av vår arvs massa har vi gemensamt med neandertalarna. De båda hominidernas möten ledde till gemensamma barn. Som var fertila. Just detta har den svenske genetikern och nobelpristagaren i fysiologi eller medicin 2022, Svante Pääbo, empiriskt kunnat visa.

Nobelpristagaren Svante Pääbo med föregångare

När vi vandrade ut ur Afrika dominerades jordens klimat av en istid, som varade i 100 000 år mellan åren 115 000 - 10 000 f Kr. En inlandsis med en tjocklek på upp till 3,5 kilometer täckte bland annat hela Norden. Oscars församling i Stockholm, där Svante Pääbo föddes 1955, liksom Norrlandsgatan 9 någon kilometer bort, där nobelprisets grundare, Alfred Nobel föddes 1833, låg under samma istäcke.

Den senaste inlandsisens utbredning

Sjutton år innan Svante Pääbo kom till världen börjar jag min livsresa den 21 november 1938, på en förlossningsklinik ett stenkast från Pääbos födelseplats. Närmare bestämt på Skeppargatan 27 i Stockholm.

En avgörande händelse bakom min resa inträffar under ”det glada tjugotalet” på midsommaraftonen 1924. Mina föräldrars livstrådar löper då samman på en dansbana i Stavnäs i Stockholms skärgård. Efter första världskriget råder nu högkonjunktur i världen med betydande ekonomiskt, socialt, konstnärligt och kulturellt framtidshopp. Perioden har kallats Jazzåldern. Jazzmusik blev inne. Nöjeslivet blomstrar i metropoler som New York, London, Paris och Berlin. Och en av jazzens mest stilbildande förgrundsgestalter Louis Armstrong skivdebuterar i Chicago 1923 som kornettist i King Oliver and his Creole Jazz Band.

Efter den stora utvandringen från Sverige till USA under andra halvan av 1800-talet hade Chicago befolkningsmässigt blivit ”Sveriges andra stad”.

King Oliver and his Creole Jazz Band

Louis Armstrong

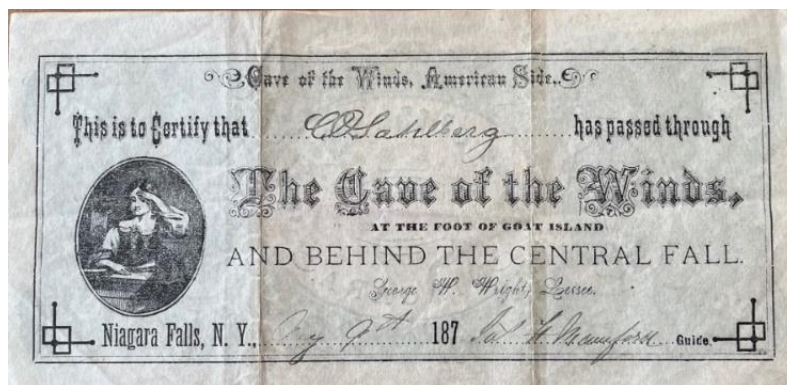
1920-talets glädjeyra ska få ett bryskt slut. Börskraschen i New York den 25 oktober 1929 blir droppen som får bägaren att rinna över till en av de mer mardrömslika perioderna i mänsklighetens historia.

Innan vi fortsätter framåt i tiden ska vi kasta en snabb blick tillbaka till andra halvan av 1800-talet. Det är då som Sverige inleder sin utveckling från ett av Europas fattigaste länder till ett av de rikaste. Och det är nu som mina far- och morföräldrar kommer till världen. Det lägger grunden till min livsresa.

En släktresa

Morfar Carl Otto föds den 15 december 1854 i Närke (Hardemo). Året innan hade Krimkriget brutit ut. Tsardömet Ryssland var den ena parten i kriget och en allians bestående av Storbritannien, Frankrike, Sardinska kungadömet och Osmanska riket (med Turkiet) den andra parten. Kriget avslutas 1856 med en seger för alliansen.

Krim ska på 2000-talet åter hamna i centrum för det storpolitiska spelet. Efter Sovjetunionens upplösning 1991 blir den tidigare sovjetrepubliken Ukraina (med Krim) en självständig stat. Men när Vladimir Putin tar över makten i det nya Ryssland år 2000 växer drömmen om ett nytt "Sovjetimperium". Direkt efter vinterolympiaden vid Svarta havet i ryska Sotji 2014 ockuperar Ryssland den ukrainska grannen Krimhalvön. När Ryssland sedan den 24 februari 2022 invaderar hela den självständiga nationen Ukraina för att inlemma den i det ryska framtidsimperiet, utbryter ett fullskaligt krig. Ukraina får omedelbart massivt materiellt och mentalt stöd från den demokratiska västvärlden. Slaget står nu inte minst om vems världsbild som ska vinna – västliga demokratiers eller östliga diktaturers. Tillbaka till andra halvan av 1800-talet. Att utvandra till Amerika blir då en "folkrörelse". Att resa över Atlanten som turist tillhörde däremot inte vanligheterna. Men det gjorde morfar Carl Otto som 21-åring under sin studietid på Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) i Stockholm. I USA besökte han världsutställningen i Philadelphia 1876, vid hundraårsminnet av den amerikanska självständighetsförklaringen den 4 juli 1776. Och Niagarafallen. Certifikatet nedan hittades hösten 2023 i en gammal ask som tillhört mormor.

Morfar Carl Ottos besök vid Niagara Falls 1876

Att hans barnbarn, som nu berättar om hans USA-besök, skulle besöka världsutställningen i New York 1965 fick han aldrig veta eftersom han strax före sin sjuttioårsdag 1924 lämnade jordelivet på Östermalmsgatan i Stockholm.

Mormor Ellen föds i Småland (Sävsjö) 1869, det sista året under en av de värsta svältperioderna i Sveriges senare historia. Och inte nog med det. Året efter mormor föds Lenin som vid 50 års ålder, efter en tågresa från Schweiz till Ryssland med mellanlandning i Stockholm, ska kasta in Ryssland i en sjuttioårig kommunistisk diktatur under namnet Sovjetunionen. Med katastrofala följder. När mormor fyller tjugo år föds nazismens gudfader Adolf Hitler som på sin meritlista kan sätta upp andra världskriget och förintelsen. Att grundarna till två av mänsklighetens mest förödande ideologier skulle födas under samma period som mormor blev hon varse långt senare.

Mormor somnade in 1966 på Stigberget i Stockholm, 96 år gammal. Precis som morfar tillhörde hon den begränsade skara av Sveriges befolkning som redan på 1800-talet fick tillfälle att resa utomlands. Hon arbetade en tid i slutet av århundradet i London och besökte då även Paris.

London runt sekelskiftet 1900

Morfar och mormor fick ett barn, min mamma Gull. Eftersom mormor var djupt troende och levde samtidigt med Lenin kan jag inte låta bli att citera några träffsäkra rader ur Ingrid Carlbergs (ledamot i Svenska Akademien) bok *Marionetterna* (sid 128).

”Tsarrysslands rikedomar sinar, men en institution återstår att plundra. På Lenins uttryckliga order har den ortodoxa kyrkans fastigheter och förmögenheter hittills fredats. Inte för att Lenin har några dolda religiösa böjelser, utan för att han bävar för de ortodoxa böndernas ursinne om bolsjevikerna lägger vantarna på heliga relikier och medeltida guld- och silverinfattade ikoner. ...Med guldreserven tömd tar denna Lenins strategiska vördnad för kyrkan tvärt slut. Nya plundringar är enda vägen...”

Om du har några undringar kring kommunismen, nazismen eller andra ytterlighetsideologier för den delen, rekommenderar jag varmt läsning av Carlbergs bok.

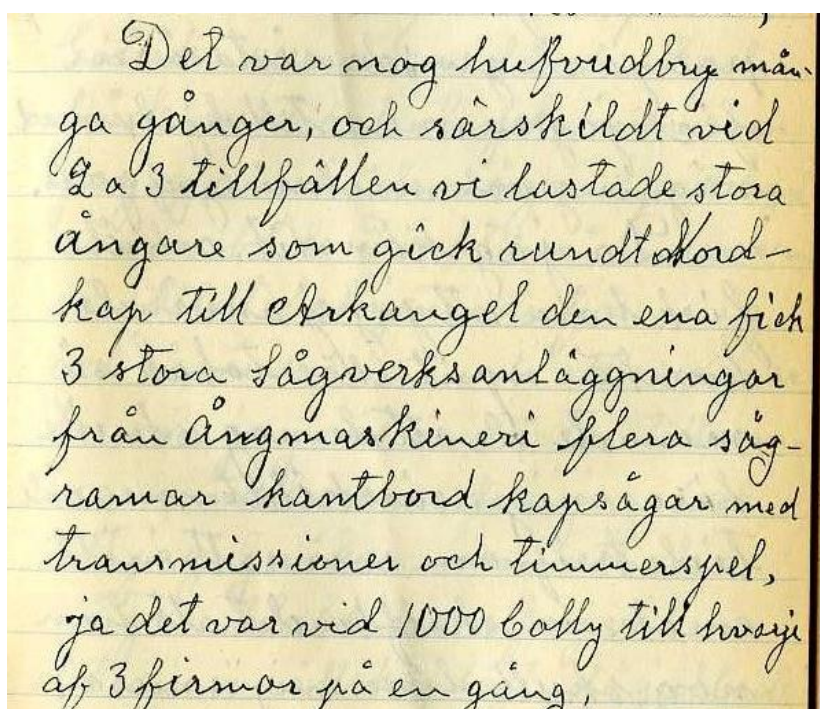
Farfar Karl ser dagens ljus 1860 i Värmland (Nykroppa), året innan det amerikanska inbördeskriget mellan nord- och sydstaterna bryter ut. Att en avlägsen släkting (John Ericsson) skulle komma att spela en viktig roll i det kriget kunde Karl naturligtvis inte veta. Släktingens konstruktion av det bepansrade örlogsfartyget USS Monitor avgjorde sjöstriden mellan de stridande parterna och blev en viktig faktor bakom nordstaternas seger.

Att USA:s president, psykopaten Donald Trump den 6 januari 2021 drygt 150 år senare, skulle skapa ett ideologiskt inbördeskrig i USA med stormning av Kapitolium i Washington D.C. låg knappast i korten. Här kan man tala om det tidiga 2000-talets mest paradoxala paradigmskifte, vars vågor sprider sig över världen och ända in i det svenska riksdagsvalet 2022 då den svenska högerkoalitionen lanserar begreppet ”paradigmskifte” för att komma till makten.

Skiftet innebär att Sverige för första gången i svensk historia styrs av en blåbrun allians. Alliansens största parti, Sverigedemokraterna, visar stor sympati för Trump - och Putin. En liberal politiker som nu innehar klimatministerposten i den nya borgerliga regeringskonstellationen beskriver inför regeringsförhandlingarna Sverigedemokraterna som ett parti uppbyggt av *”rasistiska nötter med nazistiska rötter”*.

Klartext från en samarbetspartner. Ingen vet hur det hela kommer att sluta, men farfar slutade sina dagar 88 år gammal i Äppelviken 1949.

Så vitt jag vet reste farfar aldrig utomlands. Men han hade internationella kontakter i sitt arbete vid Bolinders verkstäder i Stockholm. Klipp ur farfars dagbok ger syn för sägen. Arkhangelsk i Ryssland var en exportadress.

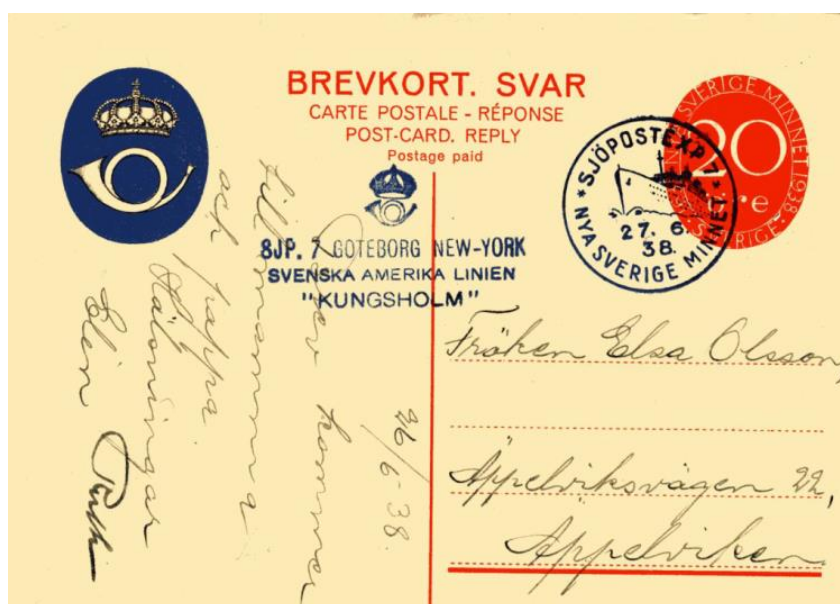
Det var nog hufvudbrugg många gånger, och särskildt vid 2 a 3 tillfällen vi lastade stora ångare som gick rundt skordkap till Arkangel den ena fick 3 stora sågverksanläggningar från Ångmaskineri flera såg-ramar kantbord kapsågar med transmissioner och timmerspel, ja det var vid 1000 bally till hvassje af 3 firmor på en gång.

Ur farfars dagbok

Farmor Karolina kommer till världen 15 december 1858 i Värmland (Nyed), fyra år efter men på samma dag som morfar. Det året föds också en tronarvinge i den svenska kungafamiljen på Drottningholms slott i Lovö socken. Sveriges blivande kung Gustaf V. Om han hade kunnat titta framåt när han föddes hade han förmodligen inte trott sina ögon. Sannolikheten för att hans barnbarnsbarn Carl XVI Gustaf skulle fira femtio år på den svenska tronen år 2023 var nog 1858 i det närmaste lika med noll. Men det skulle visa sig vara hundra procent sant. Att Carl XVI Gustaf skulle titta i framtidsspegeln och upptäcka en kvinnlig arvinge som sitter i fem decennier som drottning på Sveriges tron är väl i princip lika osannolikt. Men vem vet?

Samma år som Gustaf V föds döms sex svenska kvinnor till landsförvisning från Sverige på grund av sin katolska tro. Religionsfrihet är ännu inte uppfunnen. Att biskopen i Stockholms katolska stift, svensken Anders Arborelius, 140 år senare skulle bli vald till den första svenska kardinalen vid katolska kyrkan i Rom/Vatikanen fick aldrig de utvisade kvinnorna veta. Här kan man nog tala om en 180-graders, religiös U-sväng. Lite intressant i sammanhanget är att den ende som inte lyder under lagen om religionsfrihet i Sverige är monarken, som måste vara kristen lutheran. Herrens vägar är outgrundliga.

Så vitt jag vet gjorde inte farmor några resor utanför landets gränser. Men det gjorde hennes barn. De två äldsta döttrarna, mina fastrar Ruth och Elin, reste några månader innan jag kom till världen till USA 1938 med Svenska Amerikaliniens Kungsholm för att fira 300-årsjubileet av Nya Sverige i Delaware, grundat 1638. Och de skickade reseinformation hem till mor och far och syskon. Med på båten var kung Carl XVI Gustafs farfar. Och även farbror, prins Bertil.

Kort hem

Farfar och farmor fick sex barn – Ruth, Erik, Elin, Elsa, Karl och Eva – och två barnbarn Jan och Bengt (min äldre bror och jag) genom sonen Karl som var den ende som fick barn.

Farmor Karolina gick bort 92 år gammal i Äppelviken 1951.

Jag nämnde att den ende som inte lyder under lagen om religionsfrihet i Sverige är monarken. Varken farfar, farmor, morfar eller mamma var efter vad jag vet särskilt religiösa. Mormor däremot var troende och pappa började på ålderns höst läsa bibeln inför nattsömnerna. Ingen gjorde dock några aktiva försök att förmedla en djupare religiös tro till min bror eller mig.

Att jag ändå haft ett visst intresse för religiösa frågor framgår väl av att ett av mina bästa betyg i studenten var i ämnet kristendoms-kunskap. Att jag under min tid som inskriven vid Stockholms universitetet läste både praktisk filosofi och religionshistoria med religionspsykologi samt efter pensioneringen skrev boken *Vad gör en Gud?* pekar väl också mot ett visst intresse för livsåskådningsfrågor.

Min äldre bror måste ha uppmärksammat mina filosofiska funderingar eftersom han tidigt myntade uttrycket ”*Hellre en lycklig gris än en olycklig filosof*”. Jag var den olycklige!

Att religion och livsåskådning kommer att dyka upp på fler ställen längre fram i skriften är nog så gott som sannolikt.

En kulturreesa

Några nedslag i det historiska flödet under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet får illustrera strömningarna i Sverige, inte minst på kulturens område. Vi gör några kortare resor i litteraturens, musikens, bildkonstens och arkitekturens värld. Någon kanske skulle kalla det en kulturell ”1800-tals kanon”.

Först möter vi fyra av Sveriges stora författare som föds och verkar under perioden. De kommer till världen 1849, 1858, 1859, 1860.

Därefter följer vi fem tonsättare som föds 1796, 1864, 1867, 1871, 1872 och fyra konstnärer födda 1849, 1853, 1860 (2) samt slutligen åtta arkitekter som alla satt sin prägel på Sveriges huvudstad Stockholm, födda 1856 (2), 1858, 1860 (2), 1866, 1885(2).

En resa i litteraturen

Selma Lagerlöf kommer till världen 1858, samma år och i samma landskap som min farmor. Selma växer upp på Mårbacka herrgård i Värmland. Hennes äldre bror tar över gården efter faderns död men klarar inte av skötseln av gården utan går i konkurs. Mårbacka går ur släktens ägo. Med hjälp av den prissumma Selma får, då hon som första kvinnliga nobelpristagare i litteratur tilldelas Nobelpriset 1909, kan hon köpa tillbaka gården.

Selma Lagerlöf 1928

Mårbacka

Uttrycket *Den som reser får se* känns extra aktuellt när Selma runt sekelskiftet 1900 får i uppdrag av Sveriges Allmänna Folkskolläraryr-förening att skriva en ”läsebok i svensk geografi”. Det blir *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*.

Trots att den var tänkt för en svensk läsekrets översattes boken till över 60 språk. Och här har Selma säkert bidragit till ett stort intresse i omvärlden för resor till Sverige. Selma Lagerlöf blev en turist-ambassadör.

Själv reste hon också en hel del. Bland annat 1896 till Rom och Jerusalem för att samla stoff till den historiska romanen Jerusalem. Att min bästa uppsats i gymnasiet handlade om boken Jerusalem är inget för läsaren att lägga på minnet, men ändå en liten tråd i mitt nystan.

Att Selma hade ett genuint intresse för religionen framgår också inte minst av att hon i sin examensskrivning vid Högre Lärarinneseminarier i Stockholm kallar teatern som institution för “*Guds predikstol*”.

Kyrkor ses ofta som ”kulturens showroom” när turisterna flockas kring olika sevärdheter. Vem vill missa Peterskyrkan i Rom, Notre Dame i Paris, Milanos gotiska katedral Duomo di Milano eller den ännu inte färdigbyggda katedralen Sagrada Família i Barcelona? Även om den religiösa tron för länge sedan svalnat så är dragningskraften i de religiösa helgedomarna fortfarande intakt.

När dottern Christina bergsvandrar i Himalaya 2023 besannas detta på nytt. Så här skriver hon:

Expeditionsresor är i Katmandu, Bagmati Zone, Nepal. ...

8 tim · 🌐

EVEREST BC 2023 - Grupp 1

Dag 3: Idag har det varit sightseeing som stått på schemat. Vi satte igång direkt efter frukost då det finns oändligt med sevärdheter att utforska i den här historiska staden.

Turen började på Monkey Temple, som är en helig plats både för buddhister och hinduer. Templet ligger på en kulle med vy över hela Kathmandu och som man kan gissa på namnet vimlar det av apor här. Därefter fortsatte vi mot Boudhanath Stupa, en av världens största stupor och en viktig pilgrimsplats för tibetanska buddhister. Här passade vi på att avnjuta en god lunch med utsikt över stupan.

Sista stoppet på vår sightseeing blev hindutemplet Pashupatinath, som är ett av världens största tempelkomplex och precis som de två andra platserna även listat på UNESCO's världsarvslista. Templet är tillägnat till guden Shiva och en plats där begravningsceremonier och kremeringar äger rum. Något som både fascinerar, men även krockar med våra egna sedvanor hemma i Sverige.

Selma Lagerlöf lämnar Mårbacka 1940 för den sista resan och ligger begravd i Östra Ämtervik.

En annan berömd och älskad värmländsk författare är *Gustaf Fröding*. Han får sitt genombrott med debutdiktsamlingen *Guitarr och dragharmonika*, som bland annat innehåller *Värmländska låtar*.

Gustaf Fröding

Alsters herrgård

Gustaf föds på Alsters herrgård utanför Karlstad 1860, sju mil från Mårbacka och samma år som min farfar. Gustafs farfar Jan Fröding var brukspatron och skogsägare och skapade sig en betydande förmögenhet. Gustafs pappa, Ferdinand Fröding, klarade inte av att förvalta familjens förmögenhet varför familjen tvingades överge den stora herrgården.

Gustafs liv blir svårt med alkoholism och sju års vistelse på sinnessjukhus. Han lämnar jordelivet i sitt hem på Djurgården i Stockholm den 8 februari 1911, endast femtio år gammal.

Gustaf jordfästs i Klara kyrka i det som då kallades Klarakvarteren. Begravningsgudstjänsten förrättas av den blivande ärkebiskopen Nathan Söderblom. I sitt tal säger han: ”*Tre små böcker kom ut – och ett helt språk har sorg*”.

Vid begravningen samlas kända personer med trådar till Gustaf. Författaren och diktaren Erik Axel Karlfeldt håller tal. Verner von Heidenstam skriver dikten *Gustaf Frödings jordafärd* som tonsätts av Hugo Alfvén och framförs av kören Orphei Drängar med Alfvén som dirigent.

Efter jordfästningen förs kistan på katafalk i kortege genom Stockholm. Runt tvåhundrausen personer lär ha följt processionen genom huvudstaden.

En liksom Selma Lagerlöf internationellt känd författare växer upp i min mormors landskap Småland under 1800-talets andra hälft. Namnet är *Ellen Key*. Släkten Key härstammar enligt sägen från James MacKay som kom till Sverige från Skottland under 30-åriga kriget.

Ellen Key

Strand

Ellen föds 1849 på en gård i Gladhammars socken utanför Väster-
vik. När Ellens far går i konkurs tvingas familjen lämna gården.
Ellen kommer att försörja sig som lärarinna på Anna Whitlocks
flickskola i Stockholm, vilken hon också var med och grundade
1878. Skolan på Eriksbergsgatan 10 som senare blev samskola låg
vägg i vägg med Engelbrekts folkskolas filial där jag på 1940-talet
skulle tillbringa mina två första skolår. Men då hade Ellen för länge
sedan gått ur tiden.

Ellen Key blev en uppmärksammad pedagog, kvinnosaksideolog
och opinionsbildare. Hon föreläste bland annat om yttrande- och
tryckfrihet, ett ämne som fortfarande idag är ett minst sagt högak-
tuellt ämne. Hon skulle sannolikt ha blivit rejält bekymrad om hon
hade fått reda på att yttrande- och tryckfriheten i vår tid är under
attack i många länder.

Ellen Keys mest kända och på den tiden närmast världsberömda
skrift *Barnets århundrade* (1900) handlar om skola och uppfostran.
Skriften har översatts till 26 språk. Ellen har beskrivits som ”1800-
talets största barnvän”. En som träffade henne och blev imponerad
skulle senare ses som 1900-talets största barnvän och ta över stafett-
pinnen som ”barnens advokat” både i Sverige och internationellt.
Du gissar rätt – Astrid Lindgren.

En parentes i sammanhanget är att Ellen var en av grundarna till Nya Idun, den kvinnliga motsvarigheten till det ”manliga” sällskapet Idun, där undertecknad är invald.

Ellen lämnar jordelivet 1926 i sitt hem Strand på sydslutningen av Omberg vid Vättern. Nathan Söderblom, sedan 1914 ärkebiskop, förrättade jordfästningen i Örebro. En staty över Ellen restes 1953 i Stockholm, i den park som fått hennes namn. Den parken, tidigare Jarlaparken mellan Birger Jarlsgatan och Karlavägen nedanför Engelbrektskyrkan, var min lekplats och fotbollsplan under uppväxtåren på 1940-talet.

Ellen Key sägs ha varit kritisk till religionen. Men förmodligen skulle hon i sin roll som kvinnoaksasideolog ändå ha blivit uppmuntrad av svenska kyrkans beslut att tillåta kvinnliga präster och då inte minst av att den första svenska kvinnliga kyrkoherden Margit Sahlin blev herde i Engelbrekts församling 1970 - där Ellen står staty.

Tio år efter Ellen Key kommer författaren och poeten *Verner von Heidenstam* till världen i morfars landskap Närke, närmare bestämt 1859 på bruksherrgården Olshammar vid Vättern. Det var hans specialskrivna dikt *Gustaf Frödings jordafärd*, tonsatt av Hugo Alfvén, som framfördes av kören Orphei Drängar med Alfvén som dirigent, vid Frödings begravning.

Verner von Heidenstam

Övralid

På Olshammar tillbringar Verner sommarloven under uppväxten. Under vintrarna bor familjen i Stockholm, först på Johannis Östra Kyrko Gata uppe vid Johannes kyrka och sedan i en villa på Karlavägen 7 vid Humlegården. Dagens Karlavägen 7 ligger efter omnumrering mitt emot Ellen Keys park.

Verner gick i Beskowska skolan på Engelbrektskatan 9 -11 vid Humlegården. Nästan vägg i vägg med Whitlockska skolan på Eriksbergsgatan 8A. Han var ordblind och hade hela livet svårt att stava korrekt. Det hindrade inte att han blev invald i Svenska Akademien. Och han tilldelades Nobelpriset i litteratur 1916.

Verner dör 1940 på herrgården Övralid som han hade låtit uppföra åren 1923 -1925 vid Vättern i Östergötland. På Övralid firas årligen Övralidsdagen på Heidenstams födelsedag den 6 juli. Då utdelas Övralidspriset, vartannat år till en framstående författare och vartannat till en framstående forskare eller kulturpersonlighet.

Kuriosa

I någon mening kan livet ses som ett enda stort kuriosum. Ibland kanske mer kuriöst än normalt. Den svenske diktaren, författaren och nobelpristagaren i litteratur Erik Axel Karlfeldt, han som talade vid Gustaf Frödings begravning, föds 1864 på Tolvmansgården i Karlbo by i sydöstra Dalarna.

Erik Axels far, bonden Erik Eriksson från Jularbo, tvingas skuldsätta sig för att kunna driva gården och förfalskar släktingars namnteckningar på skuldebrev och växlar. Detta upptäcks och han döms av rådhusrätten i Sala till två års straffarbete på länsfängelset i Västerås. Samma år tar sonen Erik Axel examen vid Västerås Högre Allmänna Läroverk.

Under en tid arbetar Erik Axel som lärare vid Djursholms samskola utanför Stockholm, som då hade sina lokaler i Djursholms slott. Här fick han också en liten bostad på tredje våningen.

Djursholms slott

Det visste jag inget om vid mina spelningar på bröllop och andra fester på slottet under 1960-talet. En spelning dateras till 27 oktober 1967. Värden för festen heter von Schneider. Det här var innan Admiral von Schneider blev världsberömd som gäst hos Miss Sophie i TV-programmet Grevinnan och betjänten (eng. titel Dinner for One).

I TV-programmet bjuder Miss Sophie in fyra gamla vänner på sin 90-årsdag - Sir Toby, Admiral von Schneider, Mr Pomeroy och Mr Winterbottom. Tyvärr är ingen av de inbjudna längre i livet varför betjänten James får förkroppsliga både sig själv och de fyra gästerna vid middagen. Han går runt bordet för att skåla och dricka ur de avlidna gästernas glas. Under kvällens lopp blir han mer och mer berusad och snubblar oupphörligt, när han hämtar mat och dryck, på den tigerfäll som ligger på golvet. Mycket roligt.

Programmet hade premiär 1948 och spreds sedan över delar av världen. Från 1969 spelas programmet i svensk TV varje nyårsafton.

Admiral von Schneider! Schkåll!

Det var den kände krögaren Åke Söderqvist, tillika ett av *Skäggen* i det svenska TV-programmet med samma namn, som redan 1963 tog initiativet till att köpa in programmet. Det visste jag inte då och inte heller att Yngve Gamlin, ett annat skägg i programmet, två år senare skulle sitta i juryn till Filmbranschens pristävling BIO 65 och tilldela Elisabeth och mig tävlingens första pris bland femtiotusen tävlande. Det återkommer jag till.

Nu tillbaka till Djursholms slott. Den 26 augusti år 2000 spelar jag på Per Karlströmers (Ulfson Falkner) bröllopsfest i slottet. So what? Jo, Pers pappa Ulf Karlströmer ingick i den orkester som vann andra pris i Sveriges Radios orkestertävling *Snurran* 1956 -1957, där även jag ingick. Ulf och jag blir sedan livslånga vänner och nu spelar jag på Ulfs sons bröllop. Men sagan slutar inte här. Mitt sista offentliga framträdande som pianist sker vid en väns begravning den 7 december 2022 i Kungsholms kyrka, sextiofem år efter *Snurran*-tävlingen. Och vem spelar trumpet. Jo, Ulfs femtonåriga barnbarn och Pers son Samuel Falkner. Här kan man verkligen tala om trådar.

*BS Kurt Ek Lars-Johan Norrby Ulf Karlströmer
Snurrans orkestertävling*

*Samuel Falkner
Kungsholms kyrka**

*Präst: Tommy Hargemark
Organist: Anna Holm
Pianist: Bengt Sahlberg
Trumpetare: Samuel Falkner*

Ur begravningsprogrammet

Tillbaka till Selma Lagerlöf. På 1880-talet när Selma studerar vid Högre lärarinneseminariet på Riddargatan 5 i Stockholm bor hon på ett pensionat vid den övre delen av Malmskillnadsgatan uppe vid Johannes brandstation. Och Stockholms borgarskola ligger vid den tiden just däruppe, närmare bestämt på Malmskillnadsgatan 58.

Visst! Här är Erik Axel Karlfeldt lärare på 1890-talet. Och på samma adress ska ungdomsgården Sunside öppnas den 22 april 1955 – en plats som jag några år senare besöker på måndagskvällar för repetitioner med storbandet Sunsiders. Många trådar genom samma adress.

Sunsiders på Sunside 1960

Överst från vänster - tromboner: Jan Eriksson, Bengt Lindblad, Gunnar Larsson, Jerk Fehling (ventilbasun), bas Curt Lindgren, gitarr Nicke Wöhrmann

Mellanrad från vänster - trumpeter: Bertil Lövgren, Jan Rellmark, Alf Nilsson, Lars Fernlöf, trummor Rune Carlsson, piano Bengt Sahlberg, orkesterledare Arthur Österwall

Nedre raden från vänster - saxofoner: Ulf Andersson barytonsax, Bosse Wärmell tenorsax, Wåge Finér altsax, Christer Boustedt altsax, Björn Netz tenorsax

Erik Axel Karlfeldt avslutar 1931 sitt författarskap i Engelbrekts församling och blir samma år nobelpristagare i litteratur – postumt. Det året flyttas också Stockholms borgarskola från Malmskillnadsgatan till nybyggda lokaler på Kungstensgatan 2-8 i Jarlaparken vid Jarlaplan (nu Ellen Keys park), granne med min födelsegata Fryxellsgatan. *Borgarn*, som vi sa som barn, blev på den tiden något av ett andra hem för många busfrön i trakten.

Den minnesgode kommer kanske ihåg att både Erik Axel och Nathan Söderblom talade vid Gustaf Frödings begravning i Klara kyrka 1911. Då kunde de inte ana att de båda skulle bli nobelpristagare (litteratur och fred) och att de skulle avsluta sina dagar med bara tre månaders mellanrum, tjugo år efter Frödings begravning. Men så blev det.

Och så fylls nystanet oväntat på med fler trådar vid en lunch med en gammal vän alldeles intill Klara kyrka sensommaren 2023. När jag berättar om Erik Axel Karlfeldts fars ekonomiska utflykter fyller min vän på historien. Han berättar att hans nära väns pappa gick i borgen för ett lån som Erik Axel behövde. När lånet senare skulle lösas ut saknade Erik Axel medel och vännens pappa fick stå för fiolerna. Skrivna reverser blev värdelösa och gården såldes.

Tillbaka till Gustaf Fröding. Gustafs morfars pappa kom från det danska hertigdömet Schleswig, nu Tyskland. Han flyttar till Sverige där sonen, Gustaf Frödings morfar Carl Adolph Agardh, föds 1785.

Att Gustafs Frödings morfar var en lärdomsgigant framgår med önskvärd tydlighet av hans cv. Filosofie magister 1805, docent i matematik 1807, adjunkt i botanik och ekonomi 1810, föreslagen till professor i matematik 1811, professor i botanik och ekonomi 1812, prästvigd 1816, kyrkoherde 1816, ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien 1817, ledamot i Svenska Akademien 1831, biskop i Karlstads stift 1835, fullmäktig för Lunds stift och ledamot vid riksdagarna åren 1817/18, 1823/24 och 1834/35 samt som ledamot för Karlstads stift vid riksdagarna 1840/41, 1844/45 och 1847/48.

Märkligt nog skulle en tråd i Carl Adolph Agardhs akademiska karriär svagt knytas samman med en av mina avlägsna släktingar. Så här gick det till.

Det första alstret av Agardhs författarskap gäller botanik, som han speciellt riktar in sin forskning på. Avgörande för hans botanikstudier blir ett möte med den som vid den här tiden ansågs vara den främste svenske botanisten, professor Olof Swartz. Hans pappa var född i Kroppa i Värmland. Det var ju i den socknen som mina släktingar på pappas sida levde sina liv och enligt uppgifter från senare släktforskning utbytte gener med Swartz-släkten.

Olof Swartz blev den förste innehavaren av den Bergianska professuren som inrättades efter bröderna Bergius bortgång. Bröderna, historikern Bengt och apotekaren Peter Bergius, hade i mitten av 1700-talet anlagt en trädgård med namnet Bergielund i kvarteret Resedan mellan nuvarande Karlbergsvägen och Vasaparken i Stockholm. I det kvarteret skulle jag tvåhundra år senare tillbringa fyra år i läroverket Vasa Real. Bergielund byter senare namn till Bergianska trädgården som nu ligger i Frescati intill Brunnsviken på Norra Djurgården.

Carl Adolph Agardhs akademiska karriär begränsades inte bara till botaniken. Han intresserade sig också för statsekonomi och utgav 1829 den akademiska avhandlingen *Granskning af statsekonomiens grundläror* och skrev 1831 en uppsats *Om absolut och subjektiv rikedom*. Och här börjar en annan mycket tunn tråd dyka upp. Vår dotter Christina har skrivit böcker inom området *ekonomisk psykologi*, som ju definitivt handlar om absolut och subjektiv rikedom. Långsökt? Jo, men ändå.

Agardh förespråkade också bildandet av ett inhemskt fondsystem och förbättringar i Sveriges kreditväsen genom främjande av den inhemska kapitalbildningen samt inrättande av livförsäkrings- och livränteanstalter, för att bland annat förbättra den svenska kvinnans ställning.

Alltför perifert kanske, men Agardh var en av initiativtagarna till grundandet av Akademiska Föreningen (AF) i Lund 1830 som jag under mina sju år vid Lunds universitet ofta besökte.

En resa i musiken

Dags att rikta strålkastarljuset mot några av Sveriges ledande tonsättare under andra halvan av 1800-talet. En stark rörelse under perioden är nationalromantiken som påverkar det musikaliska uttrycket.

En av de mest folkkära tonsättarna och framstående företrädarna för nationalromantiken är dirigenten och violinisten *Hugo Alfvén*. Han föds i Stockholm 1872, tre år efter min mormor, som son till en skraddarmästare. Mormor var dotter till en skraddarmästare. Men inte samma.

Hugo Alfvén

Alfvéngården

Hugo studerar åren 1887 -1891 vid Musikkonservatoriet i Stockholm och är violinist i Kungliga Hovkapellet. Under nästan hela livet har han ekonomiska bekymmer och blir därför beroende av många beställningar på specialskrivna musik. Hans produktion består av över 200 titlar, främst orkesterverk och körverk, men också körarrangemang av svenska folkvisor.

Ett av hans mest spelade verk *Midsommarvaka* blev 1954 den första svenska stereoinspelningen av klassisk musik. Samma år var det premiär för musikstycket *Roslagsvår*. Författaren/poeten Alf Henrikson skrev den originella texten med Johansson, Sveriges näst vanligaste namn, i huvudrollen.

*”Johansson, hör du gökarna?
Johansson, häng med i krökarna!
Johansson, ser du lökarna?
Se hur alla björkar slagit ut!*

*Johansson, hör du strängarna?
Johansson, var med i svängarna!
Johansson, ser du ängarna?
Häggen doftar redan vid vår knut.”*

Eftersom det som beskrivs här på ett eller annat sätt handlar om olika nätverk i tid och rum, kan trådarna ibland bli både långa, snirkliga och snåriga. En sådan tråd kan kopplas till Alf Henrikson. På 2000-talet ska jag vid sammankomster i Sällskapet Idun i Stockholm ofta få en för mig tidigare okänd ny bordsgranne under middagssamtalen. Det visar sig vara Alf Henriksons son Kjell. En tunn men ändå tråd i den sociala väven. Att vännen Catharina Grünbaum är styrelseledamot i och redaktör för Alf Henrikson-sällskapets medlemsblad fyller på nystanet. Ibland försvinner trådar in i nystanet för att långt senare dyka upp i ett nytt sammanhang. Alf Henrikson-sällskapet gav i december 2020 ut en CD med ett trettiotal dagsverser av Alf Henrikson, tonsatta och inspelade av Sven Idar. Honom engagerade jag 1962 som musiker vid en spelning på Nyköpings slott. Alltså för 61 år sedan. Långt innan Alf Henrikson-sällskapet bildades.

Tillbaka till Hugo Alfvén. Efter pensioneringen 1939 flyttar han till Leksands socken i Dalarna, där han äger en gård. Han somnar in 1960 och får sin sista viloplats på Leksands kyrkogård.

Från Hugo Alfvén löper genetiska trådar mellan musiken, vetenskapen och litteraturen. Hugo är farbror till plasmafysikern och nobelpristagaren Hannes Alfvén och farfars bror till författaren Inger Alfvén. Den här typen av konstateranden blir naturligtvis bara ett skrap på ytan. Gräver man sig ner fylls nystanet på med nya, ofta oväntade trådar.

En av många betraktad som Sveriges störste tonsättare är *Franz Berwald*, av tysk börd. Farfar Johan Friedrich Berwald (1711-1789) var violinist, gift fyra gånger och hade 21 barn. Han kom från Königsberg in der Neumark i Nordtyskland vid Östersjökusten. Staden ingick en tid i det svenska stormaktsväldet.

Franz Berwald

Berwaldhallen

Sonen Christian Friedrich Georg Berwald, Franz' far (1740 -1825), föddes i orten Hohenaspe strax söder om Schleswig-Holstein. Han var liksom fadern violinist bland annat vid Fredrik den Stores hov i Berlin. Han flyttar till Sverige där Franz föds i Stockholm 1796. Vid fem års ålder börjar Franz Berwald spela violin. Fadern är då verksam vid det svenska hovet och Franz får redan som nioåring debutera där. Vid 16-års ålder blir han anställd som förste violinist vid hovkapellet.

Under sin livstid komponerar Franz symfonier, instrumentalkonserter, kammarmusik, körmusik och scenmusik. Men han har svårt att bli riktigt uppskattad i Sverige och han får inga lönsamma musiktjänster. För att få ekonomin att gå ihop blir han tvungen att söka sitt levebröd utanför musiken.

På 1830-talet öppnar han en ortopedisk klinik i Berlin med modern banbrytande sjukgymnastik. Här kan en medicinsk tråd dras till den svensk-amerikanska jazztrumslagaren Ronnie Gardiner som genom sjukgymnastiska rytmövningar skapat en internationellt framgångsrik behandlingsmetod för bland annat strokepatienter (RGM, Ronnie Gardiner Method). Jazzmusik hade varken Franz Berwald eller någon annan på den tiden levande person hört talas om, eftersom musikformen ännu inte var uppfunnen.

Åren 1850 -1858 var Franz Berwald disponent vid Sandö glasbruk i Ångermanland. I närheten skulle en av Sveriges värsta arbetsplatsolyckor inträffa den 31 augusti 1939, dagen innan andra världskriget bröt ut. När bygget av Sandöbron var nästan klart störtade hela konstruktionen ner i Ångermanälven. Arton arbetare dog. När Tyskland äntligen kommit på benen efter nederlaget i första världskriget tyckte sig nazisterna den 1 september mogna för ett nytt krig. Under sex år rasade hela Tyskland sönder och samman i historiens flod. Och tog med sig mellan 40 och 70 miljoner människor i fallet.

Postumt har Franz Berwald hedrats med ett eget konserthus i Stockholm – Berwaldhallen, invigd 1979.

Tonsättaren Carl Nielsen (1865 -1931), betraktad som Danmarks nationaltonsättare (på samma sätt som Grieg i Norge, Alfvén i Sverige och Sibelius i Finland), skrev följande vitsord om Franz Berwald:

”Varken media, pengar eller makt kan skada eller gynna god konst. Det kommer alltid att finnas några enkla, anständiga konstnärer som trots svårigheter tar sig fram, skapar och står upp för sina verk. I Sverige har ni det bästa exemplet på detta: Berwald.”

Franz´ hädanfärd sker svältåret 1868.

Året innan Berwald tar sitt sista andetag föds *Wilhelm Peterson-Berger* i Ångermanland, närmare bestämt i Ullånger, dryga två mil från Sandö där Franz arbetade ett decennium tidigare. Wilhelm tar studenten i Umeå och blir musik- och språklärare där i ett par år och dirigent för Umeå musiksällskap.

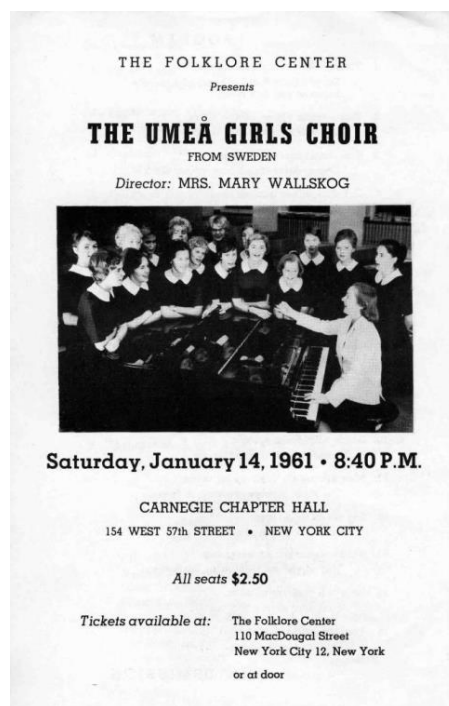
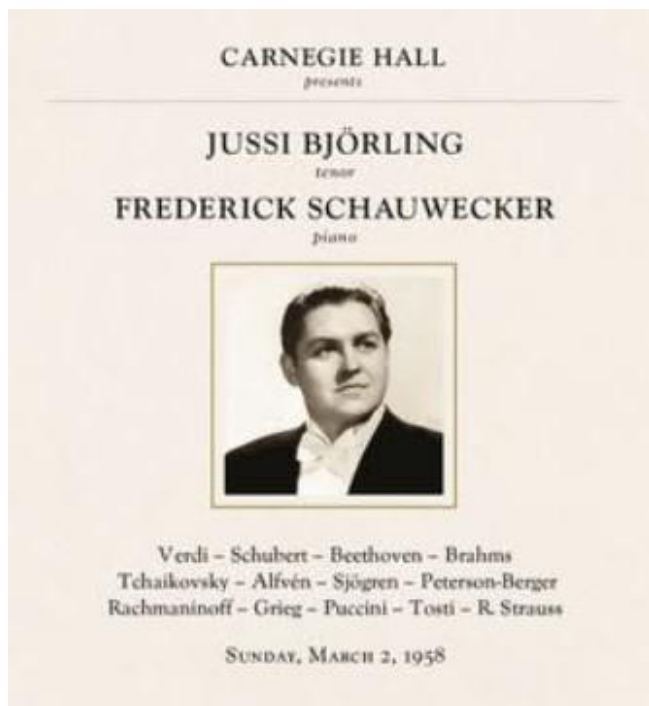
Wilhelm Peterson-Berger

Sommerhagen

Långt senare, samma år som Wilhelm går ur tiden, föds Elisabeth i Ångermanland 1942. Hon växer upp i Junsele som dotter till Erik (f.1907) och Märta (f.1909). Elisabeths farfar Jonas kommer till världen 1857, farmor Kristina 1869, morfar Erik 1875 och mormor Brita 1879, alla i Ångermanland. Men det är en annan historia.

Elisabeth tar studenten i Umeå och sjunger i Umeå flickkör under körledaren Mary Wallskog. Kören uppträder 1961 på Carnegie Hall i New York med Mary som dirigent. Om Wilhelm Peterson-Berger besökte Carnegie Hall någon gång vet jag inte. Men att en av hans tonsatta sånger har framförts på Carnegie Hall torde man med säkerhet tro sig veta eftersom Jussi Björling den 2 mars 1958 sjöng Peterson-Bergers *Jungfrun under lind* just där. Carnegie Hall invigdes den 5 maj 1891 med Peter Tjajkovskij som gästdirigent.

Celebra besök

Jazzmusiken blir en återkommande tråd under min livsresa och dyker upp igen i Carnegie Hall, platsen där jazzen blev inbjuden i det musikaliska finrummet i USA. Samma år som jag föds står en eminent skara jazzmusiker på Carnegie Halls scen under ledning av klarinettisten Benny Goodman. Musikanterna, som senare ska ge konserter i Stockholms konserthus, är bland andra trumpetaren Harry James, Johnny Hodges på sopransaxofon, vibrafonisten Lionel Hampton, pianisten Teddy Wilson och trumslagaren Gene Krupa.

Till berättelsen kan också läggas att både Igor Stravinskij och Bela Bartók skrev musik för framförande av Benny Goodman. Att Bela Bartók var en av anledningarna till att jag slutade spela klassisk musik och övergick till George Gershwin och jazzmusik har ingenting med Carnegie Hall eller Benny Goodman att göra.

Tre år efter Elisabeths resa med Svenska Amerikaliniens Gripsholm för turnén i USA ska våra livstrådar mötas i musikens och dansens tecken på Stockholms universitets kårhus. Mer om det längre fram.

År 1895 flyttar Wilhelm Peterson-Berger till Stockholm, närmare bestämt till Rådmansgatan 8 vid Engelbrektskyrkan. Han får tjänst som musikkritiker i Dagens Nyheter och blir en fruktad kritiker. Tyvärr använde han också sin position till att sprida antisemitiska och rasistiska idéer, men det hörs inte i musiken.

Ett besök med djupgående upplevelser i Jämtland 1889 blir början på Wilhelms starka band till landskapet. Tjugo år senare ska han låta uppföra ett sommarhus, Sommarhagen, på Frösön i Östersund med milsvid utsikt över skogar, sjöar och fjäll. Här bosätter han sig permanent under sina sista år.

På Sommarhagen komponerar han några av sina mest älskade och ofta spelade pianostycken som *Frösöblomster*, *Vid Frösö kyrka* och *Intåg i Sommarhagen*. Han tonsätter också många dikter av nordiska författare som till exempel Erik Axel Karlfeldts *Sång efter skördeanden "Här dansar Fridolin"*.

Sommarhagen är idag en känd turistattraktion och Wilhelm ligger begravd vid Frösö kyrka.

En annan Wilhelm, *Wilhelm Stenhammar*, föds i Stockholm 1871, fyra år efter Wilhelm Peterson-Berger. Han är son till tonsättaren och arkitekten Per Ulrik Stenhammar och grevinnan Louise Rudenschöld. Hans bror var arkitekten Ernst Stenhammar.

Wilhelm Stenhammar

Mariebergs kyrkogård

Att jag engagerades i Stockholms kampanj för att få arrangera sommarolympiaden 2004, där finansmannen Olof Stenhammar var ordförande i kampanjorganisationen, är definitivt en tunn tråd men att Olof är släkt med Wilhelm Stenhammar är ett genetiskt faktum.

Wilhelm Stenhammar var kompositör, pianist och dirigent. Han börjar att som åttaåring göra små kompositioner som *Fågeln på frusen gren* och *Lärkan*. De ingår i *Bilder ur djurens lif för skolan och hemmet* som utgavs 1883. Och så operan med titeln *Prinsessan Törnrosa* efter Zacharias Topelius saga.

Nitton år gammal avlägger Wilhelm organistexamen som privatist och blir under ett par år organist vid Franska kyrkan i Stockholm. Han tar i början av sin bana starka intryck av Richard Wagner och Anton Bruckner, men utvecklar så småningom en lättare, nordiskt färgad stil, påverkad av bland andra Jean Sibelius och Carl Nielsen.

Wilhelm komponerade den kända sången *Sverige* med text från Verner von Heidenstams *Ett folk* och tonsatte August Strindbergs *Ett drömspel* samt dikter av Gustaf Fröding, Bo Bergman, Johan Ludvig Runeberg, Oscar Levertin och Björnstjerne Björnson.

Wilhelm Stenhammar dör 1927 i Jonsered. Den sista viloplatsen blir Mariebergs kyrkogård i Göteborg.

En tonsättare som framförallt skrivit musik för barn är *Alice Tegnér*. Hon föds i Karlshamn 1864. Familjen tillbringar många somrar på Södra Äng i Ormaryd, en liten by mellan Nässjö och Eksjö. Ett småländskt stenkast från min mormors uppväxtmiljö i Sävsjö.

Alice Tegnér

Villa Tegnebo

För många är Alice Tegnér barnvisornas moder. Men hon skrev även körmusik och instrumentalverk. Hennes visor, till egna och andras texter, samlades bland annat i sångboken *Sjung med oss, Mamma!* Det skulle bli nio upplagor och över två miljoner exemplar. En av svenskens flitigast använda böcker, sades det. I barnvisorna finns ofta djurmotiv som i *Bä, bä, vita lamm*, *Mors lilla Olle*, *Ekornn satt i granen*, *Julbocken* och *Borgmästar Munthe*. Det närmaste jag kommit Alice Tegnér är nog inspelningen av CDn *Våra kära barnvisor i jazztappning*.

Åren 1880 -1883 går Alice på lärarinneseminariet i Stockholm, samtidigt som Selma Lagerlöf och 21 år gammal gifter hon sig med skalden och biskopen Esaias Tegnér's sonson Jakob Tegnér. Familjen bosätter sig i Djursholm där Alice spelar och sjunger i skolan och tjänstgör som organist i kapellet.

Efter makens död 1926 bosätter hon sig på Karlavägen 16 vid Engelbrektskyrkan, några hundra meter från Wilhelm Peterson-Bergers stockholmsadress på Rådmansgatan 8 och runt hörnet från min första bostad på Fryxellsgatan 1. Samma år väljs Alice in i Musikaliska akademien. Hon går bort den 26 maj 1943.

Släkten Tegnér kan få illustrera kulturella genetiska trådar och nätverk. Släkten härstammar från mästern Per Larsson på Forsnäs bruk i Alster (d. 1735). Per Larsson var Esaias Tegnér's mormors far. Men också Selma Lagerlöfs farfars mormors far och Gustaf Frödings farmors morfars far. Visst. Det finns fler trådar, men vi stannar här.

Kuriosa

Manskören Orphei Drängar (OD) bildas under en koleraepidemi i Uppsala 1853. Några studenter samlas i en festvåning på Gamla Torget. Man sjunger Bellmans fjortonde epistel, som inleds med orden ”*Hör, I Orphei Drängar, stämman Edra strängar!*”. Grunden till OD är lagd.

1910 kommer Hugo Alfvén in i bilden och utnämns till körledare och dirigent i OD. Han har höga ambitioner och tar kören till en ny nivå som befäster dess ställning som Sveriges främsta manskör. Vid OD:s 100-årsjubileum på Stockholms Konserthus 1953 deltar Hugo 80 år, nu som gäst på dirigentpulten. Och en som skulle fylla 15 år var också där.

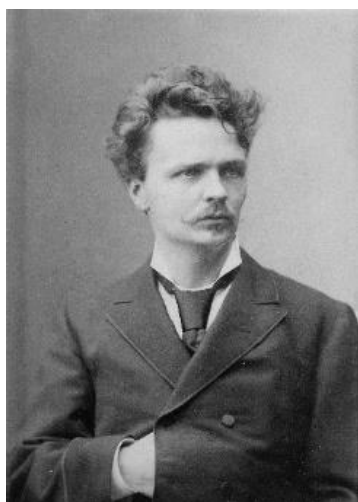
En annan liten tråd mellan musik och vetenskap är Hugo Alfvéns *Festspel*. Ett stående inslag under Nobelprisutdelningarna i Stockholms Konserthus. Från början skrevs musiken till invigningen av Dramatiska Teatern i Stockholm 1907.

Samarbetet mellan olika konstformer illustreras av Verner von Heidenstams brev till Hugo Alfvén fredagen den 10 februari 1911, två dagar efter att Gustaf Fröding lämnat jordelivet. Som jag tidigare nämnt bifogar Heidenstam en dikt i brevet som han ber Alfvén tonsätta och framföra med OD vid Frödings jordfästning söndagen den 12 februari. Det blir snabba bud. Repetitioner med kören på lördag eftermiddag och kväll och framförande av verket nästa dag i Klara kyrka då Alfvén dirigerar kören för första gången offentligt.

En resa i bildkonsten

Den svenska och nordiska 1800-talskonsten innehåller stora kontraster mellan dramatik och stillhet, politisk offentlighet och gemytlig intimitet.

En kulturperson med stort genomslag i litteraturen, men efter sin död även inom konsten, är *August Strindberg*. Hans måleri har främst uppmärksammats av eftervärlden. Måleriet präglas i stora stycken av dramatik. En av de dramatiska målningarna har sålts för den högsta summan av alla svenska målningar, 84 miljoner kronor

August Strindberg

"Vågen"

Strindbergs far Carl Oscar Strindberg var ångbåtskommissionär, ansvarig för godstrafiken på Mälaren och Göta kanal. Modern Eleonora Ulrika Norling var före detta värdshusflicka på Liljeholmens värdshus.

August Strindberg föddes på Riddarholmen i Stockholm 1849. Efter två år flyttade familjen till Klarakvarteren och fem år senare till Norrtullsgatan. Augusts skolgång började på Klara skola. Han tar studenten vid privatläroverket Stockholms Lyceum.

Strindbergs tidiga samhällskritik återupptogs under de sista levnadsåren och han blev en ikon för arbetarrörelsen. På sin 60-årsdag hylades han av tusentals människor utanför sin bostad i Blå Tornet på Drottninggatan 85, i korsningen mot Tegnérgatan.

August ägnade sig periodvis åt ockultism, bland annat alkemi. Han utförde experiment i bostaden, vilka enligt samtidens vetenskapsmän saknade vetenskapligt värde.

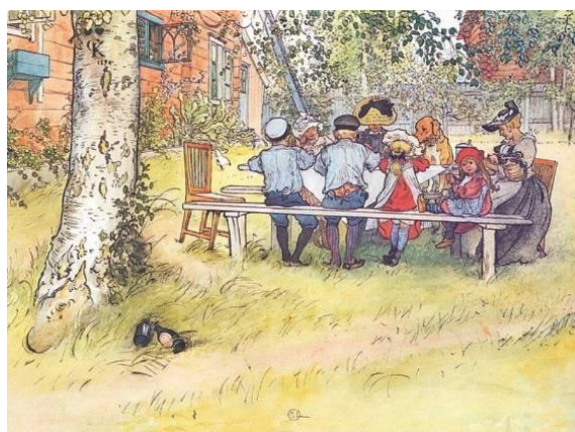
Mina trådar till August är mycket tunna. Han läste kemi i Stockholms Högskolas lokaler på Drottninggatan 91-95 där jag i samma lokaler nästan hundra år senare läste historia och konst- och religionshistoria; han bodde de första levnadsåren på Norrtullsgatan 14 medan jag nittio år senare under mitt första levnadsår behandlades för halsfluss och mellanöroninflammation vid Norrtulls sjukhus på samma adress. Och Augusts likfärd den 19 maj 1912, med omkring 60 000 sörjande längs kortegevägen, passerade Norrtullsgatan direkt under mitt sovrumsfönster på 1950-talet. Alltid något.

Strindberg vilar på Norra begravningsplatsen i Solna. Han blev 63 år.

Om Strindberg känns igen på sina dramatiska motiv hamnar *Carl Larsson* mer i den andra änden av skalan genom sina akvareller av idylliskt familjeliv. Det är också dessa motiv som gjort honom till den mest folkära målaren i Sverige.

Carl Larsson

Frukost under stora björken

Carl Larsson föddes 1853 på Prästgatan 78 i Gamla Stan i Stockholm. Carls föräldrar drev ett värdshus där, inte långt från grannkvarteret Svartmangatan 24, där Elisabeth och jag bodde 1965. Han gick i fattigskola som det hette, men hans talang för att teckna upptäcktes tidigt av lärarna och han flyttades till konstakademin.

För att som vuxen klara ekonomin tog han uppdrag som illustratör. Bland annat illustrerade han H.C. Andersens sagor, Zackarias Topelius' Fältskärns berättelser, Anna Maria Lenngrens dikter och Viktor Rydbergs Singoalla. Han var även verksam som etsare och porträttmålare. Bland hans porträtt märks särskilt ett porträtt av August Strindberg.

Carl Larssons stora uppgift som konstnär blev utsmyckningen av det nybyggda Nationalmuseums trapphall med bland annat den berömda målningen *Midvinterblot*. Han anlätades också för dekoreringen av operahuset i Stockholm och för en fresk i läroverket Norra Latin. Han lade 1919 ner penseln för gott i Falun, 65 år gammal.

Det närmaste jag idag kommer Carl Larsson är nog vårt möte under Elisabeths och min dagliga promenad på Norr Mälarstrand. Då sneddar vi genom Stadshusets trädgård och passerar pelargången in till Borgargården. Här på en av pelarna står Carl Larsson i helfigur, utmejslad i relief av konstnären Christian Eriksson. Ett tyst möte, men ändå talande.

En för sina folkloristiska skildringar av folket i Dalarna och då inte minst för sina nakenbilder av unga dalkullor är "dalmasen" *Anders Zorn* mest känd för den svenska publiken.

Anders ser dagens ljus i Mora 1860. Hans mor, Grudd Anna Andersdotter kom från en småbrukarfamilj i Mora. Fadern Leonard Zorn var en tysk bryggare som Grudd Anna träffade när hon arbetade som buteljusköljerska under en säsongsanställning på Leonard Zorns bryggeri i Uppsala. Något äktenskap kom aldrig till stånd och Anders skulle aldrig träffa sin far. Dock tog Anders senare faderns efternamn.

Anders levde de första åren hos sina morföräldrar i Uppsala. Genom ett litet arv från fadern kunde han vid tolv års ålder börja studera vid Enköpings högre allmänna läroverk. Här fick han sina första lektioner i teckning och precis som med Carl Larsson upptäckte lärarna snart Anders' konstnärliga talang. Hans skisser av klasskamrater och målningar av Enköping finns i Zornsamlingarna i Mora.

Anders Zorn

Sommarnöje

Zorn ses som en av Sveriges största bildkonstnärer och en av de mer kända internationellt. Han anlätades som porträttmålare framförallt i USA där presidenter, företagsledare och societetsfolk stod på beställarlistan. Han finns bland annat representerad i Vita huset i Washington D.C., Metropolitan Museum of Art i New York, Musée d'Orsay i Paris samt naturligtvis på Nationalmuseum i Stockholm. Under en tid var han världens högst betalda konstnär.

Anders Zorn lade 1920, året efter Carl Larsson, ner sin pensel i Mora. 60 år gammal.

Under min uppväxt hade jag en favoritkonstnär, *Bruno Liljefors*. Anledningen till min beundran var hans natur- och djurmotiv där de vilda djuren skildras i dramatiska situationer. Han fick också uppdraget att göra fondmålningarna till det konstgjorda naturlandskapet i min ungdoms favoritmuseum, Biologiska muséet på Djurgården i Stockholm.

Bruno föddes i Uppsala 1860, samma år som Zorn tog sina första andetag i Mora. Han började studera vid Konstakademiens principskola, men trivdes aldrig utan följde Anders Zorns exempel och övergav akademien för att resa ut i Europa och skaffa vidare kunskaper i djur- och naturmåleri. Med åren blev han stilbildande inom genren fågelmåleri. Ett av de mest kända verken är *Havsörnar* (1897).

Bruno Liljefors

Havsörnar

Bruno satte upp en ateljé i Österbybruk som finns bevarad, liksom hans jaktstuga på Bullerön i Stockholms skärgård. På ön kunde han studera många av skärgårdens fåglar och djur i sin naturliga miljö. Han skapade också en sötvattensdamm på ön för att närmare kunna studera sjöfåglarnas naturliga rörelsemönster.

Och apropå naturliga rörelsemönster. En mer okänd sida av Bruno är hans karriär som varietéartist och elitgymnast. Med sina bröder Carl och Pontus bildade han en akrobatgrupp som bland annat uppträdde på Kungliga Operan i Stockholm. Samtida bedömare vittnade om att deras uppträdande höll mycket hög klass.

Under de sista åren av sitt liv fram till sin död 1939 bodde Liljefors i en treetagevåning i Sportpalatset, huset vid Sankt Eriksbrons sydöstra sida på Kungsholmen i Stockholm. Huset byggdes åren 1929 - 1930 och var ursprungligen anpassat för olika sportaktiviteter med bland annat en 50 meters simbassäng, tennisbanor och gymnastiksal. Senare tillkom även restaurang och en teater med 600 platser, som i sin tur byggdes om till biografen Rivoli. Att min bror Jan tog sig till Sportpalatset för att framgångsrikt tävla för simklubben Hellas kan jag väl få tillgodogöra mig som en liten tråd.

Sportpalatset såldes 1978 till Stickan Anderssons bolag Polar International AB och i den gamla biografen lät Anderson inreda Polar-studion där ABBA spelade in sina tre sista album. Men då hade Bruno Liljefors för länge sedan påbörjat sin sista resa, 79 år gammal.

Bruno Liljefors ligger begravd på Uppsala gamla kyrkogård.

Kuriosa

När August Strindberg och hustrun Harriet Bosse gick skilda vägar efter tre års äktenskap (1901-1904) pantsatte August i stort sett hela sitt bohag på Pantbanken Sverige på Storgatan 8. Och vem bodde i det huset i början av 1900-talet? Jo, min morfar, mormor och mamma. Vid ett tillfälle när morfars ekonomi gick på knäna pantsatte han familjens soffgrupp på samma pantbank som Strindberg.

Innan August gifte sig med Harriet bodde han åren 1899 -1901 på Banérgatan 31. I huset bredvid låg då ett pensionat som mormor och hennes pappa Anders bodde på under Anders' magcancerbehandling. På pensionatet åt min morfar lunch under samma tid, vilket resulterade i giftermål med mormor. Om Strindberg åt lunch på samma ställe förmäler inte historien.

Banérgatan

*Nr 29 i två färger och nr 31 i vitt med tre balkonger
(foto april 2013)*

Att August Strindberg och Carl Larsson kände varandra vet vi bland annat genom deras brevväxling. Men det var långt innan Carl som barn under en period bodde på Grev Magnigatan 5 på Ladugårdslandet, senare Östermalm. Om den adressen skriver han att det var helvetet på jorden. Där *"rasade lungsoten, där rasade blodiga slagsmål, där bedrevs skörlevnad, där pekade man ut mördare och tjuvar"*.

Grev Magnigatan 5

Då på 1860-talet såg inte bebyggelsen ut som den skulle göra ett sekel senare. Det vill säga när vännerna Leif och Lena Blomquist flyttade in på Grev Magnigatan 5. Och? Som musiker inom klassisk musik och jazz ingick Leif 1965 i min orkester på Svenska Amerikalinien och när idén till ett Nobel Center i Stockholm diskuterades tre decennier senare blev Leif som arkitekt ett värdefullt bollplank. Många trådar att trassla in sig i. Och fler blir det när Leif läst den första versionen av det här kapitlet.

Det visar sig att Erik Axel Karlfeldts mormor och morbror bodde i Hyttbäcken på gården Ängsholm. Och här vistades även Erik Axel. Senare köptes gården av Leifs morfar! Det berättades att Erik Axel lånade pengar av sina grannar. Det har vi hört tidigare. Till exempel på sidan 27 i den här skriften.

Som medlem i Sällskapet Idun, grundat 22 november 1862, blir man vid sammankomsterna mottagen av sällskapets sekreterare under flera decennier på 1800-talet, bibliotekarien vid Kungliga Biblioteket Harald Wieselgren. Inte av honom personligen men i egenskap av huvudperson i Zorns målning *En skål i Idun* från 1892 och där utrustad med en whiskygrogg i handen. Haralds bror, nykterhetskämpen Peter Wieselgren (1800 -1877), kan tänkas ha haft vissa synpunkter på motivet. Vid bordet i bakgrunden sitter professorn Axel Key, en av sällskapets grundare, och avlägsen släkting till Ellen Key och vän med Alfred Nobel. Tavlan kan beskådas på Nationalmuseum.

En skål i Idun

Det finns också en hel del trådar till Bruno Liljefors utöver de redan tidigare nämnda. Till exempel utnämningen 1919 av Bruno till filosofie hedersdoktor vid Rostocks universitet. Och? Jo i juli 1961 spelade storbandet Sunsidens i östtysk radio i Rostock och genomförde konserter i staden mindre än en månad innan Berlinmuren stängde in staden och resten av landet inklusive vår konsertpublik i en 28 år lång isolering från västvärlden. Det hör till ovanligheterna att bygga fysiska murar för att hindra den egna befolkningen från att resa till och träffa släkt och vänner. Men inlåsning har genom historien varit en av huvudstrategierna i kommunistisk härskarteknik där även deportering till Sibirien eller förpassning till de sälla jaktmarkerna ingått. Men det ska vi inte vidareutveckla här.

Apropå jaktmarker. Brunos far var en mästare skytt och passionerad jägare. Bruno var mer på jakt efter spännande motiv till sina tavlor. Men vad jag vet avbildade han aldrig någon sprätthök eller fyllkaja och inte heller någon dårfink eller muntergök. Alltså sociozoologiska fåglar som finns med i min bok *Muntergök, Mallgroda, Morsgris*. I boken handlar det om språklig ornitologi, inte konstnärlig.

De sista åren under sin levnad bodde Bruno som tidigare nämnts i ett hus vid Sankt Eriksbron på Kungsholmen i Stockholm. Den mest magnifika lägenheten var en treetagevåning högst upp. Dit flyttade Bruno 1933. Han kallade bostaden "*mitt lilla örnbö*". Här lät han den översta terrassvåningens fönster stå öppna så att fåglar skulle kunna flyga ut och in. För att komma riktigt nära fåglarna utfodrades de med fisk och kött. Det sades att en fiskgjuse övervintrade på ett element inne i lägenheten. Det hände också att fåglarna tappade mat på förbipasserande nere på Sankt Eriksgatan.

Efter att Liljefors flyttat tvingades man sanera hela lägenheten och riva upp trossbotten. Till kommande hyresgästers förtret glömde fåglarna inte sin välgörare utan fortsatte att flockas utanför fönstren. Skröna? Nej, inte enligt stockholmsskildraren Martin Stugart.

Sankt Eriksbron mot Kungsholmen

En liten tråd är att Bruno hade en musikalisk bror. Tonsättaren och dirigenten Ruben Liljefors. En av hans mest kända kompositioner är julsången *När det lider mot jul/Det strålar en stjärna*. Eftersom den också är min favorit finns den med på CD-skivan *Santa Claus is coming to town* som vi spelade in på Sveriges Radio 2005.

Och så en liten tråd till. Ruben är farfar till violinisten och dirigenten Mats Liljefors. Mats tog studenten i Norra Real 1962 och han var presentatör vid invigningen av den restaurerade orgeln i skolan på kvällen den 30 september 2009. Och vem medverkar som pianist i programmet? Gissa! En som tog studenten i Norra Real 1957. Nu räcker det.

En resa i arkitekturen

Vi avslutar den svenska kulturresan under andra halvan av 1800-talet med några närmast ikoniska arkitekter, som under den här perioden skapade några av de märkesbyggnader i Stockholm som min generation vuxit upp med och imponerats av.

Nationalromantiken med inslag av nyklassicism var en viktig arkitektonisk rörelse i Norden under 1800-talet. Stilen betonade nationell identitet och kultur och använde ofta element och motiv som ansågs vara karakteristiska för det nordiska kulturarvet.

År 1856 föds *Isak Gustaf Clason* på Rottneby herrgård i Värmland. Han avlägger 1874 studentexamen vid Stockholms gymnasium på Riddarholmen. Den skolan flyttar senare till en ny skolbyggnad vid Norra Bantorget som invigs 1880 och döps till Norra Latin. Här skulle jag inte studera men inom parentes spela jazzmusik på skoldanser i gymnastiksalen under 1950-talet.

Isak Gustaf Clason

Nordiska museet

Isak Clason blir 1890 professor på Kungliga Tekniska Högskolan. Några av hans mest uppmärksammade verk i Stockholm är Nordiska Museet på Djurgården och Hallwylska palatset vid Nybroplan/Hamngatan. I Nordiska Museets samlingar lär gjutformar från min farfars tenngjuteri Schreuder & Olsson förvaras.

Tillsammans med kollegan Kasper Salin ritade Isak Clason också Östermalmshallen vid Östermalmstorg och tillsammans drev de ett arkitektkontor i Stockholm.

Om du besöker eller passerar Nordiska museet kan du spana efter namnet Planting-Bergloo, graverat på sockeln under Karl X Gustafsstatyn framför ingången till museet. Det är en avlägsen släkting på mammas sida som deltog i något av kungens många fälttåg på 1600-talet. Historiska trådar.

Bland mindre arkitektinsatser i Isak Clasons uppdragskatalog noteras ritningar för ombyggnaden av Selma Lagerlöfs Mårbacka herrgård i Värmland 1921-1923. Isak slutar sina dagar 1930 i Rättvik i Dalarna.

Kasper Salin kommer till världen 1856 i Örebro. Samma år som kollegan Isak Clason. Kasper står bakom den komplicerade gjutjärnskonstruktionen av Östermalmshallens pelare och innertak. År 1898 utnämns han till stadsarkitekt i Stockholm.

Kasper Salin

Östermalmshallen interiör

Kasper Salin får många uppdrag vid sekelskiftet av bröderna Kempe, två norrländska storföretagare. Bland annat utformning av sågverkssamhället Norrbyskär utanför Hörnefors i den lilla del av Umeå kommun som ligger i Ångermanland. Norrbyskär var i drift 1895 -1952 och är idag utnämnt som riksintresse för kulturmiljövården och ett populärt turistmål.

Kasper Salin gick ur tiden 1919. Han har fått ge namn åt Sveriges mest prestigefyllda arkitekturpris, Kasper Salin-priset. Det utdelades första gången 1962 till Sigurd Lewerentz som kommer att dyka upp lite längre fram.

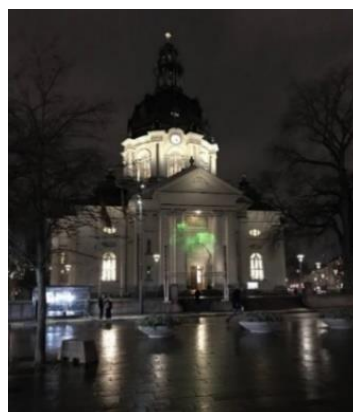
Här kan man, om man vill, dra en tråd till min klasskamrat i Norra Real Per Ahrbom, som fick Kasper Salin-priset 2020 för ombyggnaden och restaureringen av Kulturhuset vid Sergels torg. Eller till Gert Wingårdh som ritat förslag till Nobel Center i Västra Klara, på Blasieholmen och på Söder Mälarstrand. Han har fått priset sex gånger.

En månad efter Selma Lagerlöf och två veckor efter min farmor kommer blivande arkitekten *August (Agi) Lindegren* till världen i Hälsingland, närmare bestämt i Hudiksvall 1858. Vad August tyckte om Hudiksvall vet jag inte men pessimistkonsulten Ronny Eriksson har tydligt uttryckt sin uppfattning om staden runt sekelskiftet 2000.

*Det är lika bra att sluta drömma
det går åt helvete i alla fall
För om man drömmer om Paris
hamnar man på något vis
Likt förbannat i Hudiksvall*

August Lindegren

Gustav Vasakyrkan

Agi Lindegren är pappa till mitt favoritmuseum som jag nämnt tidigare, Biologiska museet. Det invigdes på Djurgården 1893. Agi ligger även bakom det Davidsonska huset, invigt 1896 vid Gustav Adolfs torg med Operan som närmaste granne mitt över gatan. Samma år föds min pappa och han ska under större delen av sitt verk-samma liv arbeta på Skandinaviska Banken i grannkvarteret mitt på torget.

Att Agi ritat det Davidsonska huset hade jag förstås ingen aning om när jag som sextonåring under sommarlovet 1955 jobbade på Svenska Amerikaliniens kontor i just det huset. Och inte heller visste att jag tio år senare sommaren 1965 skulle bli anställd som kapellmästare med egen orkester på Svenska Amerikaliniens kryssningsfartyg Kungsholm mellan Göteborg och New York. Det är mycket man inte vet. Och det gäller nog främst om framtiden.

Agi Lindegren utnämndes till slottsarkitekt vid Drottningholms slott 1894, där han också lämnade jordelivet 1927. Det var nio år innan mina föräldrar köpte en sommarstuga i Ekerö kommun, en mil från Drottningholm och 38 år innan Ekerö blir en permanent bostadsort för familjen Sahlberg.

Men trådarna är inte slut här. Agi Lindegren ritade Villa Swartz i Norrköping 1901 som bostad för Carl Swartz familj vid Södra Promenaden. Villan donerades 1912 till Norrköpings stad för att användas som bibliotek och som museum för konst, arkeologi och stadshistoria. Och den som kommer ihåg vad jag skrev om Gustaf Fröding upptäcker här en släktråd till Petter Swartz, född 1726 i Svartsången i Kroppa socken och farbror till den tidigare nämnde Olof Swartz.

Och hör och häpna. Våren 1965 lyste det för Elisabeth och mig i Gustav Vasa kyrka vid Odenplan i Stockholm som, jodå, ritades av Agi Lindegren, med invigning 1906. Här fick han sitt sista vilorum i kyrkans kolumbarium.

Till skaran av Sveriges främsta arkitekter räknas *Ferdinand Boberg*. Han ser dagens ljus i Dalarna (Falun) den 11 april 1860, tre dagar innan min farfar slår upp sina blå i grannlandskapet Värmland.

Ferdinand Boberg

Rosenbad

Min farfar började sin yrkesbana i Bergslagen som järnsvarvare vid Nykroppa järnverk. Ferdinands far var gruvarbetare i Bergslagen. Familjen bosatte sig året efter Ferdinands födelse i Norberg där fadern blev gruvfogde vid Kärrgruvan. Orten Kärrgruvan låter bekant! Visst, hit gick mitt livs första inrikes turistresa. Mamma behövde rehabilitering från en luftrörskatarr och ett pensionat i Kärrgruvan blev lösningen.

Vi anlände den 27 januari 1943. Jag hade fyllt fyra år två månader tidigare. Veckan i Kärrgruvan skulle visa sig bli en historisk milstolpe. Inte för mig precis, men för världssamfundet. Då utkämpades slutstriden i slaget vid Stalingrad som blev den avgörande vändpunkten i andra världskriget.

Ferdinand Boberg skrevs 1878 in vid Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) för att studera till maskiningenjör. Ett år tidigare hade min morfar lämnat KTH som färdigutbildad maskiningenjör. Mötet med blivande arkitekter, däribland Isak Clason, får Ferdinand att ändra sina planer. 1882 avlägger han istället arkitektexamen.

Ett av Ferdinand Bobergs första arbeten blir Bergööska huset i Hallsberg, bostad till Carl Larssons svärföräldrar! Ferdinands ekonomi förbättras och han flyttar med hustrun till en egen lägenhet på Tegnérgatan 13 i Stockholm och sedan till Birger Jarlsgatan 11. Båda adresserna ligger vid det tidigare beryktade sumpområdet Träsket. I "träsket" växte jag upp.

Senare bygger paret Boberg ett sommarställe, Villa Ugglebo på Norra Djurgården. Det blir 1910 vår nuvarande kung Carl XVI:s farfars, kronprins Gustaf Adolf, sommarnöje. Det övertas därefter av finansmannen Ivar Kreuger. Finanskrisen och depressionen efter börskraschen 1929 drev Kreuger till att ta sitt eget liv i Paris 1932. Gustaf Adolf klarade krisen och blev 1950 kung Gustaf VI Adolf. Ferdinand Bobergs mest kända stockholmsbyggnader är Nordiska kompaniet (NK) på Hamngatan, Centralposthuset på Vasagatan, LO-borgen (Carlbergska huset) på Norra Bantorget, Rosenbad (regeringskansliet vid Norrström), Mosebacke vattentorn, första gasklockan i Hjorthagen och prins Eugens Waldemarsudde.

En arkitekt som kanske inte är lika välkänd som Ferdinand Boberg men som också skapat kända byggnadsverk i Stockholm är *Axel Anderberg*. Han föddes i Skåne 1860, närmare bestämt i Kristianstad och gick i samma skola som Isak Clason, alltså Stockholms gymnasium på Riddarholmen.

Axel Anderberg är bland annat arkitektonisk pappa till Kungliga Operan, Oscarsteatern på Kungsgatan, Naturhistoriska Riksmuseet och Vetenskapsakademiens byggnad, de båda senare i Frescati. Axel lägger ner sitt ritstift i Sollentuna 1937.

Axel Anderberg

Naturhistoriska museet

Ett av de mest uppmärksammade byggnadsverken i Stockholm är Stadshuset som 2023 fyller 100 år och där Nobelbanketten hålls den 10 december varje år. Arkitekten bakom, *Ragnar Östberg*, föddes 1866 i Katarina församling i Stockholm. Han studerade arkitektur vid Kungliga Tekniska Högskolan och Konstakademiens arkitekturskola. Studietid och studieresor varvades med praktik hos arkitekten Isak Clason. Ragnar Östberg blev professor vid Konsthögskolans arkitekturskola. Han lämnar jordelivet i Engelbrekts församling 1945.

Ragnar Östberg

Stockholms stadshus

Ett av Östbergs sista arbeten var Sjöhistoriska museet på Djurgården som byggdes 1933 -1936, finansierat av en donation från Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse. Samma stiftelse hade tidigare spelat en huvudroll vid finansieringen av Stadshuset. Sjöhistoriska museet fördes fram av Nobelstiftelsen i slutet av 1900-talet som en möjlig plats för ett Nobelmuseum. Efter en lång rad förslag till placering av Nobel Center har nu valet slutligen landat vid Stadsgården i direkt anslutning till den nya Slussen.

Den förste mottagaren av Kasper Salin-priset blev som redan nämnts *Sigurd Lewerentz*. Han föddes i Sandö 1885. Det är märkligt nog på glasbruket där i Ångermanälvens dalgång som tonsättaren Franz Berwald var disponent 40 år tidigare. Och släkten Lewerentz kommer precis som släkten Berwald ursprungligen från Nordtyskland. Lewerentz från Greifswald, den gamla svenska universitetsstaden. Och ännu märkligare är väl att Sigurds pappa Gustaf Adolf Lewerentz blir disponent på Sandö glasbruk efter just Franz Berwald. Att Elisabeths släkt på både far- och morssidan levde sina liv i Ådalen en bit norrut har dock gått världshistorien helt förbi.

Sigurd Lewerentz

Skogskyrkogården

Sigurd Lewerentz betraktas som en av Sveriges internationellt mest uppmärksammade arkitekter. Ett centralt verk är Skogskyrkogården i Stockholm som utsågs till världsarv av UNESCO 1994. Skogskyrkogården var ett samarbete med Gunnar Asplund där Lewerentz del främst gällde landskapet, huvudentrén och det klassicistiska Uppståndelsekapellet.

Sent i livet ritade Lewerentz Markuskyrkan i Björkhagen. Den räknas idag till de främsta verken i svensk arkitekturhistoria. Det var för den som Sigurd Lewerentz 1962 fick motta det första Kasper Salin-priset. Lewerentz avled 90 år gammal i Lund 1975.

En av Stockholms mest kända byggnader är Stadsbiblioteket vid Odenplan, en institution som jag ofta besökte under perioden då jag under 1950-talet och början av 1960-talet bodde bara ett par hundra meter från biblioteket. Bibliotekets arkitekt *Gunnar Asplund* föddes i Hedvig Eleonora församling i Stockholm samma år som Sigurd Lewerentz.

Gunnar Asplund

Stadsbiblioteket

Asplund blev professor i arkitektur vid Kungliga Tekniska Högskolan (KTH).

Utöver hans skapelser Skogskyrkogården och Stockholms Stadsbibliotek kan nämnas Stockholms Stadsarkiv på Kungsholmen, hundra meter fågelvägen från familjen Sahlbergs nuvarande bostad på Kaplansbacken. Asplund vann arkitekttävlingen om Stadsarkivet, men avled redan 1940 endast femtiofem år gammal, innan spaden hann sättas i jorden. Det blev arkitekten Sven Ivar Lind som fick i uppdrag att slutföra stadsarkivprojektet.

En kvinnlig pionjär

Som du säkert märkt har det framförallt blivit många duktiga och framgångsrika män som porträtterats i berättelserna hittills. Men bakom kulisserna har många kvinnor gjort betydande insatser som inte uppmärksammades på samma sätt i manssamhället under 1800-talet. Har du hört talas om *Wilhelmina Skogh*? Inte? Det ska vi råda bot på. Hon är dessutom ett bra exempel på hur ”allt” hänger ihop, sett i ett helhetsperspektiv.

Wilhelmina föddes 1850 på Gotland och växte upp på Fårö i närheten av Fårösund. Hennes far Jacob Wahlgren var skollärare och mamma Stina Lena Brogren, dotter till strandfogden som ägde Broa Gård på Fårö. Och här läser jag på nätet att Broa gård under Krimkriget levererade varor till de engelska fartygen som ankrade upp i Fårösundet. Nätverk!

Wilhelminas far drunknade när hon var sex år gammal. Som tolvåring reste hon ensam med ångbåt till Stockholm. Efter en kortare tid som biträde i en leksaksaffär sökte hon plats på restaurangen vid Strömparterren nedanför Norrbro på Helgeandsholmen. Här fick hon börja med att torka glas i disken från tidig morgon till sen kväll. Men hon avancerade snabbt eftersom innehavaren såg en stor talang i henne.

Naturligtvis kunde hon inte ana att hennes arbetsplats långt senare skulle bli ett av Stockholms mest historiska besöksmål. I samband med ombyggnaden av Riksdagshuset under åren 1978 -1983 planerades ett stort garage under mark. Samtidigt genomfördes arkeologiska undersökningar på platsen. Man fann då fornlämningar, bland annat en del av den ursprungliga stadsmuren från 1500-talet. För att ge plats för de unika arkeologiska fynden och göra allt tillgängligt för eftervärlden fick antalet garageplatser begränsas. Man beslöt att göra ett museum på platsen, Medeltidsmuséet. Ett kulturhistoriskt mycket begåvat beslut.

Strömparterren

Utgrävning sommaren 1978

Museet öppnade 1986 och blev en stor publiksuccé. Samma år vann museet *European Museum of the Year Award*. Museet attraherar också en stor mängd skolbarn som här får en verklighetsbaserad lektion i Sveriges och Stockholms äldre historia. Ett omistligt kulturarv!

Efter trettiosju år, den 5 november 2023, stänger Medeltidsmuseet och ska "flyttas" till Nobelprismuseets nuvarande lokaler i Börs-huset vid Stortorget i Gamla stan. Medeltidsmuseets lokaler ska omvandlas till en extra plenisal, ett mötescentrum och ett besökscentrum. Dessa lokaler kan - om de verkligen är helt nödvändiga - naturligtvis med lite vilja, klokhet och aktning för den svenska kulturhistorien skapas på andra ställen i grannskapet. Värdet av det unika och autentiska Medeltidsmuseet borde naturligtvis inte överflyglas av konventionella vardagliga utrymmesbehov.

Tillbaka till Wilhelmina. Hon började studera på kvällarna vid sidan av arbetet och läste bland annat språk och bokföreläsning. Målet var att en dag få eget ansvar för en rörelse.

Vid 26 års ålder får hon anställning vid Statens Järnvägar med uppdraget att inrätta och driva en restaurang i Storviks järnvägsstation utanför Sandviken. Verksamheten utvecklas så bra att hon redan året därpå får en möjlighet att ta upp ett banklån för att i egen regi bygga ett hotell i anslutning till stationshuset. Hotellet står klart 1878. Samtidigt grundar hon företaget AB Wilhelmina Wahlgren.

Sedan går det fortare och fortare. Hon förvärvar järnvägshotellet i Bollnäs, därefter järnvägshotellet i Lingbo (Ockelbo) och tar sedan över ansvaret för turishotellet i Rättvik. Hon blir också under en tid chef för stadshotellet i Gävle. Samtidigt gifter hon sig med vinhandlaren Per Samuel Skogh (1849 - 1904).

Wilhelminas verksamhet var kopplad till utbyggnaden av det svenska järnvägssystemet som min avlägsne släkting Nils Ericson vid den här tiden basade för och där min morfar medverkade som överingenjör i södra Sverige.

Inför den stora Stockholmsutställningen 1897 på Djurgården blir Wilhelmina ombedd av utställningskommittén att ta ansvaret för sex stora bostadshus på Strandvägen som ska hyras in för att fungera som hotell under utställningen. Flera hundra rum förses med nya möbler, linne med mera. I respektive hus inrättas ett ringsignalsystem från varje lägenhet till ett gemensamt portierum. Hon drar också in elektricitet för att få elektriskt ljus i vestibuler och trappuppgångar.

Jodå. Både min morfar och farfar besökte Stockholmsutställningen 1897. Farfars arbetsgivare Bolinders Verkstäder var en av huvudutställarna. Stockholmsutställningen fick också besök av Thailands kung Chulalongkorn, inbjuden av kung Oscar II. Idag finns en buddhistisk paviljong i Ragunda i Jämtland till minne av Chulalongkorns besök på den platsen vid sitt Sverigebesök. Paviljongen är en annorlunda turistattraktion som även studerats av turismforskare vid Mittuniversitetet i Östersund. Låter det krångligt? Så kan trådnystan se ut.

Wilhelmina Skogh var en av de första som såg möjligheterna att genom järnvägens utbyggnad locka utländska penningstarka turister till Sverige, inte minst för att öka beläggningen på hotellen. Hon reste bland annat till Thomas Cooks resebyrå i London och startade ett samarbete för att ordna paketresor med högklassig logi inkluderat jakt och fiske. Hon fick på så sätt välbärgade engelsmän och andra att upptäcka Sverige som turistland. Därmed blev hon en av de stora pionjerna på turismens område i Sverige

Höjdpunkten i Wilhelminas karriär inträffar när hon den 1 april 1902 utses till verkställande direktör (VD) för Grand Hotel i Stockholm. Och hennes allra största projekt där blir uppförandet av hotellets annex Grand Hotel Royal med Vinterträdgården. Bygget genomfördes på tomten bakom det ursprungliga hotellet under åren 1905 –1909. Jag har tidigare nämnt att Wilhelm Stenhammars bror Ernst var arkitekt. Det var han som nu fick uppdraget att rita Grand Hotel Royal.

Wilhelmina Skogh

Wilhelmina avgick som VD för Grand Hotel 1910, femtiofem år innan Elisabeth och jag efter vigseln i Seglora kyrka tillbringade natten mellan den 4 och 5 juni 1965 på hotellet. Ett annat långskott dyker upp. Anders Danielssons svärfar jobbade under fyrtiofem år som portier på Grand Hotel. Vem är Anders Danielsson och vem är hans svärfar? Så här är det.

Anders Danielsson var gitarrist i Ekerö Royal Jazz som jag ibland hoppade in i som pianist. Hans son Per Danielsson, också en god vän, professor i USA och en utomordentlig jazzpianist, har berättat för mig att hans morfar jobbade som portier på Grand Hotel. Efter som Pers morfar fick en gåva av den ryske tsaren Nikolaj II, förmodligen när tsaren med hustru Alexandra besökte Sverige 1909 vid ett statsbesök, är det troligt att Pers morfar också haft en god kontakt med Wilhelmina. Att jag spelat i Vinterträdgården och i Grands spegelsal, inte för den ryske tsaren men väl för det svenska kungaparet Carl XVI Gustaf och Silvia, är definitivt inte bara marginellt, utan sant.

Efter denna lilla omväg kan konstateras att Wilhelminas arbetslust inte minskade efter att hon lämnat Grand Hotel. Nejdå. Redan 1906 -1907 hade hon köpt hela fastighetskvarteret Södermanland på Herserudsklippan på Lidingö. Fastigheten gränsade till konstnärsparet Carl och Olga Milles tomt på samma klippa. De planerade att här bygga ett hem med tillhörande konstateljé.

Ja, du har säkert redan anat fortsättningen. Det blev platsen för Millesgården. Den senare tillkomna Millesgårdens konsthall ritades av Johan Celsing, som också 2011 blev en av de tre arkitekterna som valdes ut till finalen i arkitekttävlingen om Nobel Center på Blasieholmen. Då är vi långt ut i nystanets periferi. Och lika perifert är väl att marmorportalen till den gamla entrén till Millesgården hämtades från det berömda Hotell Rydberg på Gustaf Adolfs torg när det 1914 revs för att ersättas av Skandinaviska bankens huvudkontor. Dit min pappa då flyttade från bankens kontor i Gamla stan. Men vad skulle Wilhelmina använda sin inköpta mark på Herserudsklippan till? Svar: hotellet Villa Foresta som hon lät uppföra. Den arkitektoniska förebilden var medeltida riddarborgar ute i Europa. Jag vågar knappt nämna att jag även här utfört dansmusik.

Villa Foresta

Wilhelmina Skogh bodde under sina sista år i Bolinderska palatset intill Grand Hotel vid södra Blasieholmshamnen. Att min farfar 1895 flyttade med familjen från Värmland till Stockholm för att arbeta på Bolinders Verkstäder på Kungsholmen är bara en fotnot i sammanhanget.

Wilhelmina blev inte sysslolös på äldre dagar. Hon reste en hel del i Europa men ägnade sig också åt mekaniska experiment. Bland annat konstruerade hon en elektrisk mangel för hemmabruk.

Samma år som Alfred Nobel lämnar jordelivet mottar Wilhelmina Skogh Vasamedaljen ur kung Oscar II:s hand. Och 1909, tretton år senare, mottar hon H.M. Konungens medalj ur Gustaf V:s hand.

Wilhelmina lämnade sina jordiska skapelser den 18 juni 1926 och ligger begravd på Norra begravningsplatsen.

En rymdresa

Människan har genom historien funderat över om det verkligen finns övernaturliga väsen som gudar, andar, änglar och djävlar. Och om det finns paradiset och helvetet där vi till slut hamnar i ett liv efter detta. De här frågeställningarna har lett till uppkomsten av en mångfald religioner där mycket av det övernaturliga har placerats ute i rymden.

Andra funderingar kring universum har getts namnet astrologi, där studium av himlakropparnas rörelser och inbördes ställningar skulle göra det möjligt att dra slutsatser om människornas öden. Och så har vi ufologin, sökandet efter utomjordiska rymdvarelser.

Vetenskapliga studier av universum tillhör ämnet astronomi och informationen inhämtas framförallt med hjälp av rymdobservatorier runt om i världen. Även i Stockholm. Människan är nu på god väg att hjälpa universum att förstå sig självt.

För att återknyta till inledningen av det här kapitlet ska vi avsluta med några korta studiebesök vid Stockholms astronomiska observatorier.

Stockholms Observatorium

Observatoriet i Saltsjöbaden

AlbaNovateleskopet

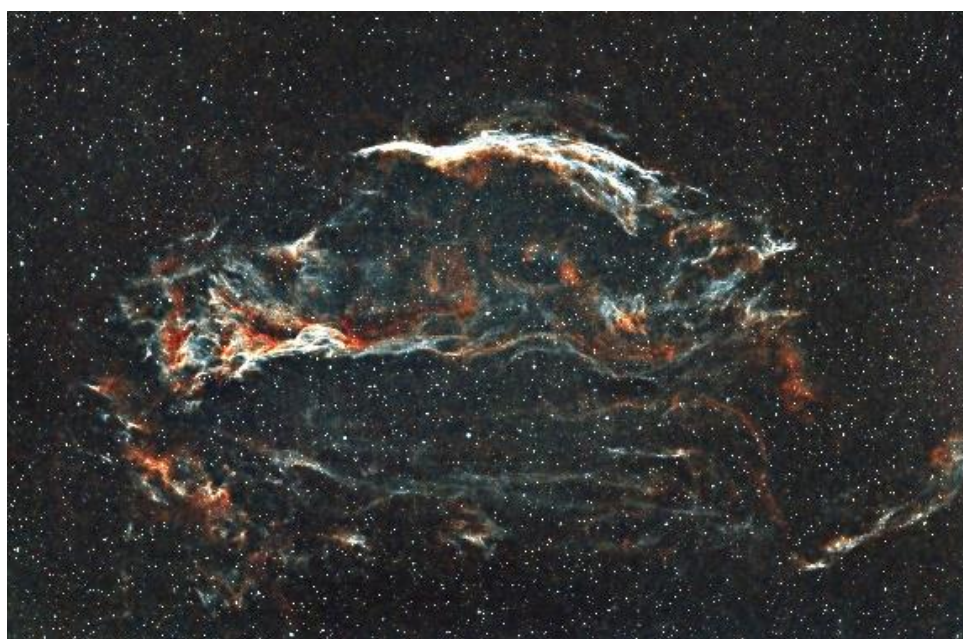
Stockholms gamla observatorium högst upp på Observatoriekullen vid Odenplan, tomt i tomt med Stadsbiblioteket, byggdes 1747 - 1753 efter ritningar av Carl Hårleman. Det blev Kungliga Vetenskapsakademiens första observatoriebyggnad. När ljusförhållandena i staden försämrades, bland annat genom utsläpp från industrier och den fossildrivna trafiken, flyttade astronomerna från Observatoriekullen till Karlsbaderberget i Saltsjöbaden. Där uppfördes ett nytt observatorium som invigdes 1931. Det var då ett av de största och bäst utrustade observatorierna i Europa. Och vem var arkitekten. Jo, Kungliga Operans arkitekt Axel Anderberg.

Efter att astronomerna lämnat Observatoriekullen flyttade Stockholms Högskolas/Universitets naturgeografiska institution in och här läste jag två betyg i naturgeografi åren 1963 -1964.

Sjuttio år efter flytten till Saltsjöbaden blir det år 2001 aktuellt att flytta igen. Flyttlasset går till den nya vetenskapsstaden Albano vid Roslagstull, granne med Brunnsviken. Och vem ska 2022 komplettera sin examen från KTH med astronomi i den nya vetenskapsstaden? Visst, sonen Björn. Invigningen av vetenskapsstaden skedde i september 2023 - på Björns femtiosjunde födelsedag den 21 september. Oviktigt? Kanske, men en oväntad tråd.

Den tekniska utvecklingen har nu gått så långt att universum till och med kan fotograferas och studeras av privatpersoner med eget teleskop eller med bara en mobilkamera. Till exempel fotografiet av Slöjnebulosan (Veil Nebula) som Björn tog från bostaden vid Edsviken i september 2023 (med Refraktor Omegon APO 342/76).

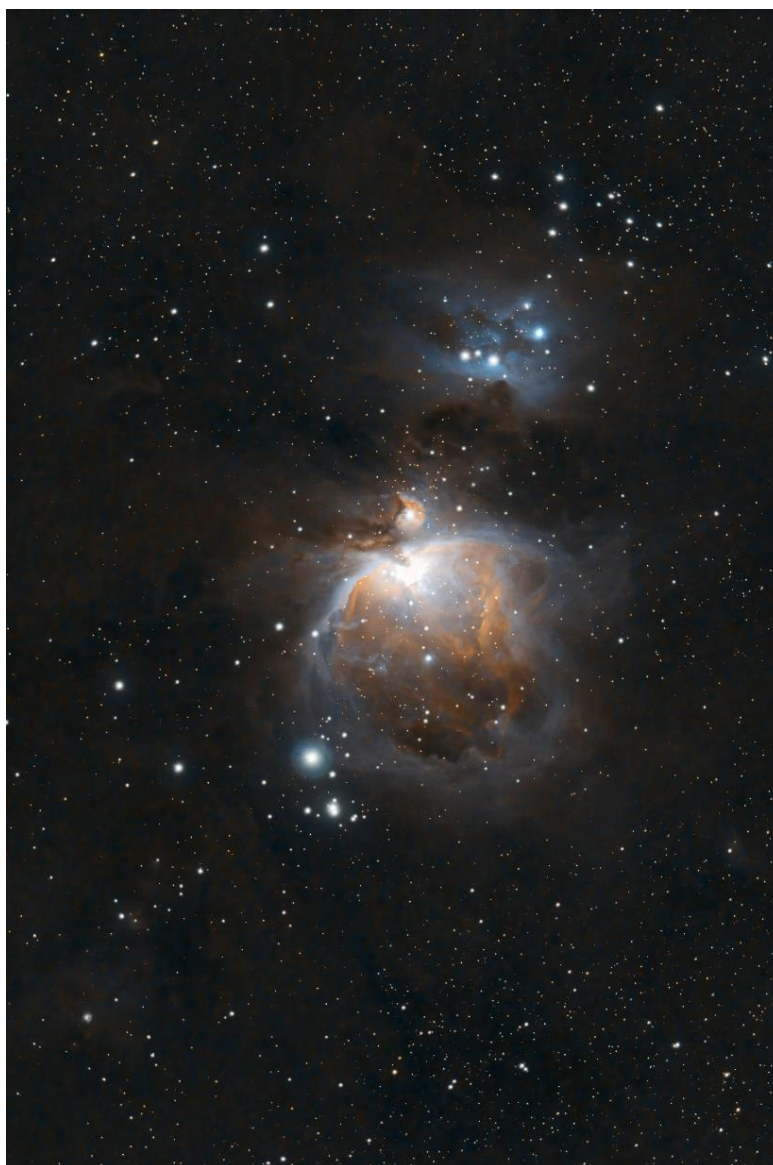
Tanken svindlar! Ljuset från nebulosan som fastnar på Björns bild sändes ut ungefär hundra år före vår tideräknings början. Alltså ett sekel innan en del av den judiske guden Jahve, genom en mental mutation, konverterade till kristendomen och med hjälp av en kvinna från homo sapiens-släktet blev pappa. Under ljusets resa från Slöjnebulosan till Björns teleskop hann sedan en del av den judiska och kristna guden dela sig på nytt och konvertera till islam under namnet Allah, men nu utan son. Att ljuskällan döpts till slöjnebulosan har inget med den muslimska slöjtraditionen att göra.

Slöjnebulosan
(Foto Björn Sahlberg)

Nyss fyllda 11 år flyttade jag med min familj från Fryxellsgatan till Surbrunnsgatan, från kvarteret Sälgen till kvarteret Orion. Jag kunde då naturligtvis fantisera om framtiden men knappast hitta på en historia om att min son skulle födas 16 år senare och att han, som 57-åring, skulle resa till sina förfäders landskap Värmland för att under så bra fotobetingelser som möjlig fotografera Orionnebulosan som sände ut det ljus han nu fångat på bild någon gång under 600-talet, alltså hundra år innan vikingatiden inleddes. Och 400 år innan kristendomens missionärer anlände till Sverige.

Orionnebulosan
(Foto Björn Sahlberg)

Porten till livet

Förlossning

Efter att ha flutit omkring större delen av året 1938 i en liten och trång bassäng fylld med ljummet vatten blir det dags att lämna den mörka, blöta men mjuka omgivningen och börja vänja sig vid en ljusare, torrare och hårdare livsmiljö.

Själva miljöbytet sker den 21 november på en förlossningsklinik på Östermalm i Stockholm. Några dagar senare förs jag ut genom klinikens dörr på Skeppargatan 27 för att efter en kortare resa bäras in genom porten på Fryxellsgatan 1, nedanför Engelbrektskyrkan. Livsresan har börjat. Och den börjar i den månad som de flesta tycker är den tråkigaste och minst njutbara av alla årets månader. Men med ett positivt synsätt kan man ändå säga att när man börjar från botten finns bara en väg framåt, nämligen uppåt.

Skeppargatan 27

Fryxellsgatan 1

Dörren står nu öppen inför framtiden. När detta skrivs, 85 år senare, har det mesta av framtiden redan passerat revy. Det är den revyn som vi ska titta lite närmare på genom att följa årsringarna.

Dop hemma den 15 januari 1939

Det mest dramatiska som hände mig under mitt första levnadsår är nedtecknat av pappa. I hans dagbok hittar jag följande: ”*Fick stanna kvar på Norrtulls sjukhus (9 mån). Halsfluss och mellanörons-inflammation enl Dr Gyllensvärd.*”

Det här har jag naturligtvis inget som helst minne av, men i efterhand har jag förstått att August Strindberg i barndomen bodde i den malmgård som 1886 revs för att ge plats åt just Norrtulls sjukhus. Idag har sjukhussalarna i sin tur konverterats till skolsalar i musikskolan Lilla Akademien. År 2023 blir första gången sedan 1939 som jag besöker platsen. Varför? Jo, jag har fått en inbjudan att som publik lyssna på en elevkonsert under ledning av jazztrumpetaren och arrangören Peter Asplund - och där den 16-årige trumpetaren Samuel Falkner är solist i ensemblen. Kommer du ihåg begravningen i Kungsholms kyrka? Märkliga trådar eller hur!

Annars hände inte så mycket för mig personligen. Men desto mer i omvärlden. Nazisternas judeförföljelser i Tyskland accelererar. Kommunisternas terror mot den egna befolkningen i Sovjetunionen kulminerar och Mao Zedong i Kina förbereder sig för ett kommunistiskt maktövertagande med massdödande av den egna befolkningen som resultat.

De tre herrarna Hitler, Stalin och Mao kan sägas ligga i toppen på listan över världshistoriens värsta massmördare. De intar ”hedersplatser” i mänsklighetens Hall of Shame. Demokrati var för dem en svordom i den egna ideologiska kyrkan.

Adolf Hitler 1889-1945

Josef Stalin 1878-1953

Mao Zedong 1893-1976

Även om Sverige, till skillnad från sina grannländer Danmark, Norge och Finland, med lite tur och en del skicklighet kunde hållas utanför andra världskrigets slagfält levde landet under ständigt krigshot med massiva påtryckningar från de krigförande parterna. Kriget överskuggar det mesta fram till freden 1945.

Det står ännu inte helt klart för världen 1939 vad nazisterna har i kikaren. Att vi människor inte alltid har så lätt att tolka världen illustreras av att den amerikanska tidskriften TIME utser Adolf Hitler till årets man, mitt födelseår 1938. Därför går det också bra för den svenske kungen Gustaf V att på legationen i Berlin den 2 februari 1939 överlämna svärdsorden till en av Hitlers närmaste män, Herman Göring. Den 31 mars är det dags att, efter tre års inbördeskrig i Spanien som kostat ungefär 1,2 miljoner människor livet, erkänna fascistledaren Francos regim som landets legitima regering. Det här är bara några exempel.

Som jag nämnde tidigare störtade den nästan färdigbyggda Sandöbron ner i Ångermanälven den 31 augusti 1939. Dagen efter störtar sig Tyskland in i andra världskriget och Sovjetunionen passar den 30 november på att anfälla vårt grannland Finland genom bomb-räder mot finska städer. Finska vinterkriget startar.

Andra världskriget sätter definitivt stopp för merparten av det internationella resandet som vuxit fram efter första världskriget. För mig personligen spelade det ingen roll eftersom det skulle dröja till 1954 innan jag satte min fot på en annan nations mark.

Att kriget ändå genererade omfattande förflyttningar av människor runt om i världen förklaras inte av behovet av upplevelser eller affärsuppgörelser. Det rör sig i stället om flyktingströmmar, deportationer, truppörflyttningar och räddningsaktioner.

TYSKLAND TILL ANFALL krig mot Polen

Dagorder till
armén.

Tyska
riksdagen
inbjudad.

De tyska angreppen
ha inletts av flyget.

Poliska flygfält och
fabriker bombarderade.

Warszawa 1 sept. (TT). Pol. meddelar:

De första angreppsbombarna över tysk sida företogs natten till förtaget. Det tyska flyget gick till angrepp och tillde kom till med den polska värnchefen Fock på polska flygfält i närheten av Gdynia i syfte på flygfältsövervakningsanläggningar. Någon annan anläggning emellanåt inte.

Vidare bombardering, skadades utan frångång utan b

Warszawa 1 sept. (TT). Deutsche Nachrichtenagentur meddelar:
Der Führer har uttalat följande dagordrar, utarbetad den 1 september 1939, till den tyska riksdagen:
"Den polska staten har vägrat att gå med på den av mig efterfrågade fredliga lösningen av gränspolisförhållandena, den har

Andra världskriget börjar

1940-talet

Världskrig på jorden

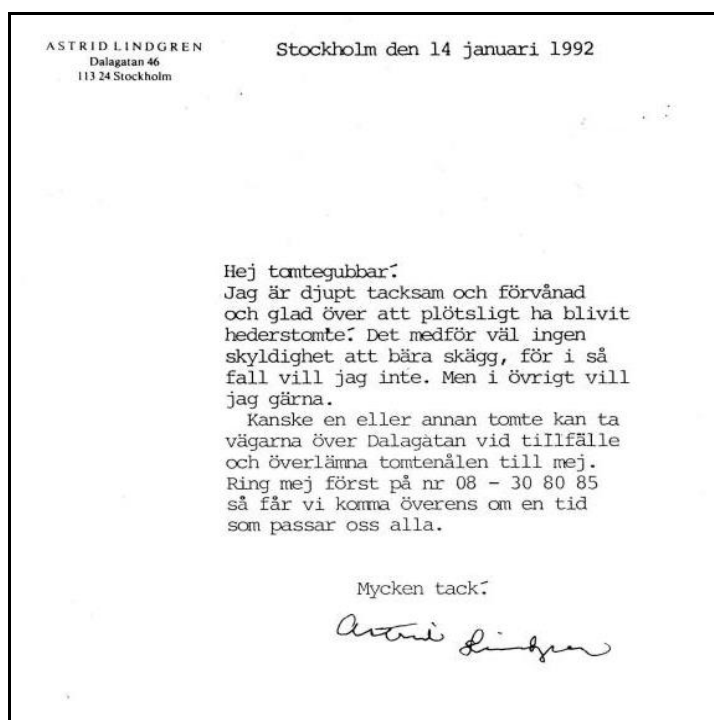
1940

Eftersom jag under merparten av det här året bara är ett år gammal kommer jag så vitt jag vet inte ihåg något som hände. Men att det hände saker är det ingen tvekan om. Tyvärr mest otrevliga saker.

Den 9 april tycker de tyska nazisterna att det är lämpligt att invadera Sveriges grannländer Danmark och Norge och den 21 maj är tyskarna med sin krigsmaskin på väg mot de europeiska huvudmotståndarna Frankrike och Storbritannien. Så här skriver Astrid Lindgren.

*Ur Astrid Lindgrens
Krigsdagböcker*

Brev till Tomteklubben 1992

Citatet ur Astrids Lindgrens Krigsdagböcker skrevs femtiotvå år innan hon 1992, åttiofem år gammal, blev hederstomte i den fredliga Tomteklubben. Den fanns inte 1940.

Frankrike besegras den 22 juni och slaget om Storbritannien påbörjas månaden efter.

1941

Det här året är jag två år och ska fylla tre. Och jag måste bekänna att jag inte heller nu har några minnen att berätta om. I alla fall inte vad jag kan minnas. Det blev ändå ett händelserikt år.

Natten till den 24 april tar den svenska författarinnan Karin Boye sitt liv i en skog utanför Alingsås. Varför? En av orsakerna sägs ha varit hennes ångest efter andra världskrigets utbrott. Året innan hade hon gett ut den dystopiska romanen *Kallocain* som beskriver livet i en totalitär stat. Stoff till romanen är hämtat från samhällsutvecklingen i både det nazistiska Tyskland och kommunistiska Sovjetunionen. Hon blev 40 år.

I juni inleds en massdeportation av 40 000 litauer till Sibirien. De kommer senare att få sällskap av betydligt fler människor från andra delar av Sovjetunionen och dess lydstat. Det blir den kommunistiska regimens sätt att sätta munkavle på det fria ordet. Och så är det dags för Tyskland att ge sig på sin ”oheliga” bundsförvant Sovjetunionen. Den 22 juni sker anfallet utan krigsförklaring.

Nazisternas ”krig” mot judarna fortsätter. De första massbegravningarna i koncentrations- och förintelselägret Auschwitz-Birkenau inleds. Det ska bli väldigt många som dödas i lägret fram till januari 1945. Mer än en miljon människor.

Sverige, som hittills med nöd och näppe klarat sig undan samma öde som sina grannländer Danmark och Norge, mobiliserar och uppmanar sina medborgare till vaksamhet och att väga sina ord. På min tredje födelsedag den 21 november startar affischkampanjen *En svensk tiger*.

Affischkampanj

Några decennier senare hade tigern blivit en igelkott – ”den svenska igelkotten”. Utvecklingen under det kalla kriget efter andra världskriget förde upp Sverige till toppen i försvarsförmåga och landet blev en av de krigsavhållande faktorerna i norra Europa med ett av världens starkaste flygvapen. Den svenska östersjökusten utgjorde tillsammans med Finland nästan halva Järnridåns sträckning mellan den fria och den ofria världen.

Den 7 december 1941 ska det europeiska kriget utvecklas till ett världskrig när Japan tror sig vinna fördelar genom att gå med i kriget. Man anfäller utan krigsförklaring den amerikanska marinbasen Pearl Harbor på Hawaii. 3000 amerikaner dödas. Resultatet av anfallet på Pearl Harbor ska fyra år senare visa sig sakna fördelar. Världens första och ”sista?” atombomber fälls över de japanska städerna Hiroshima och Nagasaki i augusti 1945 för att slutgiltigt knäcka Japan. Mellan 100 000 och 200 000 japaner miste livet, i huvudsak civila.

Anfallet på Pearl Harbor

1942

Årskiftet 1941-1942 hinner knappt firas förrän Japan den 2 januari intar Filippinernas huvudstad Manilla. Och nio dagar senare förklarar Japan krig mot Nederländerna och invaderar Nederländska Indien. Det hade jag ingen aning om, men det hade säkert pappa som fyllde 46 år just den dagen. Så går det åtta dagar till och japanska soldater går in i Burma (idag Myanmar) och hotar Australien. Den 19 februari anfaller japanska bombplan staden Darwin i norra Australien.

Uppe i Norden flyttas tusentals finländska barn från sitt hemland till Sverige för placering i svenska hem. Totalt kommer det att röra sig om cirka 70 000 barn innan kriget är slut. Ett av dessa barn får ett hem hos min farbrors svägerska (farbror står för kostnaderna). Ett annat barn blir min granne och lekkamrat på Fryxellsgatan 1.

Som om inte kriget vore nog. Köldrekord slås den 26 februari i hela Sverige. 1900-talets kallaste dag, sades det. Vad sägs om minus 35 i Skåne. Som vedergällning för attacken på Pearl Harbor flygbombar USA i april japanska städer, bland annat Tokyo och Yokohama. Den 23 april startar det brittiska flygvapnet en fyra dagar lång bombråd mot Rostock. Som jag redan berättat ska jag tjugo år senare spela jazzmusik i Rostock, men 1942 var det ingen som tänkte på det.

Det industriella dödandet genom massgasning i gaskamrar av judar och andra ”icke önskvärda” individer påbörjas i förintelselägrer Birkenau. Gasningen genomförs direkt efter de olyckligas ankomst till lägrer i godsvagnar. I början av juni vinner amerikanerna en avgörande seger i Stillahavskriget då japanerna besegras i Slaget vid Midway. Det skulle bli en av de avgörande vändpunkterna i andra världskriget.

Hemma i Sverige försöker man i möjligaste mån leva som vanligt. Idrottstävlingar genomförs i krigets skugga. En av Sveriges största idrottsmän genom tiderna, Gunder Hägg (född på nyårsafton 1918 i Jämtland), skördar segrar på löpande band med världsrekordtider på löparbanorna i svenska städer. Viktiga vapen är här gener, träning och kampvilja.

1 juli springer han en engelsk mil på världsrekordtiden 4.06.02. Två dagar senare avverkar han två engelska mil på ny världsrekordtid. Och så världsrekord på 1500 meter, på 2000 meter och 3000 meter. I september följer han upp med nya världsrekord på en och två engelska mil, 5000 meter och tre engelska mil.

I slutet av Gunder Häggs löparkarriär hade jag blivit så gammal att jag visste vem han var och att han var "jättestor". Vad jag däremot inte visste var att giganten skulle bjuda mig på middag i sitt hem utanför Östersund den 30 mars 1992. Han var då 73 år.

Gunder Hägg Loppet

Box 25
840 50 GÄLLÖ

920415

Professor Bengt Salberg
Högskolan
Box 373
ÖSTERSUND

Broder!

Tack för senast i Albacken och måste jag säga att Du var en trevlig person för att vara professor ja vi har en annan god vän i LUND och han är professor i parasykoli, vad det nu kan vara.

Jag skulle gärna vilja att Du är med i årets GUNDER-HÄGG LOPP den 14 juni, själv går jag å lallar 6 km. tillsammans med en hel del andra fd. idrottare, medförande kaffe å smörgåsar och skulle jag gärna vilja dela det medhavda med Dig, den 13 juni är det så muntrationer hemma i Albacken och där är det ett måste att vara med.

Den 15-17 juni är det tågresa "Ett slag för inlands-ba nan", men därom kommer Du att få höra av Lennart Tegvald.

Välkommen skall Du vara, men hör av Dig med det snaraste.

Tillgivne!

GUNDER

Klintehus 27144 YSTAD

Brev från Gunder Hägg

Andra svenska segrare 1942, som skulle bjuda mig på middag, var makarna Abrahamsson. De tyckte att de vann första pris i Ångermanland under årets midsommarhelg, närmare bestämt i Junsele. Då nedkom Märta med en dotter som fick namnet Elisabeth. Pappa Erik beskrev vinsten i sitt tal till dottern på hennes femtioårsdag 1992.

"Du kom som en glittrande stråle till jorden
En Midsommarflicka i guldregnets tid.
Och livet fick mening ,och sanna blev orden
om födelsens under och drömmen därvid.
Och svalorna flögo med blixtsnabba svängar
och luften var fylld av syrendoft så blid,
och blommorna strödde sitt guld över ängar
när Du kom till jorden i Midsommartid.
Och ljust blev ditt sinne som Midsommarnatten
ett stänk utav vemod ,av glädje och sång.
Vi tacka dig hjärtligt för lekar och skratten ,
som fyllde vår vardag med glädje en gång."

Pappa Eriks tal till Elisabeth

Under hösten 1942 närmar sig ökenkriget i Nordafrika en vändpunkt. Den tyska Afrikakåren under Ökenräven general Erwin Rommel utkämpar hårda strider mot den Åttonde brittiska armén under general Bernard Montgomery. Tyskarna lider det avgörande nederlaget i Slaget vid el-Alamein i Egypten.

"Krigslyckan" ska nu vända på flera platser i världen. Två dagar före min fyraårsdag går sovjetiska trupper, ledda av general Zjukov, till framgångsrik motoffensiv mot tyskarna vid Stalingrad, strax öster om Ukraina.

I december genomförs en kontrollerad kärnreaktion i en reaktor i ett laboratorium i Chicago. Den reaktionen kan ses som början till slutet på andra världskriget. Men det var det ingen som visste då. Sanningen skulle gå upp för många i augusti 1945 när den japanska befolkningen blev först med att få erfarenhet av ett kärnvapenkrig.

1943

I början av 1943 samlas USA:s president Franklin D. Roosevelt, Storbritanniens premiärminister Winston Churchill och de fria franska styrkornas ledare Charles de Gaulle till en konferens för att diskutera läget i kriget. Platsen är Casablanca i Marocko. Sovjetunionens diktator Josef Stalin var inbjuden, men tackade nej.

Några som inte tackade nej till ett möte i Casablanca 21 år senare sommaren 1964 var min musikervän Nicke Wöhrmann och jag själv. Vi fick då biljetter till en konsert i den största idrottsarenan i staden. 60 000 fans hade infunnit sig för att lyssna på 1998 års Polarpristagare. Varken vi, Ray Charles eller polarprisjuryn för den delen visste att han skulle få mottaga priset i Stockholm ur den svenska kungens hand 1998. Priset instiftades först 1989 och flera i polarprisjuryn var knappast födda 1964. Och kungen var inte ens kung. Men trådarna till framtiden var kanske redan spunna. Åtminstone för den som är lite deterministiskt lagd.

Ray Charles mottar Polarpriset

I januari 1943 sjösätts det svenska krigsfartyget HMS Älvsnabben. Utöver uppgifter i krig kom HMS Älvsnabben senare att bli svenska flottans långresefartyg som utbildningsplattform för blivande sjöofficerare. Samma år som Älvsnabben sjösätts fyller tomte Prisse eller Claes Rignell, en av de blivande tomtarna i Tomteklubben, sex år. Tjugo år senare bordar han Älvsnabben för tjänstgöring som tandläkare och doktor vid en långresa till Västafrika, Sydamerika, Västindien och Nordamerika.

Vid hemkomsten till Göteborg möttes Älvsnabben av tullen. Ryktet om en annalkande kontroll hade gått före, varför botten vid inloppet till staden marinerades (!) med alkohol. Den började snabbt likna en

exklusiv välsorterad systembolagsbutik och skulle bli ett attraktivt dykmål. Vid en studentkarneval senare kunde publiken bekanta sig med en imitation av Älvsnabben, då under namnet Älvsnapsen.

HMS Älvsnabben alias Älvsnapsen

Mera krig! I månadsskiftet januari-februari 1943 inträffar andra världskrigets mest avgörande vändpunkt – Slaget vid Stalingrad. De tyska trupperna kapitulerar. Och i maj avslutas det gemensamma tyska och italienska fälttåget i Nordafrika med kapitulation i Tunisien.

Sicilien erövrar i augusti av amerikanska trupper och i september tillfångatas Italiens diktator Benito Mussolini.

På andra sidan jordklotet blir Chiang Kai-shek president i Kina och i Europa ödeläggs stora delar av Tysklands huvudstad Berlin genom massiva flygbombningar. Det var naturligtvis inte det som Hitler och hans kompanjoner hade tänkt sig när de drog igång andra världskriget. Och det skulle bli värre.

Men innan det så händer en del på hemmaplan i Sverige, till exempel att den svenska tungviktsboxaren Olle Tandberg samma månad blir europamästare i tungviktsboxning på Råsunda fotbollsstadion genom seger över belgaren Karel Sys. Vapen den här gången – knytnävar.

Om den segern betydde något för Ingemar Johanssons karriär vet jag inte. Men Ingemar reste sexton år senare till USA för att bli världsmästare i tungviktsboxning. Det återkommer jag till.

Det här året blev Gunder Hägg stor idol i USA under en spektakulär USA-turné. Han sprang åtta uppvisningslopp mot de bästa amerikanska löparna och vann samtliga. Före sin ankomst till USA hade amerikansk media döpt Gunder till Gunder The Wonder. Efter en jobbig tre veckors båtresa från Europa till USA var Gunder inte på

sitt bästa humör. Han intervjuades av journalister vid ankomsten och svarade ”surt”. Han döptes då om till Gunder the Blunder. Under den framgångsrika turnén fick han emellertid snabbt ett nytt smeknamn, Gunder the Thunder.

Gunder Hägg i USA

Gunder Hägg tilldelas det här året som förste svensk den prestige-fyllda titeln "Athlete of the Year", som delas ut i USA. Gunder Hägg och Ingemar Johansson (1959) är de enda svenska manliga idrottare som vunnit titeln. Totalt slog Gunder Hägg 16 världsrekord och år 1946 innehade han världsrekorden på alla medeldistanser från 1500 till 5000 meter. Så här skriver Henrik Berggren i *Landet utanför Sverige och kriget 1943-1945* (Norstedts 2023)

”Sändningarna från Randalls Island blev inledningen på en underbar radiosommar i Sverige. Under de ljumma sommarkvällar som Radiotjänst sände från Häggs tävlingar i USA stannade landet. Gatorna blev folktomma, orkestrarna på dansbanorna slutade spela och långt ute i obygdan mixtrade familjefäder med primitiva kristallmottagare för att inte missa Häggs bragder på andra sidan Atlanten.”

Vad jag då inte visste var att Gunder Hägg även lyssnade på jazzmusik. I Berggrens bok nämns att Gunder under sin USA-turné gick (inte sprang) på jazzklubbar i New York där han bland annat träffade Duke Ellington och Benny Goodman. Då visste varken Gunder, Ellington eller Goodman att Ellington senare skulle välja Alice Babs som sin favoritsångerska och att Goodman senare skulle välja mina svenska medmusikanter Nicke Wöhrmann, Lasse Erstrand, Arne Wilhelmsson och Pelle Hulthén till sina medmusikanter vid framträdanden i Paris

I Sverige passar Ingvar Kamprad det här året på att grunda IKEA som med fredliga vapen ska erövra världen.

1944

Den 6 juni på Svenska flaggans dag inleds Operation Overlord, D-day. Slutstriden i andra världskriget. Stridsskådeplatsen blir den franska kusten vid Normandie. Operationen var den största amfibiska invasionen i världshistorien med över 160 000 soldater och 200 000 allierade sjömän. Med 5 000 fartyg. Landstigningarna ägde rum längs en 80 kilometer lång sträcka av Normandies kust, indelad i fem sektorer: Utah, Omaha, Gold, Juno och Sword.

Under den första dagen dödades eller sårades 10 000 allierade soldater. Krigskyrkogårdarna talar sitt tydliga språk.

Amerikanska krigskyrkogården vid Omaha Beach i Normandie

Under hösten 1944 flyr 30 000 balter till Sverige för att slippa bli instängda i en kommunistisk diktatur, samtidigt som den tyske generalfältmarskalken Erwin Rommel flyr en kommande rättegång genom att begå självmord. Det ska bli många självmord när det går upp för nazisterna att kriget är förlorat och ideologin har kapsejsat. Samma dag som mamma fyller 40 år, den 7 juli, sätter Gunder Hägg nytt världsrekord på 1500 meter med 3.43.0. Och 1 september lanserar Volvo sin nya modell PV 444, efterkrigstidens nya svenska folkbil. Allt är relativt.

Volvo PV 444

1945

Det här året blir ett av världshistoriens mest dramatiska. Och jag ska fylla 7 år.

I januari grips den svenske diplomaten Raoul Wallenberg, legationssekreterare vid Sveriges ambassad i Budapest. Han förs bort av sovjetiska styrkor – och återfinns aldrig. Sovjetunionen/Ryssland lämnar heller aldrig någon säkerställd information om hans öde. Raouls ”brott”? Att i krigets slutskede ha räddat 10 000-tals ungerska judar undan nazisterna.

Raoul Wallenberg

Samma månad intar Röda armén förintelselägret Auschwitz och ”befriar” 5 000 överlevande fångar. Händelsen leder till att den 27 januari antas som Förintelsens minnesdag.

Diplomatin går nu på högvarv mellan de allierade. Krim spelar ånyo en världspolitisk huvudroll. I början av februari hålls Jaltakonferensen på Krim. Winston Churchill, Franklin D. Roosevelt och Josef Stalin drar i badorten Jalta upp riktlinjerna för framtidens Europa, i väntan på Tysklands slutliga kapitulation. Stormakterna delar upp Europa i intresseområden. Stalin kräver östeuropeiska stater, som en buffertzon mot övriga Europa.

Direkt efter att konferensen avslutats iscensätts en av världskrigets mest förödande flygbombningar mot Tysklands städer. Den stora kulturstaden Dresden läggs i ruiner bland annat genom en eldstorm. Antalet omkomna är omtvistat, men har angetts till närmare 25 000 människor. Man använde den första generationens brandbomber av petroleum, vilka orsakade brandstormar innan detonationerna lade staden i aska och grus. Bränderna var så intensiva att människor stående ute på gatan sögs in i de brinnande huskropparna.

Frauenkirche i ruiner

I början av mars anfaller amerikanska bombflygplan B-29 Japans huvudstad Tokyo med brandbomber. Mer än 100 000 invånare omkommer. Och Josip Broz ”Tito” bildar regering i Jugoslavien.

Två månader efter Jaltakonferensen avlider USA:s president Franklin D. Roosevelt och efterträds av vicepresidenten Harry S. Truman.

På min bror Jans 10-årsdag den 25 april inleds överläggningar i San Francisco (USA) om bildandet av Förenta Nationerna (FN). Tre dagar senare arkebuseras Italiens diktator Benito Mussolini och hans älskarinna. Deras döda kroppar hängs upp och ned av italienska partisaner inför allmänheten i Milano.

Den 29 april gifter sig Tysklands diktator Adolf Hitler med sin älskarinna Eva Brown i bunkern i Berlin. Dagen efter, på Valborgsmässoafton, begår Adolf Hitler och Eva Brown självmord.

*Hitler
Självmord*

*Goebbels
Självmord*

*Göring
Självmord*

*Himmler
Självmord*

*Mussolini
Arkebusering*

*Quisling
Arkebusering*

Det börjar bli bråttom att ta livet av sig. Nazisten och propagandaministern Joseph Goebbels och hans hustru mördar sina sex barn och begår självmord den 1 maj.

Dagen efter intar sovjetiska trupper Berlin. Och fem dagar senare kapitulerar Tyskland. Den 8 maj tar andra världskriget officiellt slut i Europa. Glädjescener utbryter.

En glädjens dag

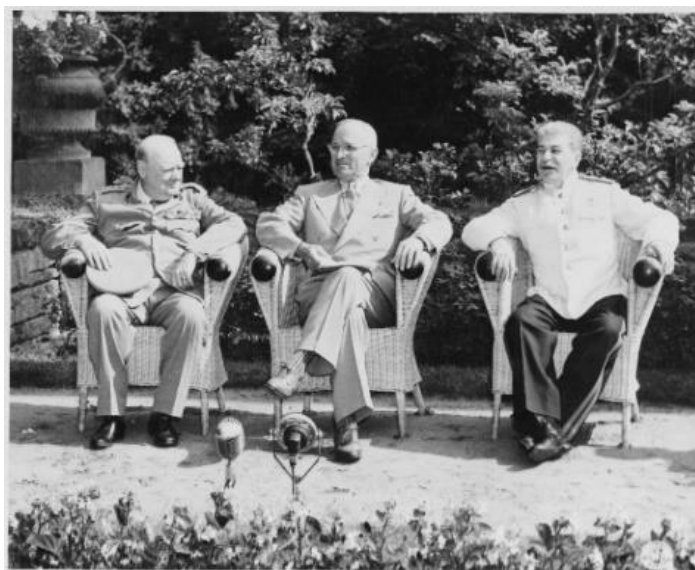
Hitler och hans anhangs idé att starta krig visade sig mindre lyckad. Drygt fem miljoner tyska soldater beräknas ha stupat i kriget. Till det ska läggas alla civila döda, en kolossal kapitalförstörelse och kulturell ödeläggelse.

Den 9 maj infångar amerikanska trupper den tyska riksdagens talman, nazisten Hermann Göring och norska trupper griper nazisten och förrädaren Vidkun Quisling, som var Norges "regeringschef" 1942 -1945 under den tyska ockupationen. Han döms till döden och arkebuseras senare i Oslo.

Den 23 maj begår nazisten, polischefen och inrikesministern Heinrich Himmler, ansvarig för massmorden i koncentrations- och utrotningslägren (sex miljoner judar och hundratusentals romer, polacker, krigsfångar, homosexuella och människor med fysiska och mentala funktionsnedsättningar) självmord. Och det ska bli fler.

I slutet av juni undertecknas Förenta Nationernas stadgar av 51 stater i San Francisco (USA) och den 1 juli delar USA, Storbritannien, Frankrike och Sovjetunionen vid en konferens i Potsdam i Tyskland, upp nationen Tyskland i fyra ockupationszoner och huvudstaden Berlin i fyra sektorer.

Vid en ny konferens i Potsdam mellan Storbritannien, USA och Sovjetunionen diskuteras hur framtiden för de besegrade länderna Tyskland och Italien ska organiseras och hur man ska slutföra kriget mot Japan. Under konferensen godkänner USA:s nya president Harry S. Truman användning av atombomber i kriget mot Japan.

Winston Churchill Harry S. Truman Josef Stalin

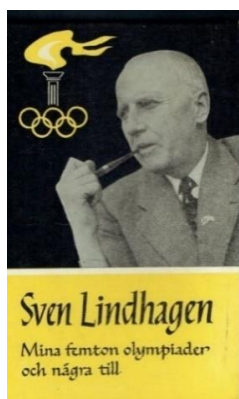
Den 6 augusti fälls den första atombomben över Hiroshima. Tre dagar senare fälls den andra över Nagasaki och strax därefter meddelar Japans kejsare Hirohito att Japan kapitulerar villkorslöst. Andra världskriget är över. Och jag börjar skolan.

*Första klass i Engelbrekts folkskola 1945
Lars Lindhagen i mitten och jag längst till vänster*

Klass- och lekkamraten, senare den kände psykiatern och läkaren Lars Lindhagen (se bild ovan) lämnade jordelivet alldeles för tidigt, 64 år gammal. Då hade vi inte setts sedan skolåren. Och när han gick bort visste varken han eller jag att vi var släkt. Det kom långt senare fram vid släktforskning. Lasses morfar var min pappas sysling.

Lars Lindhagens far var den legendariske stadionspeakern Sven Lindhagen (1896 -1969), den tidens "böneutropare" från den svenska idrottens främsta "minaret", klocktornet på Stockholms olympiastadion. Han skrev flera populärhistoriska idrottsböcker under 1950-talet.

Sven Lindhagen 1896 -1969

Sven Lindhagen var ledamot av styrelsen i Sim- och idrottsklubben Hellas och av Svenska skidförbundets styrelse. Jag simmade i Hellas i början av 1950-talet och Tomteklubben blev medlem i Svenska Skidförbundet 1977, men inget av detta har gått till hävderna. Från år 1929 var Sven Lindhagen radiokrönikör och från år 1933 speaker vid Stockholms stadion. Mycket talar för att han var speaker även vid det legendariska 1500 metersloppet på Stockholms stadion 1942 då Gunder Hägg satte nytt världsrekord.

I mars 1946 diskvalificeras de svenska världsrekordlöparna Gunder Hägg, Arne Andersson och Henry Kälarne på livstid för brott mot amatörbestämmelserna. De hade mottagit för höga ersättningar för sitt deltagande i olika tävlingar. Det här kan ses som början på avvecklingen av amatörbestämmelserna.

Ett år senare reses statyn *Löparen* över Gunder Hägg utanför arenan Strömvallen i Gävle. Statyn utfördes av skulptören Olof Ahlberg som liksom Gunder Hägg var jämtlänning. Ahlberg var en av huvudformgivarna vid min farfars tenngjuteri vid Agnegatan på Kungsholmen i Stockholm. Han har bland mycket annat också gjort en minnestavla över Alfred Nobel i Stockholms stadshus, bronsportarna i huvudentrén till Handelsbankens huvudkontor vid Kungsträdgården samt en byst av Wilhelm Peterson Berger.

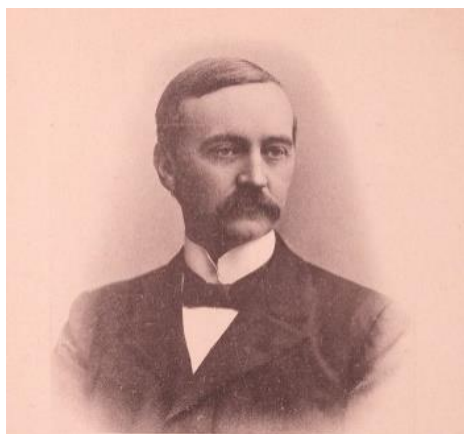

Wilhelm Peterson Berger

Under andra världskriget var Ahlberg medlem i Riksföreningen Sverige -Tyskland och i den fascistiska organisationen Svensk Opposition. Tråkigt. Men många visste inte bättre på den tiden. En del av hans konst har skänkts till Mittuniversitetet, vilket väl är en lite speciell tråd från farfars tenngjuteri till min anställning vid Mitt-högskolan, senare Mittuniversitetet.

I mars månad 1945 går den socialdemokratiska riksdagsledamoten, borgmästaren i Stockholm och min lekkamrats farfars bror Carl A. Lindhagen ur tiden. Som sekreterare i den stora Nobelkommittén utarbetade han förslaget till Nobelstiftelsens grundstadgar.

Han beskrev situationen i slutet av första världskriget som ”*de mäktiga vingslagen av en annalkande ny tid*”. Undrar om vi elever i Engelbrekts folkskolas första klass 1945, efter andra världskriget, hade samma känsla som Carl Lindhagen efter första världskriget.

Carl A. Lindhagen

Nästan 75 år senare, hösten 2023, lyssnar Elisabeth och jag på ett föredrag under en av Stockholms stadsarkivs *Onsdagshistorier*. Föredragshållaren Josefin Hägglund har just doktorerat vid Södertörns högskola på avhandlingen *Om demokratins stridslinjer*. Med underrubriken *Carl Lindhagen och politikens omvandling, 1896 –1923*. Att demokratin under hösten 2023 skulle vara på global tillbakagång och att två skoningslösa krig skulle rasa mellan Ryssland och Ukraina å ena sidan och mellan Israel och Gaza (Hamas) å den andra var det 1945 absolut omöjligt att förutsäga. Vilket ånyo bekräftar att historien är oförutsägbar.

Den 8 september försöker Japans utrikesminister Tojo Hideki begå självmord för att undkomma en krigsförbrytarrättegång. Och samma dag ska det visa sig att den geopolitiska kampen efter andra världskrigets slut inte är över. Fortsättning följer då amerikanska trupper ockuperar den södra och sovjetiska trupper den norra delen av Korea. Den berömda 38:e breddgraden blir gränsen mellan Syd- och Nordkorea. Grunden för Koreakriget och det kommande kalla kriget är lagd. Att Samuel Falkners farfars far Stig Karlströmer var svensk observatör vid fångutväxlingen mellan Nord- och Sydkorea vid den 38:e breddgraden får väl ses som en långt utdragen internationell tråd.

Även Tyskland är nu delat i två ”nationer” och senare ska Vietnam gå samma öde tillmötes. Och så startar Nürnbergprocessen i november där 24 tyska krigsförbrytare ställs inför rätta.

Samma dag fyller Astrid Lindgren 47 år och veckan efter utkommer boken Pippi Långstrump. Den boken blev förbjuden i det kommunistiska Östtyskland (DDR). Pippi passade ju inte in i en totalitär stat. Det gjorde inte heller Charlie Chaplins film *Diktatorn*, som ungefär samtidigt hade svensk premiär. Under kriget var den totalförbjuden i Tyskland på grund av sin drift med den nazistiska regimen.

I Sverige sänks rösträttsåldern till 21 år för inval i Andra kammaren och de sista inkomsthindren för svensk rösträtt tas bort. Det är nu bara omyndiga svenskar, som inte får rösta.

Första passagerarflygningen från Sverige till USA genomförs över Island och Kanada. Semester med bussresor mellan Sverige och den europeiska kontinenten skjuter fart.

Hösten 1945 fortsätter också strävandena att långsiktigt minska spänningarna i världen. Förenta Nationernas (FN:s) stadgar träder i kraft den 24 oktober. FN kommer att få mycket att göra. Och då inte minst den 50-årige norska politikern Trygve Lie som väljs till organisationens förste generalsekreterare vid FN:s sammanträde i London den 1 februari det år som nu följer.

1946

Det här året föds tre blivande amerikanska presidenter och en svensk kung. De tre presidenterna är demokraten Bill Clinton (1993-2001) republikanen George W. Bush (2001-2009) och trumpisten ("republikanen") Donald Trump (2017-2021). Märkligt är att två av dessa tre presidenter kommer att ställas inför riks rätt.

Bill Clinton (f.19 aug.)   George W Bush (f.6 juli)   Donald Trump (f.14 juni)

Bill Clinton föddes i delstaten Arkansas och blev president 47 år gammal. Han ansågs allmänt vara en centerorienterad demokrat. Han lade fram lagförslag för att bygga ut skolan, försvåra vapenförsäljning, stärka miljölagarna och förstärka sjukledigheten. Internationellt inriktade han sig på att minska handelstullarna samt att medla i konflikterna på Nordirland (IRA) och Israel/Palestina.

Bills far omkom i en bilolycka innan Bill föddes. Bills mor gifte om sig med Roger Clinton Sr. Båda föräldrarna kom från enkla förhållanden. Senare har Bill vittnat om att styvfadern var en spelare och alkoholist, som misshandlade Clintons mor.

Bill blev den andre presidenten i USA:s historia att ställas inför riks rätt. I januari 1998 avslöjades att han haft en sexuell relation med den 22-åriga Vita huset-praktikanten Monica Lewinsky. Lewinskyaffären utvecklades till en av 1990-talets mest uppmärksammade mediaskandaler. Det var inte relationen i sig som gjorde att Clinton ställdes inför riks rätt utan för att han ljög om relationen under ed. Clinton frikändes den 12 februari 1999. Den första amerikanska presidenten som ställdes inför riks rätt var Andrew Johnson 1868. Också han friades.

George W. Bush föddes i Connecticut och blev president 55 år gammal. Han är son till republikanen George H.W. Bush som var USA:s president 1989 -1993. George W. vann över demokraten Al Gore i det mycket jämna presidentvalet 2001 då han fick fler elektorsröster men färre röster av folket än sin motståndare. Han omvaldes som president 2005.

Enligt den amerikanska föreningen The Swedish Colonial Society har släkten Bush sina äldsta kända europeiska rötter i Sverige. Man har funnit släktskap med Måns Andersson som utvandrade till USA från Sillerud i Värmland. Båtresan till Amerika gick från Göteborg med skeppet Kalmar Nyckel i oktober 1639 och anlände till kolonin Nya Sverige några månader senare. Det var Kalmar Nyckels andra resa. På den första resan grundades kolonin Nya Sverige vid Delawarefloden 1638. USA:s nuvarande president Joe Biden representerade delstaten Delaware i senaten under sin tid i den amerikanska kongressen. Och Bidens privata bostad ligger i Delawares huvudstad Wilmington.

Så vitt bekant besökte George W Bush Sverige bara en gång och då platsen där hans svenska anfader lämnade Sverige 362 år tidigare. Mottagandet blev emellertid inte det allra bästa. Bushs deltagande vid EU-toppmötet 14 -16 juni 2001 i Göteborg inramades av kravaller och en intensiv massmedial nyhetsbevakning av kravallerna överskuggade EU-toppmötet. Men under Bushs första år som president överskuggas göteborgskravallerna med råge av det nya millenniets mest dramatiska händelse – terrorattackerna i New York och Washington 11 september. De skulle skapa en global kedjereaktion av våld som fortfarande pågår.

Att popularitetssiffror kan svänga är Bush ett bra exempel på. Han uppnådde efter 11 september de högsta popularitetssiffror som en amerikansk president någonsin haft. Men populariteten sjönk under resterande delen av hans presidenttid och han lämnade Vita Huset som en av landets mest impopulära presidenter någonsin. Hans popularitet har sedan ökat efter att han lämnade presidentämbetet.

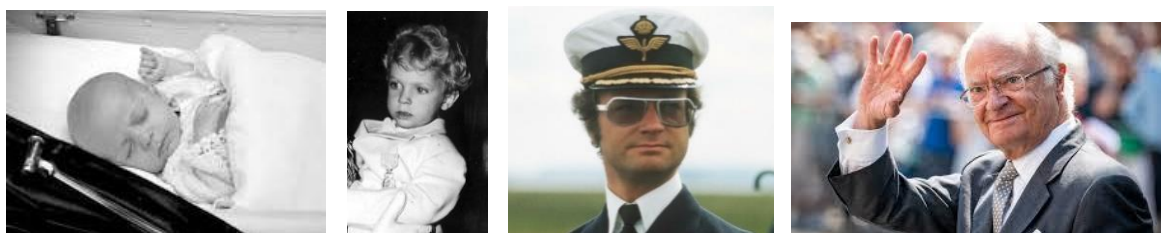
Donald Trump föddes i New York och blev USA:s president vid 71 års ålder. Han besegrade demokraternas Hillary Clinton i det förmodligen smutsigaste presidentvalet och blev president 2017.

Trumps slagord under valkampanjen var "*Make America Great Again*". Hans politik har betecknats som isolationistisk och nationalistisk under parollen "*America First*".

Trumps ledarskap präglades av misstro mot demokratiska spelregler och demokratiska institutioner. Lögner och falska anklagelser mot motståndare ingick i strategin för att förstärka maktpositionen. Det illustreras av att han är den första amerikanske president som ställts inför riksrett – två gånger. I den första riksrätten var anklagelserna maktmissbruk samt hindrande av kongressens arbete. I den andra riksrätten var anklagelsen anstiftan till uppror, efter stormningen av Kapitolium den 6 januari 2021. Den första gången friades han av senaten då en majoritet av republikanerna röstade mot en fällande dom. Han friades även i den andra riksrättsprocessen. Donald Trump är den ende amerikanske president vars popularitetssiffror bland amerikaner aldrig nådde över 50 procent.

Trumps farföräldrar kom från Kallstadt i Tyskland. Vid tidpunkten för andra världskriget brukade Trumps far hävda att han hade sitt ursprung i Karlstad i Sverige då han fruktade att judiska affärsidkare skulle ta illa vid sig om det kom fram att han hade tyskt ursprung. Donald Trump höll länge fast vid den lögnen.

På valborgsmässoafton föds Sveriges blivande kung Carl XVI Gustaf. Sedan farfar Gustaf VI Adolfs bortgång 1973 har Carl XVI Gustaf suttit på Sveriges tron. Det är rekord i den svenska historien.

Carl XVI Gustaf

Det globala storpolitiska spelet fortsätter. I Östasien inleds Indokina-kriget som pågår mellan 1946 och 1954. De stridande är den vietnamesiska motståndsrörelsen Vietminh å ena sidan och Frankrike å den andra. Kriget slutar med att Frankrike lämnar Franska Indokina, dagens Vietnam, Laos och Kambodja. Efter att fransmännen lämnat delas Vietnam upp i Nord- och Sydvietnam och ett år senare bryter Vietnamkriget ut mellan Nordvietnam, med kommunistiskt styre och Sydvietnam, med stöd av USA. I Sydvietnam fanns en kommunistisk gerillarörelse (FNL) som stöddes av Nordvietnam med syftet att bekämpa den sydvietnamesiska regeringen i Saigon. Vid mitten av 1960-talet skickar USA trupper till Sydvietnam för att förhindra att FNL ska segra och göra landet till en kommunistisk stat. Kriget eskalerar och blir förödande för bägge parter. Våren 1975 genomför Nordvietnam en fullskalig invasion och den 30 april faller Saigon. Kriget är över. Efter krigets slut tillträder kommunistregimer i såväl Vietnam som i Laos och Kambodja.

Situationen i Europa är 1946 fortfarande mycket spänd. I ett tal den 5 mars i USA myntar Winston Churchill uttrycket *Järnridån* om gränsen mellan Väst- och Östeuropa – gränsen mellan demokrati och diktatur. Den gränsen ska jag komma att passera många gånger. Winston Churchills (1874 -1965) ”track record” tillhör de mer imponerande. Officer och krigskorrespondent, ledamot av det brittiska underhuset, först som medlem i det liberala partiet, sedan i det konservativa partiet, handelsminister, inrikesminister, marinminister, minister för krigsmateriel, krigsminister, kolonialminister, finansminister, premiärminister, partiordförande för konservativa partiet, amerikansk hedersmedborgare och nobelpristagare i litteratur.

I en omröstning arrangerad av det brittiska TV-bolaget BBC framröstades Winston Churchill år 2002, i konkurrens med bland andra Newton och Shakespeare, till ”tidernas främste britt”.

Winston Churchill

Det händer också en hel del i Sverige, om än på en mer modest nivå. Bland annat sker personskifte på statsministerposten efter att den svenska statsministern Per Albin Hansson den 6 oktober på väg hem till radhuset på Ålstensgatan föll samman i en hjärtattack på "tolvans" spårvagnsperrong i Ålsten. Ny statsminister blir Tage Erlander.

Per Albin Hansson

Tage Erlander

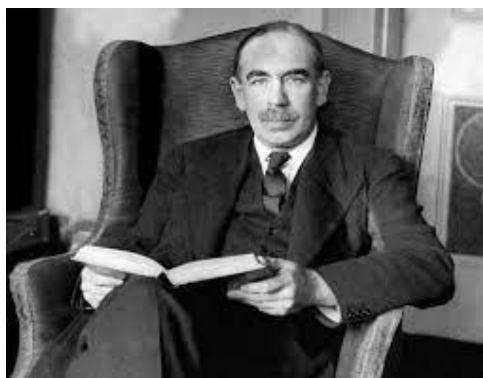
Per Albin Hansson (1885 -1946) var partiledare för socialdemokraterna 1925 -1946 och statsminister 1932 -1946. Han föddes i Kulladalen i Skåne som son till muraren Carl Hansson och pigan Kjersti Persdotter. Efter avslutad fyraårig folkskola började han arbeta som bodbiträde. Som 16-åring blev han medlem i nykterhetsorden Verdandi. Mellan 1903 -1912 var han ledamot i ungdomsförbundets centralstyrelse, åren 1908 -1909 dess ordförande och kom 1911 in som ledamot i partiets verkställande utskott. Under perioden 1917 -1923 var han också chefredaktör för tidningen Social-Demokraten. Under krigsåren 1939 -1945 kom han att framstå som en landsfader och en garant för fullföljande av den svenska neutralitetspolitiken.

Tage Erlander (1901-1985) född i Ransäter i Värmland, partiledare för socialdemokraterna och statsminister 1946 -1969 är med sina 23 år på posten som svensk statsminister den regeringschef bland alla världens parlamentariska demokratier, som i oavbruten följd suttit längst på sin post. Tages pappa föddes 1859, året efter min farmor och året före min farfar, och hans mamma 1869, samma år som min mormor. Erlanders släkt på hans mormors sida härstammade från en så kallad svedjefinne, invandrad från Savolax. Min släkt på pappas sida lär också ha finskt savolaxblod i ådrorna.

Tage Erlander skrev på hösten 1920 in sig vid Lunds universitet. Han började med att studera naturvetenskapliga ämnen, men övergav efterhand denna inriktning till förmån för samhällsvetenskapliga ämnen som statistik och nationalekonomi. Det mynnade ut i en kandidatexamen 1928.

Per Albin Hansson fick sällskap till den andra sidan av den några månader tidigare bortgångne världsberömde brittiske nationalekonomen och filosofen John Maynard Keynes. Hans teorier, som kom att benämnas keynesianismen, påverkar det ekonomiska tänkandet än idag. Med sin ekonomiska interventionism var Keynes varken socialist eller klassiskt liberal, utan socialliberal, och medlem av Liberal Party.

Keynes teorier för offentlig stabiliseringspolitik vann stort inflytande och tillämpades mer eller mindre i hela västvärlden under de första decennierna efter andra världskriget. Keynes valdes in som ledamot av den svenska Kungliga Vetenskapsakademien 1924.

John Maynard Keynes

Keynes inspirerade en grupp ledande ekonomer i Sverige till att grunda den så kallade Stockholmskolan. Namnet Stockholmskolan lanserades av professorn och folkpartiledaren Bertil Ohlin. Han och socialdemokraten professor Gunnar Myrdal var de två drivande krafterna men även nationalekonomen, den blivande generalsekreteraren i FN (1953 -1961), Dag Hammarskjöld var verksam inom gruppen. Att Dag började sin skolgång 1911 på privatskolan Tomtebo i Uppsala har ingen koppling till Tomteklubben som ju bildades 1947. Men möjligen till Sällskapet Jultomtarna i Uppsala som grundades 1876. En släktråd till Dag via min koppling till släkten Planting-Bergloo finns, men mycket avlägsen. Med dagens och morgondagens teknik är vi ju alla mer eller mindre släkt.

I juni beslutar Sveriges Riksdag att införa fri skollunch i landet och Svinesundsbron mellan Sverige och Norge invigs. I juli bildas Scandinavian Airlines System (SAS) genom sammanslagning av flygbolag i de nordiska länderna och inför höstterminen blir engelska andra språk i realskolan och flickskolan, i stället för tyska.

Senare under hösten väljs Sverige in i Förenta Nationerna och SAS startar långflygningar över Atlanten.

Året avslutas med gripandet av Sabbatssabotören som utfört ett antal bombdåd i Stockholm under hösten. Sabbatssabotören kände vi barn till eftersom våra pappor under hösten varje kväll gjorde inspektionsrundor i vårt hus för att kontrollera att några sprängningar inte var på gång.

Året 1946 föds många unika kulturpersonligheter. En av dessa, som jag själv fick förmånen att lyssna till live, var den danske basisten Niels-Henning Ørsted Pedersen, en av världshistoriens främsta jazz-basister. I kändisskap kan han nog trots allt inte mäta sig med countrysångerskan Dolly Parton som jag inte hört eller sett live. Däremot har jag ofta spelat Hello Dolly för en dansande publik men den sången gäller en annan Dolly. Om Niels-Henning och Dolly Parton möttes någon gång vet jag inte. Här får de i alla fall träffas på bild.

Niels-Henning

Dolly

En känd musiker som idag även kan möta sig själv i en makalös avatarversion i London är Benny Andersson. Den avataren med övriga avatar-ABBOR har vår dotter Christina träffat på plats i London. Och Christinas dotter Clara fick som elvaåring 2015 träffa Benny när hon spelade Märta i Kristina från Duvemåla på Cirkus i Stockholm. Mötet finns förevigat på bild.

Benny och Clara

I början av 1946 avlider tomtens illustratör par preference Jenny Nyström. Hon föddes i Kalmar och är mest känd för sina illustrationer av julkort. Det tog Tomteklubben fasta på vid valet av konstnärlig hederstomte 2016. Hon invaldes i klubben postumt och klubbens inramade diplom fick sin plats i Kalmar Museums basutställning över Jenny Nyström. Jenny Nyströmskolan i Kalmar och Jenny Nyströms gata i Fruängen i Stockholm är uppkallade efter henne.

Jenny Nyströms-diplom på Kalmar läns museum

En annan känd svensk konstnär dog i en flygolycka i Norge 1946. Han har bland annat fått ge namn åt det som tidigare kallades Lilla Salen i Stockholms konserthus. Hans namn är Isak Grönwald och salen heter idag Grönwaldsalen. I Lilla Salen framförde jag som ung både klassisk musik och jazzmusik vilket inte har avsatt några större spår.

NOBELT, STEVEN Enligt uppgift har Hollywood-regissören Steven Spielberg uppgivit att han kan tänka sig att bekosta utställningen på ett framtida Nobelmuseum. Foto: AP

Spielberg kan ge Stockholm Nobelmuseum

Ett framtida svenskt Nobelmuseum kan få oväntad hjälp från Hollywood. Regissören Steven Spielberg har enligt uppgift erbjudit sig att göra utställningen till museet – helt gratis.

– Mycket intressant! Nu måste vi naturligtvis söka kontakt med Spielberg, säger Svante Lindqvist, chef för Nobelmuseet.

Bengt Sahlberg, professor i kulturgeografi, hörde för några år sedan att Steven Spielberg intresserade sig för de svenska planerna på ett permanent Nobelmuseum.

– Spielberg ska ha sagt att han är beredd att göra utställningen gratis, säger Bengt Sahlberg till Aftonbladet.

Den uppgiften är helt okänd för Nobelkommittén.

”Det vore otroligt bra för oss”

Men inte desto mindre intressant. Med stjärnregissören Steven Spielberg i ryggen skulle kommittén få ett mycket tungt argument för ett Nobelmuseum i Stockholm.

Firar 100 år nästa år

– Om han är beredd att göra utställningen gratis är det otroligt bra för oss. Nobelpengarna får nämligen inte användas till museer, säger Svante Lindqvist.

Han och övriga medarbetare för Nobelkommitténs museiverksamhet ska nu försöka ta kontakt med Steven Spielberg.

– Självklart måste vi följa upp det här. Det vore en

stor grej för oss.

Nästa år firar Nobelpriset 100 år. Då ska en jubileumsutställning sättas upp på Börshuset i Stockholm.

Lika stort som Eiffeltornet

Samtidigt förhandlar Nobelstiftelsen med regeringen om ett permanent museum på Blasieholmen i Stockholm.

– Ett Nobelmuseum kan bli lika stort som Eiffeltornet eller operahuset i Sydney. Namnet Nobel har stor status och attraktionskraft, säger Bengt Sahlberg.

Hans Osterman
aftonbladet.se

Aftonbladet 20 mars 2000

Strax för jul föds Steven Spielberg i Ohio, USA. Och här finns också en tråd till Alfred Nobel. Stevens Spielbergs förfäder kom från Spielberg bei Knittelfeld, en liten stad i Österrike vars namn familjen senare tog. Filmregissören, producenten och manusförfattaren slog igenom med tittarsuccén Hajen (1975). Filmen drog in 100 miljoner dollar och satte nytt rekord för mest inspelade pengar. Spielberg har vunnit en Oscar för bästa regi två gånger. Han är den enda i filmhistorien som blivit Oscarsnominerad under sex olika decennier. Jurassic Park (1993) är den av Spielbergs filmer som gett störst intäkter, drygt 920 miljoner dollar.

Vi avslutar 1946 års årsring i en lite lättsammare förpackning. Bikinibaddräkten introduceras i Paris. Tyvärr är bakgrunden inte lika lättsam. Namnet på det nya modet hämtades från Bikiniatollen i norra Stilla havet. Hela befolkningen måste evakueras inför USA:s planerade kärnvapenprov på atollen. Big Bang i mikroformat.

Bikini

1947

Modetråden blir direkt aktuell i början av det nya året. Den 3 januari kommer de första nylonstrumporna till Sverige med flyg från New York. Ett halvår senare grundar Erling Persson det svenska företaget Hennes, ena delen av det blivande Hennes & Mauritz, och öppnar den första butiken i Västerås. De säljer vid denna tid enbart damkläder.

Nylonstrumpor

I januari omkommer Sveriges arvprins Gustaf Adolf, Sveriges blivande kung och pappa till dagens kung Carl XVI Gustaf, i en flygolycka utanför Köpenhamn. Personnummer införs i Sverige. Och Sävsjö, där mormor växte upp, blir stad.

Sverige får sitt första kvinnliga statsråd, professorn och nationalekonomen Karin Kock. Sveriges riksdag beslutar att införa allmänt, skattefritt barnbidrag och barnbyn Skå, för barn med problem, startas på Färingsö i Ekerö kommun utanför Stockholm. Verksamheten leds av doktor Gustav Jonsson ("Skådoktorn"). I Stockholm serveras de första kostnadsfria skolmåltiderna. Och Sveriges första snabbköp öppnas på Odengatan i Stockholm.

Köldrekordet från 1942 med 35 minusgrader i Skåne matchas nu med den högsta lufttemperaturen i Sverige, 38 grader den 29 juni i Målilla. Samma månad visas SAAB:s första personbil Saab 92 och i maj 1992 visar sonen Björn tillsammans med KTH-kamrater upp morfars ombyggda och ommålade Saab 96 (från Junsele) för karnevalspubliken utanför Jakobs kyrka och Operakällaren i Stockholm.

Saab 92

Saab 96

Experimentsändning med television genomförs vid Kungliga Tekniska högskolan (KTH) i Stockholm och television sänds för första gången i Sverige.

Den första Sverigeinsamlingen av returpapper startar. Det nämner jag främst för att Tomteklubben, som grundades det här året, satsade på pappersinsamling och inledde därmed sin välgörenhetsverksamhet med de pengar som insamlingen genererade. Klubben kommer tillbaka vid många tillfällen framöver då den gett upphov till resande i olika former.

Internationellt tar avkoloniseringen fart. Indien och Pakistan blir självständiga stater efter att tidigare varit brittiska kolonier. Nya Zeeland blir också självständigt från Storbritannien.

USA:s utrikesminister George Marshall lägger fram Marshallplanen för ekonomisk hjälp till Europas länder efter andra världskriget och FN:s generalförsamling beslutar att dela det Brittiska Palestinamandatet mellan judar och araber. Den delningen utgör fortfarande en källa till problem. Hösten 2023 utbryter krig mellan Israel och terrororganisationen Hamas i Gaza.

I augusti 1947 utbryter inbördeskrig i Grekland och på min nionde födelsedag den 21 november upplöser de kommunistiska regimerna i Polen och Ungern ländernas oppositionspartier. Det kommunistiska östblockets diktaturer cementeras. Och den kommunistiska samarbetsorganisationen Kominform etableras.

Den tyske officeren, kommandanten i koncentrationslägret Auschwitz Rudolf Höss, som dömts till döden, avrättas genom hängning.

Något som verkligen väckte mitt intresse det här året var Kont-Tiki-expeditionen. Den 28 april avseglar ett forskningsteam västerut med norrmannen Thor Heyerdahl ”vid rodret” från Callao i Peru med destination Polynesien. Målet var att bekräfta Heyerdahls teorier om folkvandringar över Stilla havet. Balsaträflotten döptes till Kon-Tiki efter inkafolkets sol- och skapargud. Efter en seglats under 101 dagar och en avverkad sträcka på närmare 7000 km grundstötte flotten på ön Raroia i Tuamotuöarna. Uppgiften att bevisa att det går att ta sig från Sydamerika till Polynesien med en enkel farkost var utförd.

Segelflotten Kon-Tiki

Jag skulle några år senare få lyssna till Thor Heyerdahl live vid en filmvisning om expeditionen i Stockholms konserthus lilla sal. Vem vet? Kanske har jag Thor Heyerdahl att tack för mitt intresse för geografi. Och att upptäcka världen.

Några andra kända kulturpersoner som föddes 1947 ska nämnas. Den 8 januari kommer den brittiske rocksångaren David Bowie till världen och han får den 25 mars sällskap av landsmannen och musikern Elton John. Några månader senare föds den indisk-brittiske författaren Salman Rushdie. Och på hösten ser den blivande amerikanske utrikesministern och presidentkandidaten Hillary Clinton dagens ljus.

Vi avslutar med den norska sångerskan Wenche Myhre som kanske inte är lika världsberömd som Thor Heyerdahl, men den enda av nämnda personligheter som jag personligen träffat och ackompanjerat på fem evenemang i Stockholm, nyårsafton 1963.

Wenche Myhre

Wenche Myhre skivdebuterade redan som 13-åring och blev Norges första tonårsidol. Sin första guldskiva i Norge fick hon just 1963. Hennes "Du og jeg og vi to" är Norges mest sålda singelplatta genom tiderna.

Hon är också en av Tysklands mest populära artister och gjorde 1974 sin första egna TV-show i tysk TV. I Sverige har hon fått en bred publik, främst genom sitt samarbete med Povel Ramel. Povel och Wenches tidiga rap "Jag diggar dig" är en klassiker. Wenche Myhre dubbades till Riddare av Sankt Olavs Orden 2004.

Vi lämnar nu 1947 för att titta närmare på olympiaåret 1948 som blev extra betydelsefullt, åtminstone för min världsbild.

1948

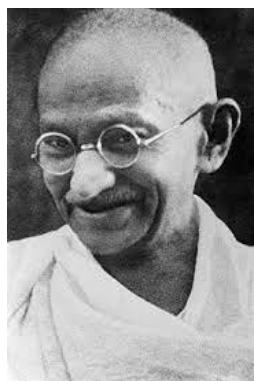
Avkoloniseringen efter andra världskriget fortsätter medan kommunistregimerna alltmer dominerar utvecklingen i Östeuropa.

Burma (dagens Myanmar) och Ceylon blir självständiga från Storbritannien/Brittiska samväldet. Färöarna blir en självstyrande del av Danmark. Kommunisterna griper makten i Tjeckoslovakien. Jugoslaviens president Tito (Josip Broz) bryter med Stalin och meddelar att Jugoslavien ska utveckla en egen form av kommunism.

Brittiska Palestinamandatet upphör och Staten Israel proklamerar sin självständighet i enlighet med FN:s resolution om delning. Ett dygn senare anfalls Israel av grannarna Egypten, Jordanien, Libanon, Irak, Syrien och Saudiarabien. Den svenske greven Folke Bernadotte utses till FN:s medlare i konflikten. Han förhandlar fram en vapenvila. Den 17 september mördas han i Jerusalem av medlemmar ur den sionistiska gruppen Lehi.

I Europa inför Sovjetunionen en blockad av Västberlin (Berlinblockaden) och stänger alla tillfartsvägar. Västmakterna svarar med att upprätta en luftbro med flygleveranser för att försörjningsmässigt bryta blockaden. Det kalla kriget inleds på allvar. En dokumenterad effekt av Berlinblockaden blev den 2-betygsuppsats i historia som jag skrev tretton år senare med titeln *Den svenska pressreaktionen på Berlinblockaden juni 1948 - maj 1949*.

Vid en konferens i Koblenz i Västtyskland beslutas att bilda Förbundsrepubliken Tyskland (Västtyskland) genom att slå samman de tre västliga ockupationszonerna. En krigsförbrytarrättegång i Japan dömer sju högre militärer och ministrar till döden. I Indiens huvudstad New Delhi mördas Mahatma Gandhi av en hinduisk extremist den 2 oktober.

Mahatma Gandhi

Mahatma Gandhi (1869 -1948) var en indisk advokat, politiker, andlig ledare och förgrundsfigur i kampen för Indiens självständighet från Brittiska Imperiet.

Gandhi byggde sin världsbild på idén om aktivt icke-våldsmotstånd och fredlig civil olydnad. I Indien ledde han kampanjer över hela landet för fattigdomsbekämpning, kvinnans frigörelse, broderskap mellan skilda religiösa och etniska grupper och ett slut på kastbaserad diskriminering.

Han inspirerade rörelser för medborgerliga fri- och rättigheter runt om i världen. Den 15 juni 2007 antog FN:s generalförsamling enhälligt en resolution om att den 2 oktober ska vara Internationella icke-våldsdagen.

Den 10 december (på Alfred Nobels dödsdag) antas FN:s deklARATION om de mänskliga rättigheterna. Inget nobelpris i Fred (fredspris) delas ut då den tilltänkte pristagaren Mahatma Gandhi hade mördats.

FN:s emblem

Året 1948 blir det första olympiaåret sedan sommarolympiaden i Berlin 1936. Vinterolympiaden 1948 arrangeras i Sankt Moritz i Schweiz och sommarolympiaden i London. Tyskland och Japan är diskvalificerade och får inte delta.

Det är endast tre år efter andra världskriget vilket innebär att de tävlande från de deltagande nationerna de facto haft olika förutsättningar för förberedelser. Dessutom har en del av de aktuella årskullarna dött eller skadats i kriget. Sverige och Schweiz kunde som neutrala stater ställa upp med förhållandevis väl förberedda deltagare. Något som också visade sig i resultatlistorna.

Sverige blev bästa nation i vinterolympiaden. De svenska längdåkarna dominerade stort och tog hem samtliga medaljer utom en – bronset på 50 km. Beundrade namn som en nioårig sportintresserad skulle lägga på minnet var till exempel tre guldmedaljerade nissar från Dalarna - Nisse Karlsson från Mora (Mora Nisse), Nisse Östensson från Transtrand och Nisse Täpp från Malung.

I stort sett gick det lika bra för Sverige i sommarolympiaden i London. Sverige blev näst bästa nation i medaljligan efter USA (16 guld-, 11 silver- och 17 bronsmedaljer).

Ett guld som lyste lite extra starkt var nog guldets i fotboll på Wembley Stadium. 3-1 mot Jugoslavien i finalen. Och även här spelade en Nisse en central roll - vänsteryttern Nisse Liedholm. Tio år senare gjorde han som vänsterinner och lagkapten för Sverige första målet i VM-finalen på Råsunda i Stockholm mot Brasilien. Men den matchen slutade med brasiliansk seger med 5-2, inte minst beroende på minstingen i det brasilianska laget – den sjuttonårige Pelé. Han slog igenom här som den yngste spelaren någonsin i en VM-final och blev fotbollens fixstjärna under decennier.

Guldlaget i OS 1948

Olympiaderna 1948 blev en positiv injektionsspruta för mig. Världen öppnade sig och svenska idrottsmän blev idoler och förebilder för en slags framstegsoptimism. Jag bestämde mig för att göra något bra för Sverige, inte speciellt på idrottsarenorna utan överhuvudtaget.

Ett exempel på inspirerande guldmedaljörer var Wille Grut. Han blev olympisk mästare i modern femkamp. För detta tilldelades han senare även Svenska Dagbladets bragdmedalj. Att hans far var aktiv idrottare, men också arkitekten som ritade Stockholms olympiastadion, där de olympiska sommarspelen hölls 1912, spelade säkert en roll för Willes framgångar.

Andra uppmärksammade guldmedaljörer var två brottare i grekisk-romersk stil. Gustav Freij vann guld i grekisk-romersk brottning i 67-kilosklassen. I samma klass tog han senare OS-silver i Helsingfors 1952 och OS-brons i Rom 1960. Brottarkollegan Acke Grönberg blev olympisk mästare i mellanvikt (79 kilo) i London och senare världsmästare 1950 och på nytt olympisk mästare 1952 i Helsingfors.

Ibland ska man ha lite tur också. Det hade guldmedaljören i tresteg Arne Åhman. Vädet stod på hans sida. Han fick inleda trestegstävlingen, vilket skulle visa sig vara en stor fördel. Arne klippte till direkt med 15,40 i första hoppet. Nytt svenskt rekord. Det blev allt sämre väder och banan alltmer svårhoppad. Arnes första hopp räckte för guld. Han blev därmed andre svensk efter Nalens grundare, Gustaf ”Topsy” Lindblom, att vinna OS-guld i tresteg. Topsy vann på Stockholms stadion 1912.

Den här korta exposén ska vi avsluta med kanotisten Gert Fredriksson, en av tidernas mest framstående olympier. Gert föddes 1919 på sin födelsedag 21 november (men då var jag inte ens påtänkt). Han vann åren 1948-1960 åtta OS-medaljer och är fortfarande den mest framgångsrike manlige kanotisten i den olympiska historien. Vid olympiska spelen i London 1948 vann han guld på både K-1 000 och K-10 000. Sammanlagt erövrade han sex OS-guld, ett silver och ett brons. Gert Fredrikssons spurt vid 1000-metersloppet i London rapporterades i Göteborgs-Posten av dess utsände: ”...*sedan var det som alla de övriga gått på grund och bara Gert Fredriksson fortsatte.*” När han erövrade sitt sista OS-guld vid olympiaden i Rom 1960 var han 40 år fyllda, och hade då dessutom vunnit elva VM-medaljer (sju guld). Inte undra på att man var imponerad!

Bygget av det svenska folkhemmet fortsätter. Sverige inför allmänt barnbidrag med 260 kronor per barn och år för barn upp till 16 års ålder. En ny svensk rättegångsbalk och en ny svensk lag om allmän folkpension träder i kraft. Det blir också tillåtet för svenska poliser att i tjänsten föra samtal med medborgarna. Tidigare har det endast varit tillåtet att svara på tilltal.

Och poliser behövdes. På Södermalm i Stockholm uppstår kravaller där tusentals ungdomar slåss med polisen i det som kom att kallas Götgatskravallerna eller Påskkravallerna. Polisbilar angrips och polisen spärrar av Medborgarplatsen på kvällarna. De unga klagar över att det inte finns något att göra.

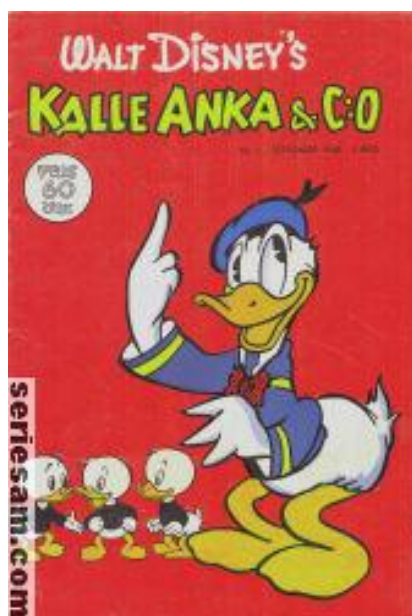
År 1948 får Kiruna stadsprivilegier och Svenska Amerikaliniens M/S Stockholm sjösätts vid Götaverken i Göteborg. Det största fartyg som någonsin byggts i Norden. Båda händelserna ska jag på olika sätt få relatera till senare.

Det politiska landskapet i Sveriges riksdag är stabilt. Vid andrakammarvalet den 19 september fördubblar Folkpartiet antalet mandat från 26 till 57 under partiledaren och professorn i nationalekonomi Bertil Ohlin (1944 -1967). Partiet blir största oppositionsparti. Under Ohlins partiledarskap steg stödet för Folkpartiet till sin toppnotering 1952 med 24,4 procent av väljarstödet. Socialdemokraterna med partiledaren och statsministern Tage Erlander behåller regeringsmakten och får 112 mandat.

Hösten 2023 ligger Liberalerna (tidigare Folkpartiet) enligt opinionsmätningarna långt under riksdagsspärren (när detta skrivs våren 2024 2,3 procent). Vid valet 2022 hade partiet fått lämna riksdagen om inte Moderaterna varit behjälpliga med taktikröster. Undra vad Bertil Ohlin skulle ha sagt? Vad Folkpartiets partiledare Bengt Westerberg (1983 -1995) tyckte om Folkpartiets/ Liberalernas osannolika samarbete med det ur nazismen grundade partiet Sverigedemokraterna vet vi eftersom han valde att lämna partiet efter valet. En handling som grundades på historiekunskap, politiskt civilkurage och stabil värdegrund. Bengt Westerbergs exempel skulle följas av fler av partiets ledande företrädare.

Själv har jag under alla år i första hand röstat på Folkpartiet. Men eftersom en framgång för Folkpartiet 2022 skulle bli ett stöd till ett borgerligt regeringssamarbete med Sverigedemokraterna bytte jag sida och lade min röst på det socialdemokratiska blocket. Att Liberalerna valde att stöta bort sina lojala kärnväljare framstår som obegripligt. Oddsen för att Liberalerna finns kvar som ett riksdagsparti i koalition med Sverigedemokraterna efter valet 2026 måste betraktas som minst sagt svaga. Väljarnas bristande uppskattning av partiets värderingslösa agerande faller förmodligen utslaget.

För att lätta upp den här lite dystra stämningen avslutar vi med en bild av det första numret av serietidningen Kalle Anka & C:o som utkom i Sverige just 1948.

Första numret av Kalle Anka

1949

Det här året ska jag söka in på läroverket. Och vips! Till min och förmodligen mina föräldrars stora lättnad slopar man nu intagningsproven till läroverken. Intagningen blir prövningsfri. Vad som hänt annars med min fortsatta skolgång är det knappast någon idé att fundera över.

Sveriges första professionella fotbollsspelare - Gunnar Nordahl - skriver kontrakt med AC Milan i Italien. Han ska tillsammans med sina landslagskompisar Gunnar Gren och Nils Liedholm bilda den legendariska, världsberömda fotbollstrion Gre-No-Li.

Populär historia nr 5, 2023

Den första Lingiaden genomfördes 1939 på Stockholms stadion. 1949 är det dags för den andra (och sista). Lingiaden var en internationell gymnastikuppvisning som anordnades av Svenska Gymnastikförbundet. Syftet var att fira 100-årsminnet av den svenska gymnastikens skapare Pehr Henrik Ling. 1939 deltog drygt 7 000 gymnaster från 37 länder. 1949 hade evenemanget vuxit till cirka 15 000 deltagare från 66 länder.

Lingiaden

Under andra världskriget stod det klart att Sverige hade ett bristande försvar som nu måste förstärkas. Här kommer flygvapnet att spela en central roll. Och Sveriges första reaktionsdrivna (jetdrivna) flygplan, SAAB:s J29 "Flygande tunnan", börjar serietillverkas i Linköping.

SAAB:s J29 Flygande tunnan

Fem år senare sätter kaptenen Anders Westerlund världsrekord med en medelhastighet på 977 km/h över en 500 km lång bana med en J29 B. Därmed distanserades det tidigare amerikanska rekordet med 27 km/h.

Teknikutvecklingen fortsätter med SAAB 35 Draken där Erik Bratt (1916 -2010) var huvudansvarig för konstruktionen. Senare spelar han samma roll vid utvecklingen av SAAB 37 Viggen. Erik Bratt var en nära släkting till min skolkamrat och vän Christian Bratt.

Långt innan trafikflyget gjorde entré på världsscenen lämnar miljoner människor Europa med båt för att söka lycka på andra sidan Atlanten i Amerika. Ett svenskt nationalepos om emigrationen ges 1949 ut med titeln *Utvandrarna*. Romanen är skriven av Vilhelm Moberg och skildrar några människors flykt till Amerika från hungersnöden och fattigdomen i Sverige på 1800-talet. Som redan nämnts fick vårt barnbarn Clara spela rollen som Märta i musikalversionen av romanen som sattes upp på Cirkus i Stockholm 2011.

Tre framstående kvinnor lämnar 1949 både Skandinavien och den jordiska tillvaron. En av dessa är författaren, journalisten och feministen Elin Wägner (1882 -1949). Hon blev efter Selma Lagerlöf den andra kvinnan att bli invald i Svenska Akademien och ses som en av kvinnorörelsens och fredsrörelsens portalfigurer, inte minst för sitt starka engagemang för kvinnlig rösträtt. Hon var också medgrundare till Rädda Barnen 1919. Mellan 1910 och 1922 var hon gift med professorn i pedagogik och psykologi vid Lunds universitet John Landquist. Hans bok *Pedagogikens historia* står i vår bokhylla försedd med en uppsjö understrykningar efter att den ingick i kurslitteraturen vid Stockholms universitet när jag läste pedagogik där i början av 1960-talet.

En annan framstående kvinna, Karolina Widerström, var den första kvinnan i Sverige som avlade medicine kandidatexamen och medicine licentiatexamen. Året var 1884. Fyra år senare blir hon Sveriges första kvinnliga legitimerade läkare. Som legitimerad läkare specialiserar hon sig på kvinnomedicin och gynekologi och etablerar en starkt efterfrågad och uppskattad gynekologisk mottagning för kvinnor i centrala Stockholm. Hon blir senare hedersdoktor vid Karolinska Institutet. En utmärkt biografi om henne gavs ut 2021 av Appell Förlag. Jag tar här tillfället i akt att berätta att förlaget fyra år tidigare gett ut min bok *Vad gör en Gud?* som hösten 2023 också kom ut som ljud- och e-bok.

En norsk författare som föddes 1882 inom dåvarande svensk-norska unionen var Sigrid Undset (1882 -1949). Hon mottog 1928 års Nobelpris i litteratur. Den viktigaste av hennes många starka kvinnskildringar är den tredelade romanen *Kristin Lavransdotter* med handlingen förlagd till medeltiden. Sigrid Undset bodde under andra världskriget i USA och var en uttalad nazistmotståndare.

Elin Wägner

Karolina Widerström

Sigrid Undset

Året 1949 bildas NATO (North Atlantic Treaty Organization) i Washington DC. Grundarna var USA, Kanada och tio västeuropeiska stater. Idag är antalet medlemsstater 31. Sverige ansökte om medlemskap 2022. Den ansökan innebär att Sveriges 200-åriga neutralitet och alliansfrihet går i graven. Den 7 mars 2024 blir Sverige den 32:a medlemmen i Nato.

NATO:s flagga

Samma år som Nato bildas skapas Europarådet (Council of Europe) med säte i Strasbourg och med Sverige som medlem. Rådet arbetar i huvudsak för främjande av demokrati, mänskliga rättigheter och rättsstatsutveckling. Europarådet ska inte förväxlas med Europeiska unionens råd som är en lagstiftande EU-institution och inte heller med Europeiska rådet där stats- eller regeringscheferna i Europeiska unionens medlemsstater ingår.

Europarådets flagga

De tre västliga ockupationszonerna i Tyskland som inrättades efter andra världskriget slås under året samman till *Förbundsrepubliken Tyskland* (Västtyskland) med Bonn som huvudstad. Den sovjetiska ockupationszonen omvandlas till *Tyska demokratiska republiken* (Östtyskland) med Östberlin som huvudstad.

Dagens Tysklands flagga och riksvapen

Det händer också mycket i Asien.

Kommunisterna tar makten i Kina efter ett flerårigt inbördeskrig. Mao Zedong utropar Folkrepubliken Kina. Chiang Kai-sheks nationalistiska regering flyr undan kommunisterna till ön Formosa (dagens Taiwan) och utropar Formosa till Republiken Kina.

Laos får begränsat självstyre inom Frankrike och Nederländerna undertecknar en lag som gör Indonesien självständigt.

1940-talet har nu nått vägs ände och det är dags att resa vidare in i det blomstrande 1950-talet - decenniet då ungdomskulturen i västvärlden ska slå ut i full blom.

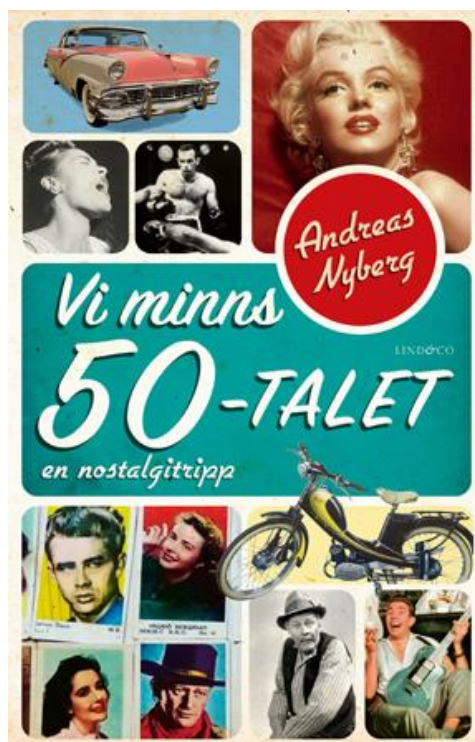

1950-talet

Ungdom på frammarsch

1950

När 1950-talet inleds är jag 11 år. Det ska dröja ytterligare fyra år innan det blir dags att för första gången lämna Sverige. Men från och med 1954 blir utlandsresandet ett stående inslag under resten av livet. Det blir, tillsammans med samtidens historia, den röda tråden eller ryggraden i den fortsatta berättelsen.

Ur nättidningen Svensk Historia

Även om det inte blir några utlandsresor för min del de första åren på 1950-talet står världen utanför Sveriges gränser inte stilla. Och mycket av det som händer är som alltid konsekvenser av tidigare skeenden i historien och kommer att få långtgående konsekvenser decennier in i framtiden. Efter andra världskriget finns mycket att reda ut och ställa till rätta. Såren efter kriget behöver på olika sätt plåstras om och läka.

Israel förklarar Jerusalem som huvudstad i den nybildade staten Israel. Jordanien ockuperar Västbanken. Konfliktnivån i regionen är permanent hög och regionen blir krigsskådeplats på nytt hösten 2023.

USA:s president Harry S. Truman ger året 1950 de amerikanska atomenergimyndigheterna i uppdrag att utveckla en vätebomb och ger order till USA:s 7:e flotta att förhindra att Folkrepubliken Kina angriper Formosa och att Republiken Kina (Taiwan) anfaller Folkrepubliken Kina. Det psykologiska kriget i regionen är 2024 minst lika potent som 1950.

Koreakriget blossar upp. Främsta förklaringen är olika uppfattningar om hur den koreanska halvön ska styras. På ena sidan står den fria västvärlden representerad av USA och Sydkorea (senare även av FN) och på den andra sidan den kommunistiska delen av östvärlden representerad av Sovjetunionen och Nordkorea (senare även Kina). Själva kriget avslutas 1953 och gränsen mellan Nord- och Sydkorea dras längs med den 38:e breddgraden, med en fyra kilometer bred och hårt bevakad demilitariserad zon. Men inget fredsfördrag skrivs. Avtalet om vapenstillestånd gäller än idag, vilket innebär att länderna formellt fortfarande ligger i krig med varandra. Nu år 2023 ser vi ett blomstrande, öppet och västorienterat Sydkorea och ett fattigt, instängt och kommunistiskt Nordkorea. Men Nordkorea har skaffat sig kärnvapen och hotar löpande den västliga världen genom utveckling av alltmer avancerade missilsystem.

Nordkorea (brunt) Sydkorea (grönt)

1950 utses Walter Ulbricht till kommunistpartiets generalsekreterare i Östtyskland (DDR) och partiet kan glädja sig åt en klar majoritet i de allmänna valen under hösten. Kommunisterna får 99,7 procent av rösterna. Hej baberiba!!!

En ny tidsenhet skapas i Östtyskland med beteckningen *Ulb*. Det är den tid som det tar för de östtyska radiolyssnarna att stänga av radion när Ulbricht talar. Idag ingår Västtyskland och Östtyskland i samma stat, alltså Tyskland, men sviterna efter kommunisttiden finns fortfarande kvar i ett fattigare öst.

Under 1950-talet accelererar den teknologiska utvecklingen av det som kallats ”datakraft”. Tiden som behövs för att genomföra krävande beräkningar förkortas nu exponentiellt med tillgången till matematikmaskiner. I Sverige arbetar Matematikmaskinnämnden (MMN) med att forma en inhemsk produktion av matematikmaskiner. Nämnden försöker först köpa in teknologin från USA men beroende på Berlinblockaden och det uppseglade Kalla kriget inför USA exportembargo för matematikmaskinteknik. Sverige börjar då utveckla en egen teknik som resulterar i matematikmaskinen BARK (Binär automatisk relä-kalkylator). BARK invigdes den 28 april 1950.

Parallellt pågår planeringen av nästa generation svensk matematikmaskin. Resultatet blir BESK (Binär Elektronisk SekvensKalkylator). Under några veckor 1953 är BESK den snabbaste ”datorn” i världen. Den fyllde ett helt rum i Gamla Tekniska högskolans lokaler på Drottninggatan 95A i Stockholm. Där arbetade mamma som sekreterare runt 1950. I samma byggnad utbildade sig morfar till civilingenjör på 1800-talet. Vingslag!

En central person i utvecklingen av det som senare skulle benämnas IT (informationsteknologi) var Börje Langefors som samarbetade med Matematikmaskinnämnden vid den här tiden. Och det var han som myntade det för svenska språket unika ordet dator, analogt med latinska ord som traktor.

År 1966, samma år som sonen Björn föds, bildas en gemensam institution mellan Stockholms universitet och Kungliga Tekniska högskolan (KTH), under namnet ADB-institutionen (ADB = administrativ databehandling). Vid KTH blir Börje Langefors 1967 Sveriges första IT-professor i informationsbehandling, särskilt administrativ databehandling. Institutionen vid KTH byter 1987 namn till Data- och Systemvetenskap och då ingår Björn i en de första årskullarna studenter. En tråd mellan morfar, farmor och barnbarn. Hängde du med?

Börje Langefors

Det går riktigt bra för Sverige under 1950-talet och välfärden får ett kraftigt uppsving. Landet lyckades ju hålla sig utanför andra världskriget och industrin går nu på högvarv med en omfattande export till de krigsdrabbade länderna. Genom den goda ekonomin ökar inte minst privatbilismen. Och gatunämnden i Stockholm beslutar därför att 1951 på försök införa parkeringsautomater som ett sätt att generera resurser till stadens kassa och samtidigt reglera trafikens inverkan på stadsmiljön. År 2024 pågår processen fortfarande men med ännu större betoning på miljön.

1951

I början av det här året invigs Förenta Nationernas högkvarter i New York. Och det första reguljära TV-programmet i färg sänds i USA av CBS (Columbia Broadcasting System).

FN:s högkvarter i New York

Europeiska kol- och stålunionen, föregångaren till Europeiska unionen (EU), bildas av Frankrike och dåvarande Västtyskland, Italien, Nederländerna, Belgien och Luxemburg. Det skulle dröja drygt fyrtio år innan Sverige ansökte om medlemskap i det som idag är EU.

Den lagstadgade svenska semestern förlängs nu från två till tre veckor per år vilket naturligtvis resulterar i ett ökat resande.

En ny svensk religionsfrihetslag antas av Sveriges riksdag. Den ger svenska medborgare rättighet att utträda ur Svenska kyrkan utan att behöva ingå i något nytt samfund. Full religionsfrihet gäller alltså i Sverige. Men den svenska kyrkan skiljs inte från staten förrän vid millennieskiftet 2000.

Och apropå religionsfrihet. Det nazistanstuckna partiet Sverigedemokraterna i Sveriges Riksdag fanns inte på 1950-talet men gör sin stämma hörd hösten 2023 med ordföranden i Riksdagens justitieutskott Rickard Jönshofs, förlåt Jomshofs, uppmaning att ”bränna hundra koraner”. Och apropå energiförsörjning. Sverigedemokraterna meddelar att ”vindkraftverken i Sverige bör rivas”.

Att partiets långsiktiga mål också är att riva ner demokratin, när man väl kommit till makten, är uppenbart för alla som följt fascistiska ideologier genom historien. Sverigedemokraternas favoriter diktatorn Putin har redan lyckats i Ryssland, den ungerske premiärministern Viktor Orbán är på god väg att lyckas och psykopaten Donald Trump i USA står och stampar i portgången.

I religionsfrihetens namn upphävs 1952 det gamla svenska klosterförbudet. Och då är vi över på nästa årsring.

Gråbrödraklostret i Ystad

1952

En riksomfattande kommunreform genomförs nu i Sverige. Antalet kommuner minskas genom sammanslagningar från 2498 till 1037. Och processen fortsätter. Idag är antalet nere i 290.

Europas största vattenkraftverk, Harsprånget i Stora Lule älv, invigs av kung Gustaf VI Adolf. Energiförsörjningen är idag fortfarande lika aktuell som 1952 och spelar en avgörande roll i valkampanjen till Sveriges riksdag 2022. Och 2024 kommer förslag på att bygga ut de ännu outbyggda älvarna i Sverige.

Harsprånget i Stora Lule älv

Den månghundraåriga maktkampen mellan Sverige och Ryssland fylls på med nya konflikter. Den 13 juni skjuts ett svenskt signalspanningsplan (DC-3:a) med åtta man ner av ett sovjetiskt jaktplan öster om Gotska Sandön. Samtliga ombord omkommer. Tre dagar senare, när ett svenskt sjöräddningsplan (Catalina) söker efter den försvunna DC-3:an, skjuts även det ner öster om Gotland, nu av två sovjetiska Mig-15-plan. Besättningen på fem man räddas av en västtysk lastbåt. 70 år senare ansöker Sverige om medlemskap i Nato, som ett svar på Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina 24 februari 2022.

Lite intressant är det väl att Turkiet går med i Nato 1952 och att just Turkiet blir bromsklossen som ska försena Sveriges medlemskap 70 år senare. Och inte nog med det. Den som startar kriget i Ukraina 2022 föddes 1952 i Sovjetunionen och är 2022 president i Ryssland – Vladimir Putin.

De 15:e olympiska sommarspelen invigs i Helsingfors den 19 juli och för första gången deltar, numera ärkefienden, Sovjetunionen i olympiska spel. Det närmaste jag kom Helsingfors-OS var att min bror Jan som sjuttonåring åkte över till den finska huvudstaden för att speciellt följa simtävlingarna. Han var ju själv en duktig simmare men inte så duktig att han blev uttagen till några olympiska spel. Sverige lyckades kapa åt sig två bronsmedaljer i simning – en på herrarnas 100 meter frisim genom Göran Larsson med smeknamnet Rotborsten (på grund av sitt blonda hår) och en på herrarnas 400 meter frisim genom Per-Olof Östrand.

Norden blev det här året platsen för både sommarolympiaden (Helsingfors/Finland) och vinterolympiaden (Oslo/Norge).

En händelse som ser ut som en tanke är väl att passtvánget upphävs 1952 inom Norden för nordiska medborgare som reser mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige.

Och vad krig kan innebära framgår tydligt i resultaten från vinter-OS i Oslo. Sverige blev ju bästa nation i vinterolympiaden 1948 i Sankt Moritz (efter andra världskriget) men faller nu tillbaka rejält fyra år senare i Norge, när omvärlden hämtat sig från kriget. 4 guld, 3 silver och 3 brons i Sankt Moritz blir 4 bronsmedaljer i Oslo. En smärre bomb.

Större bomber det här året är provsprängningen av Storbritanniens första atombomb i Montebelloarkipelagen i Stilla havet utanför Australien och sprängningen av den första vätebomben av USA på en atoll i Marshallöarna i samma hav.

Vätebomb

Mopeden godkänns som motorfordon och får nu framföras utan körkort. Ordet moped, som slangord *moppe*, har inget med uttrycket ”att få på moppe” att göra, om någon trodde det. En som inte ville få på moppe under sommarolympiaden i Helsingfors var tungviktsboxaren Ingemar ”Ingo” Johansson. Det skulle bli skandal. Han diskades för ”feghet” eller passivitet när han genom att springa undan höll sig på behörigt avstånd från motståndarens boxhandskar.

Ed Sanders mot Ingemar Johansson

Tom prisvall för silvermedalj

Ett par månader efter olympiaden debuterar Ingemar som professionell boxare i en uppvisningsmatch mot Olle Tandberg. Men det är alltså inte proffsboxning på allvar. Att arrangera riktig proffsboxning i Sverige är inte tillåtet 1952 och inte heller 2023. Ingo skulle sju år efter Helsingfors bli världsmästare i tungviktsboxning och en av Sveriges största idrottsmän genom tiderna.

1953

Årets förmodligen mest uppmärksammade bragd var den första bestigningen av jordens högsta berg Mount Everest. Berget ligger på gränsen mellan Nepal och Kina (Tibet) i bergskedjan Himalaya och är cirka 8 850 meter högt. De som stod för bragden var den nyzeeländske bergsbestigaren Edmund Hillary och den nepalesiske sherpan Tenzing Norgay.

Mount Everest

Hillary   Tenzing

Sexton år senare föds vår dotter Christina och hon skulle som 54-åring i oktober 2023 resa till Nepal och Mount Everest för att bergsvandra upp till Base Camp på 5380 meter över havet. En ”*once in a lifetime*”-kurs i överlevnad. En fysisk och mental bragd, inte minst efter en stor ryggoperation med en titandisk inopererad i ryggraden. Sisu!

Christina på väg upp till Base Camp vid Världens tak

Andra viktiga händelser under 1953 är att Putins förebild Josef Stalin somnar in för gott. Hans skräckvälde får ett slut men den kommunistiska diktaturen fortsätter att hålla sovjetmedborgarna i ett järngrepp. Stalins ideologiska huvudmotståndare Winston Churchill dör inte utan får istället motta Nobelpriset i litteratur det här året. Churchills landsmaninna Elizabeth II blir regerande drottning av Storbritannien vid 27 års ålder. Hon hann fira 70-årsjubileum som regent innan hon 96 år gammal lämnade det brittiska kungahuset 2022. Churchill lämnade världsscenen 1965, 90 år gammal.

Elizabeth II

Jag nämnde tidigare privatbilismens genomslag som en effekt av den ekonomiska utvecklingen efter andra världskriget. Reseindustrin fortsätter nu växa och den första charterresan med flyg ut från Sverige går till Mallorca. För min personliga del blir nästa år början på ett återkommande utlandsresande.

1954

Norge

Första utlandsresan 15 år gammal går till vårt västliga grannland. Den resan blir inte särskilt lång. Närmare bestämt ett par hundra meter in på den norska sidan av svensk-norska gränsen vid Storlien på skidor under februarilovet i första ring med skolan Norra real. Våffelbruk och vattenfallet Brudslöjan i is blir upplevelserna. Lite stolt över att ha varit utomlands var man i alla fall, även om det var aldrig så lite.

Brudslöjan med 15-åringen på skidor i nedre högra hörnet

Att tidernas förändras är uppenbart när man betänker att det första barnbarnet Pontus varit ”på semester” i både Spanien och Grekland innan han fyllt ett år. Då är inte ett par hundra meter in i Norge som femtonåring något att skryta med.

England

Några månader senare sker något för mig närmast livsavgörande. Jag ska tillbringa sex veckor hos familjen Kendall i södra England, närmare bestämt i kuststaden Hove/Brighton 76 kilometer söder om London. Pappa och mamma passar på att samtidigt fira mammas 50-årsdag med en semestertripps till London som vi gemensamt får uppleva innan jag fortsätter söderut.

Överfarten på Nordsjön från Göteborg till hamnstaden Tilbury gjordes med Svenska Lloyds T/S Patricia under stark sjögång och gravt illamående.

Turistreklam

T/S Patricia

Båten vi åkte med har gjort en spektakulär resa. Den sjösattes i november 1950, levererades till Svenska Lloyd i Göteborg i maj 1951 och sattes samma månad in på rutten Göteborg – London.

Fartyget gick sedan under vintrarna i kryssningstrafik på bland annat Bermuda och Västindien. Under somrarna fortsatte Patricia på rutten Göteborg – London. Sista resan mellan London – Göteborg gjordes i oktober 1957. Trafikflyget börjar nu alltmer ta över persontransporterna där båttrafik tidigare var enda färdmedlet. Utchartrad till andra rederier gick fartyget de kommande åren i kryssningstrafik i Karibien och Medelhavet. Senare tjänstgjorde fartyget som hotellfartyg i Dubai och som logementsfartyg i Vietnam och Filipinerna. I december 1997 ankom fartyget till Alang i delstaten Gujarat i Indien för skrotning och upphuggning. När jag reste med Patricia var jag 15 år. När fartyget gick i graven skulle jag fylla 60.

Men nu är jag 15 år och studerar London tillsammans med mina föräldrar. Sedan skiljs vi och jag reser ensam mot Brighton på den år 1840 öppnade järnvägslinjen mellan London och Brighton. Under juli och augusti bor jag i Hove i familjen Kendalls hus.

Pappa i familjen, Mr Kendall, har en liten tobaksaffär i centrala Brighton och mamma, Mrs Kendall, är hemmafru. Andra familjemedlemmar är storasyster Pamela och lillebror Malcolm. Och så familjens engelska springer spaniel Sally.

Mr och Mrs Kendall

Brighton, ursprungligen samhället Brighthelmstone, var fram till 1700-talet en liten fiskeby. En artikel av doktor Richard Russel (1753) om de hälsosamma effekterna av havsbad gjorde Brighton känt. Russel byggde också ett spa på platsen vilket fick rika och sjuka att resa ner till kusten.

Attraktionskraften ökade ännu mer när prins George, senare George IV, byggde ett hus där i "orientalisk" stil 1786. I dag är The Royal Pavilion stadens mest kända landmärke, som bland annat återfinns i stadens logotyp.

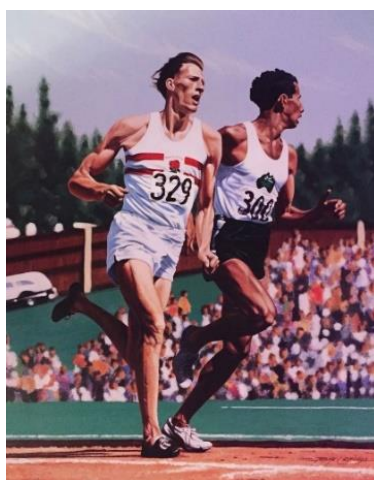
The Royal Pavilion

Brighton har en ryktbar gaykultur och ses ibland som Europas motsvarighet till San Francisco. I Brighton finns mängder av klubbar och kaféer för homosexuella. Det märkte jag inget av 1954, kanske för att homosexualitet på den tiden inte visades öppet på samma sätt som idag. Och förmodligen för att jag nog inte ens visste vad homosexualitet betyder.

Den 6 april 1974, tjugo år efter min vistelse i staden, skrev Brighton in sig i musikhistorien, då några lite mer berömda svenskar uppträdde i staden. Och inte bara uppträdde, utan dessutom vann Eurovision Song Contest med sitt bidrag Waterloo. Där och då inleddes ABBA:s makalösa internationella karriär. Nu, när detta skrivs våren 2024, pågår förberedelserna för 50-årsjubileet. Gratulerar!

Men tillbaka till 1954. Under min Brightonvistelse hölls British Empire and Commonwealth Games i Vancouver, Kanada.

Tävlingarna visades på TV. Jag satt som klistrad och tänd vid den lilla svartvita apparaten. Den 7 augusti utspelade sig en idrottslig kraftmätning av unikt slag - kampen mellan engelsmannen Roger Bannister och australiensaren John Landy på en engelsk mil. Båda löparna hade tidigare samma år för första gången sensationellt sprungit "drömmilen" på en tid under 4 minuter och nu var det dags att avgöra vem som var bäst. 35 000 åskådare på plats och ett okänt antal TV-tittare följde kampen. John Landy ledde inför upploppet och tittade bakåt till vänster för att kontrollera läget. Då passerar Roger Bannister på att passera på höger sida. Tiderna blev 3.58.8 för Roger och 3.59.6 för John. Åtta hundra delar skiljde. Det var första gången två löpare klarade drömmilen i samma lopp. Ögonblicket då Roger passerar John är förevigat på såväl bild som fysiskt.

Roger Bannister till vänster och John Landy till höger

Mina upplevelser vid TV:n 1954 satte sina spår i resnerven. Beslut togs att någon gång i livet få se Vancouver live. Förverkligandet dröjde till 1986, 32 år senare. Vi byter nu årsring och ser vad 1955 har i sitt sköte.

1955

England

Dags för Englandsresa nummer 2. Nu som 16-åring.

REDERI AB SVENSKA LLOYD	
STOCKHOLMSKONTORET	
GUSTAF ADOLFS TORG 28 - TEL. 23 45 45	
Namn <i>Henrik O. Sandberg</i>	
År <i>57</i>	Datum <i>13.7.55</i>
Göteborg <i>84679 26/7</i>	Kr. 260 -
London <i>3777/R</i>	
Stockholm	
Göteborg <i>1162 Sum m</i>	61 -
Platsbiljett <i>69121</i>	2 -
	323 -
Betalt	
13 JULI 1955	
SVENSKA LLOYD STOCKHOLM	
09397	

Båtbiljett 1955

M/S Saga

Båten som blir transportmedlet när jag nu gör min första utlandsresa på helt egen hand heter Saga. Namnet är hämtat från nordisk mytologi där Saga är en asynja, en gudinna som har förmågan att se in i framtiden. Det passar ju bra när framtiden redan inträffat och man har facit. Ordet saga är också släkt med ordet berättelse och det är ju vad en biografi egentligen är.

Precis som vid förra englandsresan blir det nu sightseeing i London, med skolkamraterna Christer Cederberg (Cassel) och Jan König.

Men sightseeingen i London blir nu mer ”uppseendeväckande” än man kunde ana. Jodå! Möte med legendaren och ikonerna Winston Churchill. Inte face-to-face men närapå. Som nyfiken publik utanför 10 Downing Street. Det historiska ögonblicket förevigas när Churchill stiger ut genom den världsberömda dörren tillsammans med Anthony Eden som nu övertar stafettpippen som Storbritanniens premiärminister.

*Anthony Eden och Winston Churchill
vid 10 Downing Street*

Klasskamraterna skiljs åt och nästa stopp blir Robertsbridge med fyra veckors inackordering hos familjen Wilson på Bugsel farm.

Robertsbridge ligger 16 kilometer norr om Hastings. Ett cistercienserklöster anlades på platsen år 1176, över hundra år efter att hertig Vilhelm av Normandie (William the Conqueror/Vilhelm Erövraren med härstamning från vikingar) hade seglat över Engelska kanalen med en stor invasionsflotta för att efter slaget vid Hastings år 1066 ta makten i England och behålla den till 1087.

Om Colonel (överste) Wilson, min "hyresvärd" på Bugsel farm, hade några gemensamma gener med Vilhelm frågade jag aldrig och det hade ju heller inte kunnat bekräftas av dna-analys eftersom den tekniken inte var uppfunnen. Kanske hade översten någon "militärhistorisk" antavla så långt tillbaka i tiden, men den visade han i så fall aldrig. Men han hade deltagit i andra världskriget.

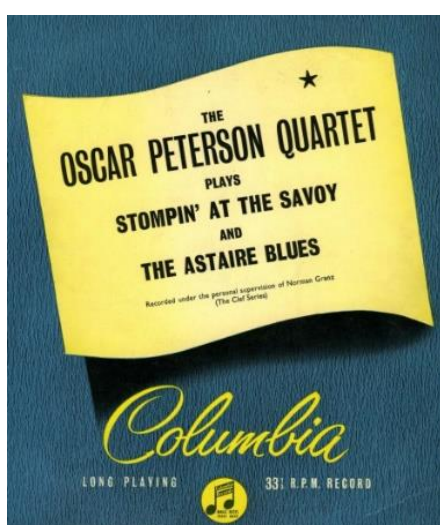
Bugsel farm

Under vistelsen i Robertsbridge passade jag på att cykla de två milen till "turiststaden" Tunbridge Wells. Staden var en fashionabel spa- och brunnsort i mitten av 1600-talet. När havsbad med tiden blev mer populärt förlorade Tunbridge Wells i popularitet. Men fortfarande får staden en stor del av sina intäkter från turismen.

Spahotell i Tunbridge Wells

På vägen tillbaka till Sverige görs några minnesvärda inköp i London. Long-playingskivor! Bland annat med Oscar Peterson, min favoritpianist. Honom hade jag första gången hört live den 30 mars 1952 i Stockholms konserthus. Genom importen kunde jag i fortsättningen avnjuta hans spel när som helst hemma på Surbrunnsgatan.

LP

Oscar Peterson

Ekonomi i Sverige går nu som tåget vilket resulterar i den första svenska charterresan. Resan arrangeras med flyg den 23 april 1955 från Bromma till Mallorca. Den tar 10 timmar och kräver 4 mellanlandningar för tankning. År 2024 är restiden mellan Stockholm och Mallorca cirka 3,7 timmar.

Transportmedlet till Mallorca – en DC-3:a.

Ett annat transportmedel som blev högaktuellt det här året var bussen. Och inte vilken buss som helst utan en speciell buss i staden Montgomery i Alabama, USA.

Torsdagen den 1 december 1955 sitter den färgade skolflickan Rosa Parks på den "svarta" rad i bussen som låg närmast den bakersta raden för vita resenärer. När en vit man kliver på bussen, blir alla på Rosas rad ombudade att ställa sig upp för att ge plats åt en ny rad för bussens vita passagerare. Medan de andra svarta resenärerna lämnar sina platser sitter Rosa kvar. På grund av sin vägran att lämna platsen arresteras hon, förklaras skyldig och döms till 10 dollar i böter, samt 4 dollar för rättegångskostnader.

Bussen i Montgomery

Rosa Parks

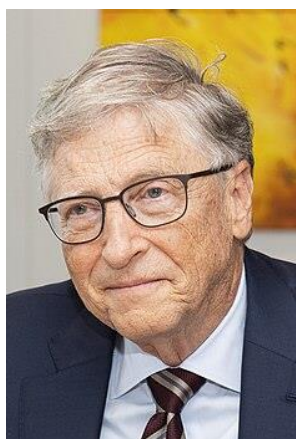
Rosas protest ledde till en politiskt och socialt driven protestkampanj med bussbojkott som vände sig mot staden Montgomerys rassegregerade kollektivtrafik. Det kom att bli startskottet för den amerikanska medborgarrättsrörelsen. Flera av de inblandade i bussbojkotten kom senare också att bli några av rörelsens absoluta förgrundsgestalter, bland annat Martin Luther King.

Bussbojkotten avslutades med att USA:s högsta domstol beslutade att Alabamas och Montgomerys bestämmelser om rassegregerade bussar var oförenligt med den amerikanska konstitutionen.

Rosa Parks har tilldelats flera av USA:s finaste civila utmärkelser, bland annat Frihetsmedaljen 1996 och Amerikanska kongressens guldmedalj 1999.

En tråd mellan sydstaten Alabama i USA och Ekerö kommun i Sverige blev utbytesstudenten Law Alsobrook. Han bodde hos familjen Sahlberg 1986 -1987 och tog studenten i Kungsholmens läroverk. Senare skulle han bli en uppskattad universitetslärare i Qatars huvudstad Doha. Och Qatar blev 2023 en viktig förhandlare och medlare i det uppblussande kriget mellan Israel och palestinska Hamas.

Det här året föddes två av historiens mest kända datapionjärer som skulle öppna världen på nya sätt – William ”Bill” Gates och Steven ”Steve” Jobs.

Bill Gates (1955 -)

Steve Jobs (1955-2011)

Bill Gates växte upp i Seattle på den amerikanska västkusten. Fadern var en framstående advokat och modern styrelseledamot i First Interstate Bank. I högstadiet blir Bill intresserad av programmeringsspråket BASIC. Han får genom skolan gå på kurser i källkod.

Vid 14 års ålder skapar Bill och kamraten Paul Allen ett datorprogram och tjänar 20 000 dollar första året. Här gick det undan. Inom parentes kan nämnas att även vår son Björn i samma ålder blev intresserad av BASIC och tillfrågades av skolan om han kunde lära ut programmering vid kvällskurser för "äldre" invånare i kommunen. Så blev det och jag blev en av eleverna. Björn tillbringade också ett år som utbytesstudent i Bills födelsestad Seattle (i Auburn/Washington), vilket får ingå i den historiska väven, liksom att Law Alsobrook växte upp i Auburn/Alabama.

Bill Gates och Paul Allen grundade 1975 Microsoft, världens största programvaruföretag. Företagets flaggskepp är operativsystemet Microsoft Windows.

Idag ägnar Gates merparten av sin tid åt stiftelsen Bill & Melinda Gates Foundation som han grundade 1994 tillsammans med sin hustru. Stiftelsen med en kassa på runt 44 miljarder dollar är världens största välgörenhetsorganisation. Gates blev 2005 utnämnd till honorär Knight of Order of the British Empire av drottning Elizabeth.

Och enligt tidningen Forbes var Gates 2021 den sjätte rikaste personen i världen.

Att den nyfödde Bill Gates som sjuttioåring skulle investera miljardbelopp i en fabrik för framställning av klimatsmart fartygsbränsle i Örnsköldsvik i norra Sverige var nog lika avlägset som det fysiska avståndet mellan Seattle och Örnsköldsvik. Men man ska aldrig säga aldrig.

Steven "Steve" Jobs föddes liksom Bill Gates på amerikanska västkusten, men drygt 100 mil söderut från Bills hemort Seattle. Närmare bestämt i San Francisco.

Steve adopterades vid födseln av Paul och Clara Jobs. Paul Jobs var maskinist för ett företag som gjorde lasrar. Han lärde sin son rudimentär elektronik. Clara Jobs var revisor och lärde Steve läsa innan han gick i skolan.

Jobs biologiska föräldrar var doktorander vid University of Wisconsin. Fadern var syrier och undervisade i statsvetenskap på 1960-talet. Han gjorde karriär inom livsmedels- och dryckesindustrin och blev senare vice vd för ett casino i San Remo, Nevada. Modern var av tysk härkomst och hade en karriär som logoped. Steve Jobs var allmänt erkänd som en karismatisk pionjär inom persondatorbranschen. Han ligger bland annat bakom tillkomsten av Ipod, Iphone och Ipad.

I hans cv ingår bland annat: medgrundare, styrelseordförande och VD för Apple Inc., medgrundare och VD för Pixar Animation Studios, styrelsemedlem för Walt Disney Company.

Samma år som den blivande styrelsemedlemmen i Walt Disney Company öppnar sina ögon för första gången öppnar Disneyland sina portar i Anaheim söder om Los Angeles. Disneyland skulle tio år senare ingå i en av de mest oväntade för att inte säga osannolika händelserna i mitt liv.

Elisabeth och jag vinner 1965 första pris i en riksomfattande tävling i "filmkunskap" där första priset är en resa till Hollywood. Vi hade ju inte ens träffats 1955. I priset ingick besök med guidning i Disneyland. Och där fick vi möta Musse Pigg som föddes den 18 november 1928.

Musse Pigg visades första gången på bio i kortfilmen "Musse Pigg som ångbåtskalle". Filmen var historiens första animerade ljudfilm.

Disneyland

Musse Pigg

Men man behöver numera inte alls åka så långt som till Anaheim i USA för att få träffa Musse Pigg. Det räcker att åka till Bålsta utanför Stockholm. Bålsta? Ja, Tomteklubbens *Diplomat med tomtesäck & luva*, Lisse (alias Lasse Åberg), samlar på Musse Piggprylar och på Åbergs museum i Bålsta finns numera en av världens största samlingar.

Lasse Åberg med Musse Pigg

Vi avslutar år 1955 med nya stridigheter i Gaza mellan Israel och Egypten. Västtyskland ansluter sig till Nato och Sovjetunionen undertecknar, som motvikt mot Nato, Warszawapaktens fördrag med sju andra stater inom kommunistblocket. Sovjetunionen demonstrerar också vikten av avskräckningsvapen genom att spränga en vätebomb på nyårsafton. Tala om nyårsfyrverkeri.

1956

Italien

För mig personligen blir Italien det stora resmålet 1956. Jag är sjutton år och resan går med tåg via Köpenhamn till första stoppet i Italien – Venedig. Vilken stad! Och vilka upplevelser! 40 grader varmt!

Fortsättningen blir inte mindre fascinerande och fyller på förrådet av mäktiga intryck. Florens, Neapel, Sorrento, Capri, Pompeji och Rom. Hemresan med flyg över Alperna och Mont Blanc i solnedgång blir en magnifik avslutning.

Rio Grande i Venedig

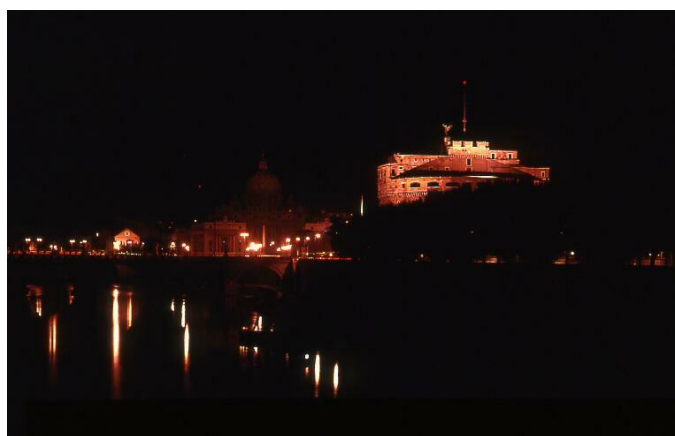
Floden Arno med Ponte Vecchio i Florens

Capri

Pompeji med Vesuvius

Castel San Angelo vid Tibern i Rom

Det här året hålls de olympiska vinterspelen på över 1000 meters höjd i den italienska turistorten Cortina d'Ampezzo. Nu gör Sovjet sitt inträde på den vinterolympiska arenan och tar direkt kommandot i nationsstriden. Sveriges insats fyra år tidigare i Oslo var ju inte mycket att skryta med men i Cortina går det bättre, för att inte säga riktigt bra. Totalt tog svenskarna tio medaljer (två guld, fyra silver och fyra brons). De stora svenska namnen var Sixten Jernberg som tog ett guld, två silver och en bronsmedalj i längdskidor och Sigge Ericsson med guld och silver i skridsko.

Ett brons som smälde högt och som förmodligen blev starten på kommande svenska alpina framgångar var Stig Sollanders brons i slalom. Det var den första svenska OS-medaljen i utförsåkning någonsin och den skulle i framtiden följas av många fler. En annan pionjär som skulle få många efterföljare var längdskidåkerskan Sonja Edström med sina två bronsmedaljer. Precis som Stig Sollander var hon den första i sin sportgren som hamnade på den olympiska prispallen.

Sixten Jernberg i Cortina

Mindre än ett halvår efter att OS i Cortina avslutats skulle fem av Sveriges mest framgångsrika idrottare födas – The Big Five.

Utförsåkning Ingemar Stenmark (18 mars)

Längdskidåkning Tomas Wassberg (27 mars)

Brottning Frank Andersson (9 maj)

Tennis Björn Borg (6 juni)

Löpning Linda Haglund (15 juni)

1956 var det naturligtvis ingen som hade en aning om att den 25:e upplagan av vinter-OS 2026 skulle arrangeras i Italien. Var då? I Cortina/Milano. Den italienska kandidaturen hade en motkandidat, nämligen Stockholm/Åre. Sverige har nu utan framgång sökt att få arrangera vinter-OS åtta gånger. Och 2030 och 2034 är redan in-tecknade av Frankrike och USA. Det heter ”skam den som ger sig” och nästa chans är 2038. Kanske uttrycket ”det är aldrig för sent att ge upp” passar in här.

När Sverige sökte arrangörskapet för 1992-års vinter-OS arbetade jag på Sveriges Turistråd. Här var vi förstas extra angelägna om att Sverige skulle lyckas vinna omröstningen då vi räknade med att turismen i och till Sverige skulle få en injektion. När favoriten huvudstaden Sofia i Bulgarien slogs ut i näst sista omröstningen och Sverige var kvar plockade vi fram champagneflaskorna. Vi var nu framme vid målsnöret. Sverige hade sitt första vinter-OS som i en liten ask. Radion stod på och alla var samlade. Nu kommer beskedet. And the winner is – Lillehammer! Va!?!? Hade dom sökt? Hade dom mutat Internationella Olympiska Kommittén? Tala om kall-dusch!

Samma år gick Sveriges Turistråd i graven. Inte för nederlaget i OS-omröstningen utan på grund av politisk kohandel i Sveriges Riksdag med det nybildade partiet Ny Demokrati som dödgrävare.

Efter nedläggningen av turistrådet blev jag starkare knuten till högskolan i Östersund (nu Mittuniversitetet). Som representant för den turismvetenskapliga institutionen vid högskolan engagerades jag i ansökan om arrangörskapet för vinter-OS 2002. Vi gjorde studiebesök i Lillehammer för att lära av en vinnare. Inför omröstningen reste en delegation från Östersund, där jag ingick, till Budapest i Ungern för att delta vid presentationen av 2002-års arrangör av vinter-OS. And the winner is – Salt Lake City. God natt!

Här avslöjades ganska omgående mutor som smörjmedel. Två av ledarna för stadens OS-kampanj åtalades för att ha köpt röster av ledamöter i Internationella Olympiska Kommittén (IOK) och tio medlemmar i IOK utslöts för att de låtit muta sig.

Som redan nämnts växer turismen lavinartat på 1950-talet (apropå vinterlandskap). Kryssningstrafik blir allt populärare. Liksom överallt annars händer olyckor. Året 1956 kolliderar den italienska lyxkryssaren M/S Andrea Doria (även kallad "ett flytande palats") med Svenska Amerikaliniens M/S Stockholm i svår dimma utanför New York på USA:s östkust. 51 passagerare och 5 besättningsmän omkommer när Andrea Doria går till botten. M/S Stockholm kunde med betydande skador långsamt stäva in i New Yorks hamn.

Andrea Doria

Turismen börjar alltmer uppmärksammas i olika kulturella sammanhang. Friherren, text- och revyförfattaren, kompositören, pianisten, sångaren, komikern och skådespelaren Povel Ramel skriver sången *Naturbarn* som en satirisk pamflett över turismen. Så här lyder texten:

*Ja bo i stilla hav på liten ö
Enligt broschyr paradismiljö
Paradis ok för längesen
Numera offer för turismen
Båtar lägga till vid nybyggd kaj
Dumdumma människor kalla oss malaj
Be malaj dansa äkta dans
Malaj dansa dans som aldrig fanns
Naturbarn
Icke ta emot
Allahopa utom naturbarn ren idiot*

Att det italienska kryssningsfartyget M/S Andrea Doria sjönk i Atlanten efter kollisionen med M/S Stockholm var ett tragiskt marint haveri. Men ett ännu värre haveri skedde det här året ur ett världspolitiskt perspektiv – Ungernrevolten. Revolten var en spontan folkresning och ett demokratiseringsförsök, riktat mot landets kommunistdiktatur. Försöket krossades av sovjetiska trupper. Öst-europa skulle få vänta till 1989 då Berlinmurens fall och Sovjetunionens kollaps öppnade dörren för demokratiska rörelser i Öst-tyskland, Polen, Tjeckoslovakien, Ungern och Bulgarien.

Sovjetunionens militära intervention i Ungern 1956 påverkade mig flera decennier senare. En av flyktingarna från Ungern till Sverige var Laszlo Kriss. På 1990-talet skulle vi samarbeta kring ett Nobel Center i Stockholm och på 2000-talet blev vi grannar på Bullandö i Stockholms skärgård. Laszlos satsning på utbyggnaden av barnens Lill-Skansen (på Skansen) blev också en viktig pusselbit för publiceringen 2012 av min bok *Muntergök Mallgroda Morsgris*.

1957

Danmark

Det här året skulle bli ett av de mer händelserika. Inte beroende på ett omfattande utlandsresande. Utan för att det blev upptakten till flera andra former av livsresor.

Under våren avgörs Sveriges Radios orkestertävling i familjeprogrammet Snurran. Programmet sändes inför publik från Karlalplanstudion. En hedrande andraplats för min Modern Jazz Quartet-inspirerade vibrafonkvartett resulterade i en resa för bandet till konstnärs- och turistdestinationen Skagen i Danmark. Det blev också en injektion till ett fortsatt musikantliv.

Skagen

Trumslagaren i kvartetten gifte sig några år senare med dottern till det svenska flygbolaget Linjeflygs grundare – då vice vd i SAS. Ytterligare några år senare skulle han, Sven Östling, spela en viktig roll för mitt doktorsavhandlingsarbete vid Lunds universitet. Avhandlingen handlade bland annat om flygresor.

Linjeflygs Convair Metropolitan

En som det här året fick flyga väldigt högt var den sovjetiska rymdhunden Laika. Här kan man verkligen tala om en resa. Ensam i omloppsbanan runt jorden i en rymdkapsel. Huvva!!! Hon flög med rymdfarkosten Sputnik 2 och blev ett av de första försöksdjuren inom rymdfarten. Att det hela skedde med livet som insats kunde Laika inte veta.

Laika i Sputnik 2

Rymden skulle senare bli en spännande astronautisk tråd i min livsväv. Om vetenskapen bakom nobelprisen kan kallas för Rocket Science fick jag förmånen att uppleva den som studentrepresentant vid nobelfesten i Stadshuset 1957. Och det var det året som högtidligheterna sändes första gången på TV.

En av de två fysikpristagarna, den kinesisk-amerikanska forskaren Chen Ning Yang (f. 1922), hade koppling till rymden och makrokosmos genom utvecklingen av Yang-Mills teorin som är en del av standardmodellen för partikelfysik och som i sin tur är en modell för universums utveckling.

Den andra fysikpristagaren, den kinesisk-amerikanska forskaren Tsung-Dao Lee (f. 1928), studerade fysik för Enrico Fermi som mottog nobelpriset i fysik 1938. Fermi låg bakom världens första kärnreaktor. Lee forskade inom partikelfysik men även inom statistisk mekanik, astrofysik (!), hydrodynamik och det fasta tillståndets fysik. Han var liksom Yang fortfarande kinesisk medborgare när han tog emot Nobelpriset. Yang och Lee var de första kinesiska nobelpristagarna överhuvudtaget.

Kemipristagaren det här året var den brittiske kemisten, Alexander Todd (1907 -1997), vars forskning möjliggjorde att på syntetisk väg framställa vitamin B1, vitamin B12 och vitamin E. Och den italienske farmakologen Daniel Bovet (1907 -1992), som förärades nobelpriset i fysiologi eller medicin, är mest känd för sin upptäckt av anti-histaminer, som blockerar signalsubstansen histamin och används för behandling av allergier.

Den förmodligen mest namnkunnige nobelpristagaren 1957 var litteraturpristagaren Albert Camus (1913 -1960), fransk författare och filosof. Att se och höra honom i Blå Hallen var stort, inte minst för en som läst honom i gymnasiet och som just tagit studenten. Om jag inte missminner mig var det romanen Pesten från 1947 som vi läste. Den anses vara ett av den franska litteraturens främsta verk och har ofta betraktats som en av existentialismens klassiker. Pestpandemin (Digerdöden) på 1300-talet skulle få en arvtagare på 2020-talet genom corona/covid 19-pandemin. Den bekämpades genom insatser av bland annat två nobelpristagare som föddes åren 1955 respektive 1959.

Fredspriset år 1957 tilldelades Lester Bowles "Mike" Pearson, (1897 -1972). Han var kanadensisk diplomat och politiker, partiledare för Liberal Party 1958 –1968 och Kanadas premiärminister från 1963 till 1968. Han representerade Kanada i FN och var ordförande i generalförsamlingen 1952 –1953. Pearson belönades för sin roll i Suezkrisen 1956 och för medverkan i skapandet av United Nations Emergency Force (UNEF) – FN:s fredsbevarande styrkor. Den första styrkan bildades hastigt hösten 1956 av FN:s dåvarande generalsekreterare Dag Hammarskjöld med anledning av Suezkrisen. Som jag nämnt i en tidigare krönika fick Elisabeths morbror som deltagare i FN:s fredsbevarande styrkor motta fredspriset 1988. Det visste jag inget om 1957. Något minne av att ha funderat över det faktum att Nobelpristagarna 1957 alla var män har jag inte. Kanske inte så underligt. Jag tog ju studenten i Norra Real där alla eleverna var pojkar.

Nobel Week Lights 2023

Vid nobelfesten 2023 hände något som fick mig att lystra till lite extra. Inte live i Blå hallen utan live hemma framför teven. Tenor-saxofonisten och flöjtisten Magnus Lindgren fick det ärofulla uppdraget att stå för festens musikaliska utformning. Det blev en imponerande ”kavalkad” av musikstilar alltifrån opera och jazz till folk-musik och konstmusik och med en sprakande mix av vokala och instrumentala insatser. Det är nu det händer. En flickkör från en skola i Västerås framträder med en bred palett av sånginslag. Och vad heter skolan? Fryxellska skolan!

Jomennisst! Kombinationen av Fryxell och Nobel ingår ju i titeln till mina två första krönikor *Från Fryxell till Nobel* (2014) och *Från Fryxell till Nobel 5.0* (2018). Rubriken passar nu även in på nobelfesten 2023. En mikroskopisk tråd men ändå en tråd. Och vi kan fortsätta på mikronivån eftersom flera av nobelpristagarna 2023 fick sina priser för forskning inom mikrokosmos.

De tre fysikpristagarna Pierre Agostini (f. 1941) fransk-amerikansk fysiker, Ferenc Krausz (f. 1962) ungersk-österrikisk fysiker och Anne L'Huillier Wahlström (f. 1958) fransk-svensk fysiker, belönas för utvecklingen av experimentella metoder som genererar attosekundpulser av ljus för studier av elektrondynamik i materia. En attosekund är 0,000 000 000 000 000 001 sekunder, eller för att uttrycka det annorlunda – en attosekund förhåller sig till en sekund på samma sätt som en sekund förhåller sig till dubbla universums ålder. Var så god och skölj!

Tre forskare fick dela på kemipriset – Mounji Bawendi (f. 1961) amerikansk kemist med fransk-tunisisk härkomst, Louis E. Brus (f. 1943) amerikansk professor i fysik och kemi och Aleksej Ekimov/Jekimov (f. 1945) rysk fysiker bosatt i USA. De tilldelades Nobelpriset för upptäckt och syntes av kvantprickar. En kvantprick är en mycket liten kristall som på grund av sin litenhet och kvantmekaniska ”habitat” får andra optiska och elektroniska egenskaper än en större kristall av samma material. Och varje kvantprick är runt 10 000 gånger mindre än tjockleken på ett hårstrå. Kvantprickar har en central betydelse i nanoteknologi och materialvetenskap och har fått praktiska tillämpningar bland annat i solceller, tv-skärmar och kvantdatorer. Tala om pricksäker forskning!

Två forskare delar priset i fysiologi eller medicin. Drew Weissman (f. 1959) amerikansk läkare och immunolog har tillsammans med Katalin Karikó (f. 1955) ungersk biokemist, bosatt i USA, utvecklat och patenterat de metoder som behövs för att använda mRNA i terapeutiska sammanhang. vilket möjliggjort utveckling av effektiva vacciner mot till exempel covid 19. Det fick en avgörande betydelse genom den snabba globala vaccineringen av befolkningen mot coronaviruset.

Litteraturpristagaren 1957, fransmannen Albert Camus, tilldelades priset med motiveringen: *"För hans betydelsefulla författarskap, som med skarpsynt allvar belyser mänskliga samvetsproblem i vår tid."* När Camus mottog priset var 2023-års litteraturpristagare, den norske dramatikern och författaren Jon Fosse (f. 1959) inte född. Fosse fick priset med motiveringen: för sin *"nyskapande dramatik och prosa som ger röst åt det osägbara"*. I någon mening utspelar sig livet i Camus' universum mer i "makrokosmos" medan livet i Fosses värld mer utformas i "mikrokosmos".

Albert Camus

Jon Fosse

2023-års fredspristagares liv levs, när priset delas ut, i ett Iranskt fängelse. Hennes kamp för kvinnors rättigheter och yttrandefrihet i Iran uppskattas inte av landets religiösa ledare. Fredsprisjuryn gör en annan bedömning än makthavarna i Iran och tilldelar Narges Mohammadi (f. 1972) fredspriset. Tyvärr stärker det knappast hennes möjligheter till ett liv i frihet. Historien förskräcker. 2014-års fredspristagare pakistanskan Malala Yousafzai (f. 1997) hade två år innan hon mottog fredspriset blivit skjuten i huvudet av religiösa fundamentalister som inte uppskattade hennes kamp för flickors rätt att gå i skolan.

Motiveringen till Narges Mohammadis fredspris var: *"för sin kamp mot förtrycket av kvinnor i Iran och sin kamp för att främja mänskliga rättigheter och frihet för alla"*.

Och apropå kvinnors rättigheter. 2023-års nobelpris i ekonomi (Sveriges riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne) tilldelas den amerikanska ekonomhistorikern Claudia Goldin (f. 1946). Hennes forskning har ökat förståelsen för vilka drivkrafter och samhällsförändringar som avgör kvinnors deltagande på arbetsmarknaden.

År 2023 belönades fyra kvinnor med nobelpris jämfört med noll kvinnor 1957. Trägen vinner. Ekonomipriset fanns inte 1957, men hade det funnits hade det säkert inte påverkat könsfördelningen.

Rockmusik har inget med Rocket Science eller nobelpris att göra. Jo förresten, om man ser till undantaget rockikonen Bob Dylans litteraturpris 2016.

År 1957 hade filmen Jailhouse Rock premiär. Det musikaliska led-motivet med samma namn spelades in av Elvis Presley. Tidskriften Rolling Stones rankade Elvis inspelning på 67:e plats på sin lista The 500 Greatest Songs of All Time.

Elvis Presley föddes 1935 i delstaten Mississippi, USA. Han var enda barnet då hans tvillingbror var död vid födseln. Familjen Presley var mycket religiös och Elvis sjöng ofta i gospelkör. Prästen berömde honom och sa att han någon gång skulle få sjunga solo i kyrkan. Det skulle bli mycket mer.

Här föddes Elvis

Elvis Presley (1935-1977)

Elvis grav

Elvis' privatflygplan

Elvis Presley blev en av 1900-talets mest framträdande underhållare och kallades ofta ”*The King*”. Hans skivor har sålts i över 1 miljard exemplar världen över. Detta gör honom till den artist som sålt mest genom tiderna. Han valdes in vid *Rock and Roll Hall of Fame* under det första intagningsåret, 1986.

En person som mer än de flesta skulle påverka den globala utvecklingen föddes 1957 i Saudiarabiens huvudstad Riyadh. Den 11 september 2001 skulle han bli ”odödlig” genom att döda över 3000 amerikaner i USA:s hjärta, World Trade Center i New York. Hans namn Osama bin Laden.

Och så avslutar vi året med starten på den blivande följetongen Vietnamkriget. Kriget fortsätter tills året ”57” blir året ”75”.

1958

Finland

Jag är nu 19 år och ska ut på en 7 veckor lång orkesterturné. Turnén kan illustreras med de platser där bandet uppträdde: *Vaajakoski, Jyväskylä, Laapenranta, Kuusankoski, Kuonola, Loviisa, Lemi, Lathi, Köklaks, Helsingfors, Rajamäki, Tavastehus, Sounenjoki, Keruma, Varkaus, Savonlinna, Mikkeli, Savio, Tammerfors, Vasa och Jakobstad.*

I Helsingfors fick vi på Senatstorget uppleva firandet av den första Helsingforsdagen den 12 juni 1958. Staden grundades 12 juni 1550 av Gustaf Vasa. Efter 1958 firas dagen varje år.

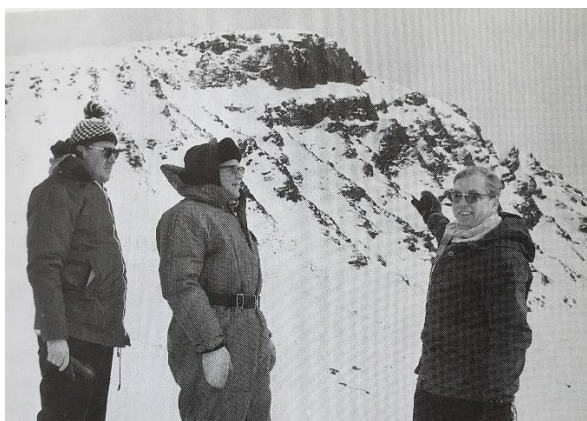

Finlands president Urho Kekkonen i talarstolen på Senatstorget

Huvudpersonen vid festligheterna var Finlands president Urho Kekkonen (1900 -1986). Han föddes i Savolax. (Härifrån kom också förfäder på min pappas sida.) Kekkonen var den dominerande politikern i Finland under stora delar av tiden efter andra världskriget: riksdagsman 1936 –1954, riksdagens talman 1948 –1950, justitie-minister 1936 –1937 och 1944 –1946, inrikesminister 1937 –1939, Finlands statsminister 1950 –1953 och 1954 –1956 samt Finlands president 1956 –1982. Han disputerade för juris doktorsgraden 1936 vid Helsingfors universitet. Under Kekkonens tid som president behöll Finland sin ställning som ett västeuropeiskt land trots starka påtryckningar från Sovjetunionen.

Före andra världskriget var Kekkonen även idrottsman och ordförande i Finlands Friidrottsförbund och senare ordförande i Finlands olympiska kommitté. Som idrottsman nådde han sin största framgång 1924, då han blev finsk mästare i höjdhopp med resultatet 185 centimeter.

Ett foto kan väcka många minnen där olika händelser vävs samman i ett livsmönster. Bilden av de tre herrarna vid fjället får illustrera detta. I mitten på fotot står Urho Kekkonen. I bakgrunden ser vi Kekkonentoppen i Kebnekaisemassivet, i närheten av Tarfala forskningsstation. Fotot togs 1971, tretton år efter att jag förevigade Kekkonen på Senatstorget i Helsingfors.

*Ragnar Lassinanti, Urho Kekkonen, Gunnar Hoppe
vid KekkONENTOPPEN 1971*

Till höger på bilden står Gunnar Hoppe, född på julafton under första världskrigets första år. Han var professor i naturgeografi vid Stockholms universitet 1954 -1980. Efter min tvåbetygsuppsats om effekterna av en kraftfull lavin i Tarfala 1964, med glaciologen Walter Schytt som handledare, blev det sluttentamen i naturgeografi för Gunnar Hoppe. I början av 1960-talet var mycket av den naturgeografiska institutionens verksamhet präglad av Tarfalaarbetena. Kopplingen mellan Schyts glaciologi och Hoppes glacialmorfologi ledde också till Svalbardsexpeditionerna 1966 -1967. Viktigare för Gunnar Hoppe än min tentamen var naturligtvis att han det året blev ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien och senare akademiens preses.

Hoppe blev rektor för Stockholms universitet 1974 -1978 och efter pensioneringen verkställande ledamot i Knut och Alice Wallenbergs stiftelse 1981-1991. Under den perioden (med start 1983) påbörjade jag arbetet med att bygga en organisatorisk och ekonomisk plattform för ett Nobel Center i Stockholm. Det skulle långt senare visa sig att en av huvudfinansiärerna blir Knut och Alice Wallenbergs stiftelse. En pytteliten tråd men ändå tråd är att jag spelade på Gunnar Hoppes dotters studentskiva den 3 maj 1967. Musik och akademi i förening.

Den tredje personen på fotot, till vänster i bild, är den legendariske landshövdingen i Norrbottens län Ragnar Lassinanti. Min relation till honom blev mycket "varm" eftersom umgänget i första hand utspelade sig i en finsk bastu i Rovaniemi i augusti 1970 under en konferens om regional utveckling.

Visst är det tänkvärt hur mycket ett foto kan berätta. Och ett riktigt deterministiskt långskott är väl att min tandläkares farmors morbror var den finske nationalisten Eugen Schauman. Hurså? Jo, det var han som den 16 juni 1904 sköt den 29-årige ryske generalguvernören över Finland, Nikolaj Bobrikov, i senatshuset på Senatstorget i Helsingfors. Schauman tog därefter sitt eget liv. Bobrikov avled dagen därpå. Dådet kan ses som början på Finlands självständighet. Utan det hade nog Urho Kekkonen aldrig blivit president. Och Finland hade kanske inte gått med i Nato år 2023.

Tillbaka till Finlandsturnén 1958. En stor happening inträffade alldeles i slutet av turnén. Sverige spelade den 29 juni VM-final i fotboll på Råsunda stadion i Stockholm mot Brasilien. Turnémusikanterna befann sig på en badstrand i Jakobstad med en reseradio på högsta volym. Fyra minuter in i finalen tar Sverige ledningen med 1 - 0 genom lagkaptenen Nisse Liedholm. Reseradion överröstas nu med råge av fem svenska dansmusiker som inför förvånade finska semesterfirare utför något som förmodligen liknar en krigsdans. Fem minuter senare gör Brasilien mål, vilket följs av ytterligare fyra. Tystnaden på badstranden är kompakt.

En som fick sitt genombrott i Stockholm var 17-årige Pelé. Han skulle sedan bli en av världens bästa fotbollsspelare genom tiderna.

Silverlaget

Pelé på väg mot mål

Religionsfriheten stärks när Sveriges riksdag beslutar att kvinnor ska kunna bli präster i Svenska kyrkan. Som jag nämnt tidigare framför Sverigedemokraterna sextiofem år senare krav på att moskéer ska rivas och att muslimska symboler som halvmånar och minareter plockas ner. En fläkt av medeltiden drar åter in över Sverige.

Moderna museet på Skeppsholmen invigs det här året och det första IKEA-varuhuset öppnar i Älmhult. Den svenske kirurgen Åke Senning opererar för första gången in den nya svenska uppfinningen pacemaker. Den tekniken skulle min pappa få glädje av tio år senare.

Ett par av popmusikens ikoner föds 1958. Den amerikanska sångerskan, låtskrivaren och skådespelaren Madonna kommer till världen i Bay City i Michigan med hjälp av fadern Silvio Ciccone med italienskt ursprung och modern Madonna Fortin med kanadensiskt/franskt ursprung. Madonna är en av de mest säljande musikartisterna och har fått epitetet "Queen of Pop"

Madonna

Michael Jackson

Två veckor efter Madonna föds en manlig popikon i staden Gary i Indiana. Han har kallats "The King of Pop" och inledde sin karriär 1964 tillsammans med fyra av sina bröder i "The Jackson 5". Han – Michael Jackson (1958 -2009) – var en av 1900-talets mest framträdande underhållare och spelade under sin solokarriär in några av världens bäst säljande musikalbum. Försäljningssiffrorna uppskattas till mellan 65 och 105 miljoner sålda exemplar. Michael Jackson blev två gånger inskriven i *Rock and Roll Hall of Fame*, en gång med "The Jackson 5" och en gång som soloartist.

Samarbetet mellan Europas stater byggs nu ut. Året 1958 bildas Europeiska Ekonomiska Gemenskapen (EEG) med Belgien, Frankrike, Italien, Luxemburg, Nederländerna och Västtyskland som medlemsstater. 1995 blir Sverige medlem i Europeiska Unionen (EU).

Femtioalet närmar sig nu sitt slut, men ett år återstår.

1959

Finland

Den första utlandsresan förra året gick till Finland och blev en lång sjuveckorsturné. Den första utlandsresan det här året går också till Finland men blir betydligt kortare, närmare bestämt en midsommarhelg med spelningar i badorten Yteri utanför staden Pori (Björneborg).

Björneborgs stadsvapen

Björneborg är bland annat känt för den svenska militärmarschen Björneborgarnas marsch från 1700-talet. Sedan 1918 är marschen finska försvarets paradmarsch (okänd kompositör). Benämningen "Björneborgarna" avser soldater ur Björneborgs regemente. I Finland får marschen endast framföras i militära och andra högtidliga sammanhang, som exempelvis vid finska presidentens festceremonier. Den spelas också för att hedra finländska guldmedaljörer vid de olympiska spelen. Naturligtvis spelade vi inte marschen under vårt midsommarframträdande i badorten Yteri.

Texten till marschen skrevs av den finlandssvenske skalden Johan Ludvig Runeberg (betraktad som Finlands nationalskald). Första versen lyder:

*Söner av ett folk, som blött
på Narvas hed, på Polens sand,
på Leipzigs slätter, Lützens kullar.
Än har Finlands kraft ej dött.
Än kan med oväns blod ett fält här färgas rött.*

Det är naturligt att vissa resor blir långa och andra korta. En av världshistoriens kortaste resor gjorde regalskeppet Vasa år 1628. Efter endast några timmar på vattnet vid Stockholms inlopp den 10 augusti hamnade skeppet på botten utanför Beckholmen. Det skulle ta 300 år till 1958 innan skeppet påbörjade nästa resa då bärgningen av vraket inleddes. Och så efter många år landar Vasa slutligen i eget museum på Djurgården i Stockholm. Museet blir en av huvudstadens verkliga sevärdheter. Om Vasa misslyckades totalt med att stärka Sverige i omvärldens ögon på 1600-talet har regalskeppet nu på 2000-talet fått en grandios revansch. Istället för en resa med inriktning på våld och förstörelse i krigets tjänst har skeppet blivit en remarkabel kulturbärare i fredens tjänst.

Från byggarbetsplatsen på Blasieholmen till djupet utanför Beckholmen och till museet på Djurgården mitt emot Blasieholmen är färdsträckan ett par kilometer. Ett par kilometer på 350 år måste väl vara ett rekord i långsamhet.

Vasaskeppet

En annan spektakulär resa från fiasko till succé gjorde göteborgaren och boxaren Ingemar Johansson med bottenappet vid sommarolympiaden i Helsingfors 1952 och revanschen den 26 juni 1959 inför ca 30 000 åskådare i Yankee Stadium i New York då han blir världsmästare i tungviktsboxning.

Ingemar Johansson vinner på teknisk knockout över Floyd Patterson

Över tre miljoner svenskar, däribland jag, lyssnade på matchreferatet direkt via Radio Luxemburg. Genom tidsskillnaden hade klockan i Sverige hunnit bli 03.47.27 natten till den 27 juni. Säkert är att Ingemar är skyldig till att min nyopererade hals sprack upp den natten med blodvite som följd. Det var det värt.

Musikengagemangen under året leder till fler utlandsresor.

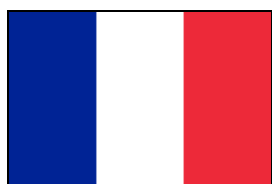
Tjeckoslovakien

Österrike

På vägen till en festival och orkestertävling i Wien under sommaren går färden med tåg genom det kommunistiska Östblocket. Med ett lärorikt stopp i Tjeckoslovakiens huvudstad Prag. Där hade svenskar varit förut, till exempel under Trettioåriga kriget, och då stulit en massa värdefulla konstskatter. Silverbibeln som förvaras i Uppsala Universitets bibliotek är kanske den mest kända "trofén". Statyer från den kända bron Karlsbrücke över floden Moldau i Prags centrum står idag i parken vid Drottningholms slott (nu kopior). Att idolen och jazzsångerskan Ella Fitzgerald uppträdde på festivalen i Wien får väl också nämnas.

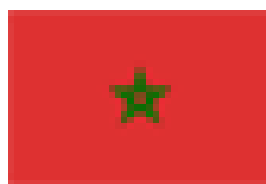
Den 1 november bär det av till Spanien för förbättring av spanskan från gymnasiet. Paris studeras på nervägen och utflykt till Marocko ingår i upplägget, liksom besök i Schweiz huvudstad Bern på hemresan. I Spanien görs ett besök hos avlägsna släktingar i hamnstaden Cadiz.

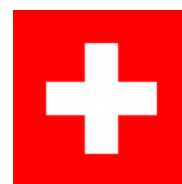
Frankrike

Spanien

Marocko

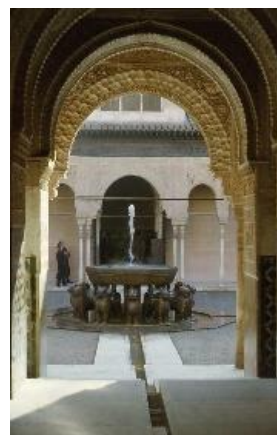
Schweiz

Vad jag då inte hade en aning om var att den politiska liberalismen formades för första gången i just Cadiz. Den 19 mars 1812 samlades 94 herrar i rådhuset i Cadiz för att anta en ny konstitution för kungariket Spanien.

Spanien var då ockuperat av franska trupper utom just området kring Cadiz. Herrarna i rådhuset slog fast att Spanien skulle bli en konstitutionell monarki med ett parlament vars medlemmar skulle utses i allmänna val. Kungens makt skulle begränsas, adelns och kyrkans privilegier avskaffas, näringslivet utvecklas fritt och skattebördan delas av alla spanjorer. De gav sin rörelse namnet *Liberales*. Det var inget som den franske kungen uppskattade. Han sände våren 1823 hundra tusen man över Pyrenéerna för att återställa ordningen. Liberalerna fick ge upp.

Nu tvåhundra år senare ser det ut, när detta skrivs, som om liberalerna i den svenska riksdagen kan råka ut för samma öde. Varför då? Jo! För några ministerposter i en regering har man offrat sin grundläggande ideologi och ingått en ohelig allians med en högerextremistisk fiende. Som i sin tur stöds av en armé av nätkrigare. Med ammunition tillverkad i trollfabriker. Hela paketet är uppbyggt på en importerad demokratifientlig ideologi med rötter i Nazityskland och det kommunistiska Sovjetunionen. Men på en punkt har Sverigedemokraterna varit ärliga och meddelat att liberaler och liberalism är deras ”fiende nummer 1”. Precis som den franske kungens!

Utöver praktisk övning i spanska blir spanienresan ett möte med imponerande arkitektur och konst. En speciell upplevelse var staden Granada med slotts- och borgområdet Alhambra vid foten av bergskedjan Sierra Nevada.

Alhambra

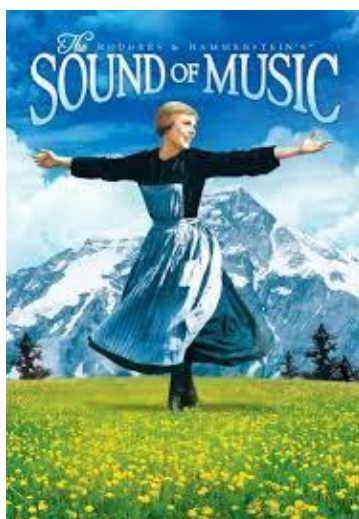
Granada blev under århundraden en historisk smältdegel där religioner, kulturkretsar, folkslag och styrelseskick blandades och utvecklades. Alhambra anses idag vara ett av världens främsta arkitektoniska verk och har av Unesco utsetts till världsarv.

Kultur kan förvisso vara många olika saker. Till exempel en leksak. I mars 1959 introducerades Barbiedockan. Till skillnad från dockor som föreställer småbarn, som kan användas för att leka med i omvårdande syfte, till exempel mata, byta blöjor eller natta, används barbiedockan mest för mode och skönhetsvård. För detta finns en mängd olika kläder, stilar och accessoarer. År 2023 har dockan blivit filmstjärna i en brittisk-amerikansk komedi- och fantasyfilm.

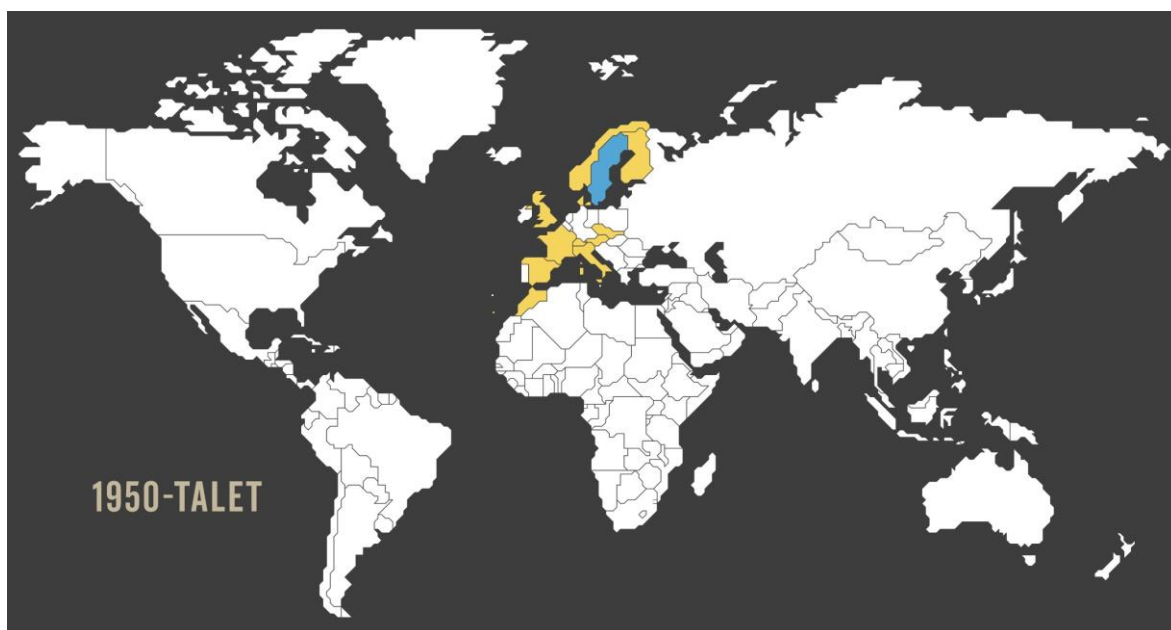
Barbie

Att leka med dockor utgör definitivt en kontrast till den kubanska revolutionen 1959 då Fidel Castro tar makten och inför kommunism i republiken Kuba. Och liksom Barbie har den kommunistiska enpartistaten överlevt in i våra dagar där kommunistpartiet kontrollerar alla styrande organ och tillsätter alla chefer inom förvaltning, statsföretag och för samhällsfunktioner som sjukhus och universitet. Samtidigt växer grannen USA med två nya delstater. Året 1959 blir Alaska den 49:e delstaten och Hawaii den 50:e. Och på Broadway i New York har succémusikalen *Sound of Music* urpremiär. Historien utspelar sig i de österrikiska alperna. Sex år senare den 9 december 1965 blir musikalen *Hollywoodfilm* och samma månad kliver Elisabeth och jag på flyget till Los Angeles med ett oväntat och helt osannolikt möte i Hollywood.

Julie Andrews

Innan vi reser vidare in i 1960-talet sammanfattar vi 1950-talets utlandsresor i en karta. Sverige har en blå färg medan de utländska resmålen är gulfärgade. Som framgår är det främst närområdet i Europa som den unga resenären besökt.

Karta över utlandsresor på 1950-talet

Det kan redan här avslöjas att 1960-talets kartbild kommer att se annorlunda ut. Så följ med på den fortsatta resan mot framtiden!

1960-talet

Människan i rymden

1960

Norge

Min första utlandsresa under 1960-talet blir en dagsutflykt *från* samma landskap i Sverige och *till* samma landskap i Norge som den allra första utlandsresan 1954. Under en vintersportresa till Jämtland passar det bra att ta tåget över till Trondheim för ett dagsbesök.

Drygt tio år senare var det nära att jag skulle bosätta mig permanent i Trondheim efter att ha blivit ombedd att söka en professur vid universitetet där. Men bara nära. Ödet ville annorlunda.

Efter ytterligare ett par decennier kunde jag som adjungerad professor vid Mitthögskolan/Mittuniversitetet i Östersund åter ta upp kontakten med Trondheims universitet för ett närmare samarbete. Då visste jag inte att Elisabeths morfars pappa John Evensen (1840 - 1907) kom från trakten runt Trondheim. Han flyttade till Junsele i Ångermanland i slutet av 1800-talet för att bland annat ingå i det arbetslag som byggde komministergården i Junsele. Där Elisabeths pappa Erik långt senare inledde sin prästgärning. Och där Elisabeth skulle växa upp.

Komministergården i Junsele

Religionens roll i utvecklingen av resandet är monumental och kan spåras tusentals år tillbaka i tiden. Och Trondheims roll som destination har varit betydande. Den mest berömda byggnaden i staden var och är katedralen, Nidarosdomen. Den är Nordens näst största domkyrka (efter Uppsala domkyrka). Staden grundades redan år 997. Platsens ursprungliga namn var Nidaros (betyder Nidälvens mynning).

År 1152 blev Nidaros upphöjd till ärkestift som sträckte sig över Norge, Jämtland, Härjedalen, Island, Grönland, Isle of Man, Orkneyöarna, Shetlandsöarna, Färöarna och Hebriderna. En kristen domän av rang. Och Nidaros utvecklades till en av de mer betydande vallfartsorterna för helgondyrkan, att jämställa med pilgrims-mål som Rom, Jerusalem och Santiago de Compostela. Pilgrimer vandrade från bland annat Finland, Ryssland, Polen, de baltiska länderna och Tyskland genom Sverige till Nidaros.

Trondheim

Stadsvapen

Nidarosdomen

Att göra en vallfärd (pilgrimsresa) till en helig ort var och är för många fortfarande att fullgöra en religiös plikt. Pilgrimsresan kan ses som en förberedande första etapp på resan från jorden till slutmålet Himmelriket.

Så här kan det gå till, har jag läst:

En pilgrim knackar på porten till himmelriket. Sankte Per frågar vem som knackar. Det är jag, säger pilgrimen. Vad vill du? frågar Sankte Per. Jag vill komma in i himmelriket, säger pilgrimen. Tyvärr, det går inte, säger Sankte Per. Vad kan jag göra? frågar pilgrimen. Du måste skaffa appen, säger Sankte Per.

Finland

Och så är det dags för den andra midsommarspelningen i Björneborg. Den här gången är orkestern förstärkt med en sångerska. Ett halvt sekel senare ska jag bli informerad av dagens svenska stjärna på sånghimlen Isabella Lundgren om att sångerskan i orkestern på midsommaraftonen i Finland 1960 var Isabellas faster, Bigi Lund (Birgitta Lundgren). Trådar!

Längre fram på sommaren packas resväskan för en resa längre österut. Till det som många hoppats och trott skulle bli ett lyckorike på jorden. Kommunismens hemland Sovjetunionen.

Sovjetunionen

Det här blir en mycket speciell resa. Första stoppet i Sovjet är den gamla kosmopolitiska staden Viborg, tidigare Finlands andra stad, nu en sovjetisk spökstad helt avklädd allt det som en levande och inbjudande stad kan erbjuda. Tiden efter andra världskriget verkade inte bara ha stått stilla utan faktiskt lämnat staden för gott. Så långt ifrån ett lyckorike man kunde komma.

Nästa stopp blir Leningrad, senare omdöpt till Sankt Petersburg. Namnbytet innebar att kommunismens grundare Lenin fick lämna sin plats till en tsar från 1700-talet.

*Peter den Store utanför Vinterpalatset
och på balalajkan, inköpt i Moskva*

Stadens sevärdheter skapades under den tid då Sovjetunionen hette Ryssland. Leningrads mest berömda sevärdhet var och är Vinterpalatset, där de forna tsarerna residerade. Vinterpalatset är praktfullt beläget vid floden Neva och har över 1000 salar och rum.

Palatset rankas idag som ett av världens främsta konstmuseer, Eremitaget. Museets samling av målningar är världens största och här finns verk av de stora italienska mästarna Leonardo da Vinci, Michelangelo och Raphael, den största Rembrandtsamlingen i världen, en imponerande samling franska impressionister som Renoir, Cézanne, Monet och andra mästare som Rubens, van Gogh, Gauguin och Matisse. För att inte tala om ryska konstnärer.

Vinterpalatset med vakt

Mitt första möte med Vinterpalatset inträffade fem år innan den just nu aktuella resan. Jag deltog den 30 november 1955 i en orkester-tävling i Vinterpalatset. Men det vinterpalatset var ett dansställe som låg på Norra Bantorget i Stockholm. Alltså en namnkopia av originalet i Sankt Petersburg, men med annat innehåll.

Vinterpalatset vid Norra Bantorget

Det finns en speciell historia från en händelse på Vinterpalatset i Stockholm från 1940-talet som faller lite utanför ramarna för den här skriften, men jag accepterar avvikelser för den här gången. Så här var det.

Det var dans en lördagskväll i Vinterpalatset. Mycket folk och god stämning. En dansant yngre man fick plötsligt ont i magen och kände att det var utomordentligt bråttom att hitta en toalett. Eftersom det inte fanns någon tid att förlora och han råkade befinna sig utanför damtoaletten beslöt han att rusa in där och låsa om sig. Nu bar det sig inte bättre än att dörrlåset inte fungerade och någon minut senare ryckte en flicka upp dörren. Hon blev skräckslagen och sa högt: "Det här är damernas!" Ynglingen tittade upp med ett leende och svarade; "Det ger jag f-n i. Bjud upp någon annan."

Tillbaka till Leningrad. Vid en kaj vid floden Neva i staden låg kryssaren Aurora förtöjd. En historisk sevärdhet och en symbol för ryska revolutionen 1917. Ett signalkott från kryssaren blev starten på revolutionen och besättningen medverkade i de inledande operationerna, bland annat genom att beskjuta Vinterpalatset, där en provisorisk regering huserade. Aurora är idag museum med tusentals turister årligen.

Kryssaren Aurora 1960

Ett museum eller mausoleum vid Röda Torget i Moskva var vid mitt besök i staden ett av de mest populära besöksmålen för såväl inhemska som internationella turister.

Kön var jättelång, vilket framgår av mitt foto. Att fotografera inne i mausoleet var inte tillåtet varför jag här valt en bild från nätet. Runt glasmontern med de balsamerade kommunistledarna Lenin och Stalin defilerade en tyst ström av människor.

Mausoleet vid Röda Torget i Moskva

Herrarna Stalin och Lenin på lit de parade

De två kommunistledarna lyckades innan de placerades i mausoleet åstadkomma något av det mest mardrömslika som världshistorien känner till. Lenin drog igång katastrofen och Stalin förstärkte den exponentiellt. Den 70-åriga terrorn som det ryska folket fick uppleva genomfördes i kommunismens tecken och i en nation som politiskt ideologiskt blev en makaber historisk parentes, Sovjetunionen. Hur många liv som Lenin och Stalin har på sina samveten är det ingen som vet med säkerhet. Men att det rör sig om miljoner är en god skattning.

Stalins efterträdare på den ryska "tronen" var Nikita Chrusjtjov (1894 -1971). När han blivit varm i kläderna bestämde han att Stalin inte var en värdig "sängkamrat" till Lenin. Under den avstaliniseringskampanj som Chrusjtjov initierade i slutet av 1950-talet flyttades därför Stalin i hemlighet ut ur mausoleet för att placeras mer obemärkt inne vid den intilliggande stenvuren. Det skedde 1961, året efter mitt Moskvabesök. Idag växer Stalinkulten på nytt i Ryssland då arvtagaren Putin alltmer försöker efterlikna sin härsklystne, hänsynslöse föregångare.

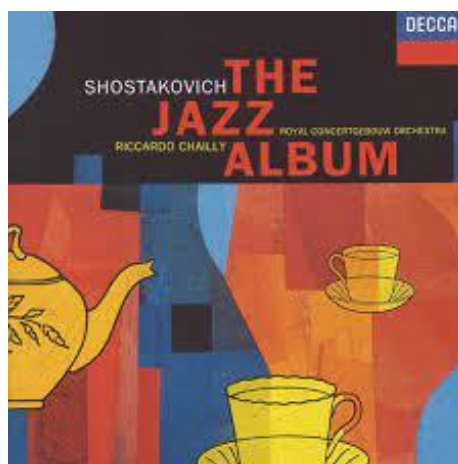
Kommer du ihåg att jag inhandlade min första LP i London 1955 med jazzpianisten Oscar Peterson? Nu i Moskva inhandlar jag en LP med klassisk musik, närmare bestämt Dmitrij Sjostakovitjs 5:e symfoni. Vad jag inte vet är att tonsättaren just då befinner sig i Östtyskland som ett par veckor senare ska bli slutdestinationen för min resa.

Sjostakovitj (1906 -1975) hade rest till Dresden i Östtyskland för en ”viloperiod” vid ett spa utanför staden. Här komponerade han under tre dagar 12 -14 juli sin berömda åttonde stråkkvartett, Dresdenkvartetten. Dresden var en av de städer, som vi sett, drabbades hårdast av bombningarna under andra världskriget och stråkkvartetten tillägnades fascismens och krigets offer. Enligt tonsättarens efterlämnade skrifter är stråkkvartetten det enda verk han komponerat utanför Sovjetunionen.

När jag inhandlade LP:n i Moskva visste jag inte att Sjostakovitj också gillade jazz. Och inte visste jag att han komponerat en svit för den i Moskva nyligen bildade State Jazz Orchestra. Premiären för ”*The Suite for Jazz Orchestra No.2*” kunde avnjutas i Moskvas radio den 28 november 1938, en vecka efter min ankomst, inte till Moskva utan till jorden. Kanske inte så konstigt att jag inte kände till kompositionen eftersom partituret försvann under andra världskriget och återfanns först 1999. Det nya ”uruppförandet” av jazzsviten skedde vid The Proms i London år 2000. CD:n står i bokhyllan hemma medan LP:n överlämnats till Musikverket (Statens Musikverk).

Dmitrij Sjostakovitj

Jazzsviten på CD

När det gäller popularitet har jazzmusikens status skiftat rejält såväl geografiskt som över tid. Ett citat ur Henrik Berggrens bok *Sverige och kriget 1943 -1945* (sid. 186) talar sitt tydliga språk.

”Många högersinnade – inte minst präster – hade också framhållit de tyska nazisterna som en förebild i kampen mot det dekadenta, moderna samhället med dess dansbaneelände, lössläppta sexualitet och kolorerade veckopress. Inte minst fann nazisterna och de moralkonservativa varandra i fördömandet av jazzmusiken. Under 1930-talet kunde många svenskar instämma i Hitlers åsikter om synkoperad musik: ”Från idag kommer negerjazz att elimineras från tyska radioprogram, oavsett i vilken form den framförs. För jazz finns det för framtiden endast ett motto...iväg till Afrika.”

Efter stoppet i Moskva går färden vidare till Kiev, då sovjetisk storstad, nu Ukrainas huvudstad.

Ukraina

Vid besöket i Kiev får jag för andra gången med egna ögon se en livs levande diktator. Vid en operaföreställning i Kievs fullsatta operahus intar Nikita Chrusjtjov med sällskap platserna närmast scenen. Hela publiken står upp när sällskapet anländer. Jag nämnde tidigare att första mötet med en diktator var på en tjurfäktningsarena i Madrid året innan. Den gången hette diktatorn Franco.

Ukrainas historia är nära knuten till Sveriges historia såväl religiöst som politiskt. Vladimir I (cirka 957 -1015) sökte politiskt/militärt samarbete med Sverige. Han blev storfurste av Kiev och ”konverterade” från den gamla hedniska religionen till den grekisk-ortodoxa religionen och fick namnet Vladimir den store eller Vladimir den helige.

Sankt Vladimir vid Dneprs strand

Hans son, Jaroslav I av Kiev, kallad Jaroslav den vise (cirka 978 - 1054), blev liksom fadern storfurste av Kievriket. Efter faderns död kämpade Jaroslav länge med sina bröder om tronen och sökte stöd i Sverige. Han gifte sig 1019 med den svenska regenten Olof Skötkonungs dotter, Ingegerd Olofsdotter (1000 -1050). Och när Jaroslav år 1035 lyckades besegra och manövrera ut alla medtävlare om makten i Ryssland kunde han och Ingegerd flytta till huvudstaden Kiev för gott. Därmed inleddes det ryska rikets första guldålder. Den svenska Ingegerd blev helgon, heliga Anna av Novgorod, och storfurstinna av Kiev.

Sofiakatedralen i Kiev

Heliga Anna

Ingegerd är begravd i den ortodoxa Sofiakatedralen i Kiev. Katedralens namn är hämtat från katedralen Hagia Sofia i Konstantinopel (Istanbul) och grunden till katedralen lades år 1037 av Jaroslav och Ingegerd. 900 år senare (1934) konfiskerades katedralen av den sovjetiska staten och gjordes om till ett historiskt museum. År 1990 valdes katedralen, som Ukrainas första objekt, in på Unescos världsarvslista.

Om vi lämnar Jaroslav och Ingegerd och förflyttar oss 1000 år framåt i tiden till dagens Ukraina kan man undra om de politiska och religiösa tvistefrågorna nu är lösta? Nej då. Tvärtom!

Det var år 1019 som Jaroslav gifte sig med Ingegerd Olofsdotter. Nu 2014 annekterar Ryssland den ukrainska halvön Krim och understödjer separatister i Östra Ukraina. Då börjar den ortodoxa kyrkan i Ukraina planera för att lämna det så kallade Moskvapatriarkatet, den ryska ortodoxa kyrkan, för att bilda en ukrainsk, självständig ortodox kyrka. Den nya konstruktionen godkänns av patriarken i Istanbul.

Brytningen med den rysk-ortodoxa kyrkan uppskattades emellertid inte av Moskva som i sin tur bestämmer sig för att bryta med patriarkatet i Istanbul. Religionen och politiken är en källa till ständig osämja, precis som för 1000 år sedan.

År 2022 ställer sig den rysk-ortodoxa kyrkan med patriarken, Kirillen av Moskva, bakom Rysslands president Vladimir Putins anfallskrig mot broderfolket i Ukraina. Ett broderfolk som bekänner sig till samma gud som det ryska folket.

Den pensionerade ukrainska musiklearen Ljubov Luttjin säger:

”Jag tror på förbönens kraft, och därför kommer jag hit för att be för Ukraina. Precis som ryska soldatmödrar ber för sina barn. Alla har rätt att vända sig till Gud. Jag vet inte vad de ryska mödrarna ber för, men Gud vet vad som är rätt och fel. Jag är säker på att sanningen måste segra.” (DN 21/3 2022)

Kopplingen till religionen får ett tragikomiskt uttryck under andra världskriget då Sovjetunionen (dagens Ryssland) hamnar i krig mot sin västra granne Finland. Då sprids en skämtteckning där den lille finske bonden Paavo står på en klipphylla med ryggen mot ett stup. Framför Paavo står den stora ryska björnen med ramen höjd för att slå till. Då säger Paavo: *”Gode Gud, bara du inte hjälper björnen ska du få se på fan.”*

Idag är det Nato som har intagit ”guds” plats i Finland. Och Ryssland har startat en militär upprustning vid finska gränsen som svar på utvidgningen av Nato. Förra gången som finska gränsen blev utsatt för militärt hot var under finska vinterkriget 1939 (andra världskriget) då Sovjetunionen invaderade Finland.

Precis som i dagens Ukraina var Finland militärt underlägset den ryska björnen mätt i manskap och materiel. Men Finlands mentala styrka var överlägsen den anfallande grannen, precis som nu i Ukraina. Som illustration väljs slaget vid byn Suomussalmi som varade mellan den 7 december 1939 och den 8 januari 1940.

Slaget vid Suomussalmi

Slaget slutade med en förkrossande seger för finländarna och ledde till en viktig finsk mental förstärkning. Antalet döda eller saknade på finska sidan uppgick till 750 och antalet skadade till 1000. Antalet döda eller saknade ryssar blev 9 000 -13 000 och antalet tillfångatagna 2 100.

Finländarna erövrade stora mängder materiel och förråd, däribland 43 stridsvagnar, 71 kanoner, 29 pansarvärnskanoner, 260 lastbilar, 1170 hästar och annat som var av stort värde för den finländska armén eftersom Finland bara hade en enda fullt fungerande stridsvagn vid krigets utbrott.

Finlands kamp för frihet under andra världskriget och Ukrainas kamp för frihet på 2000-talet illustrerar problemen med grannskap till diktaturer oberoende av om diktaturen bygger på vänster- eller högerextremistiska ideologier eller religiösa villoläror. Att religiös fundamentalism och politisk högerextremism ofta går hand i hand är ett historiskt faktum.

En händelse som ser ut som en tanke är väl att finländaren Eugen Schauman, som 1904 sköt den dåvarande ryske generalguvernören över storfurstendömet Finland, på Senatstorget i Helsingfors, föddes i Ukrainas näst största stad Charkiv. Som på 2020-talet blir ett av de blodigaste slagfälten i kriget mellan Ryssland och Ukraina.

Polen

Från kulturstaden Kiev går resan vidare till kulturstaden Warszawa. Det var inte så mycket kvar av den staden efter andra världskriget, men femton år senare hade stora delar återuppbyggts.

Warszawa efter andra världskriget och återuppbyggt

En av Polens mest kända personligheter är kompositören och pianisten Frédéric Chopin. Han föddes 1810 i den lilla byn Zelazowa Wola i närheten av Warszawa. Hans födelsehus besöktes och fotograferades under resan.

Zelazowa Wola

Frédéric's musikaliska talang visade sig tidigt. Innan han fyllt 10 år var han ett berömt underbarn som uppträdde på stora tillställningar för de förmögna adels- och furstehusen. När han tjugo år gammal gav konserter i den tyska staden Stuttgart fick han budet om det så kallade Novemberupproret i hemstaden Warszawa. Polska frihetskämpar tog till vapen mot den tsar-ryska makten, som sedan Polens tredje delning 1795 styrte över landet.

Frédéric tänkte ansluta sig till upprorsstyrkorna men hans kamrater avrådde honom. Han begav sig istället till Paris för att aldrig mer återvända till Polen. Frédéric's far som bodde och arbetade i Polen var en naturaliserad fransman, varför det fanns starka kopplingar till den franska huvudstaden.

Vintern 1838 -1839, hundra år innan och samma månader som jag inledde min livsresa i Stockholm, började Frédéric den sista etappen på sin livsresa. Han hade hyrt ett hus på Mallorca tillsammans med sin "sambo", författarinnan Aurore Dudevant, mer känd under pseudonymen George Sand. Vintern blev osedvanligt kall och regnig och hans hälsa försämrades snabbt. De reste till Marseille där en läkare lyckades bota Frédéric från de mest akuta sjukdomsproblemen. Tillbaka i Paris fortsatte Chopin att ge konserter, bland annat en turné till England och Skottland, trots sin nu långt framskridna lungsjukdom och sitt försvagade allmäntillstånd. Det sista offentliga framträdandet gjorde han i London den 16 november 1848. Frédéric Chopin avled 39 år gammal i Paris 1849.

Frédéric Chopin

Chopinafton i Krakow

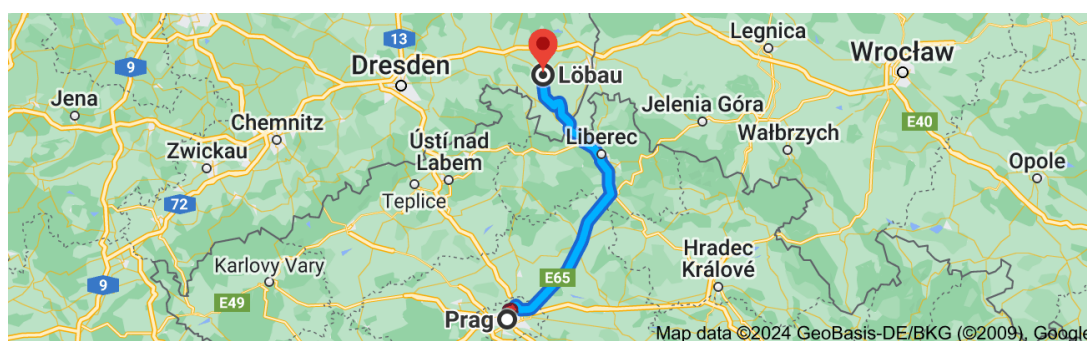
Byst på Mallorca

Mina möten med Chopin har varit många - på distans. Utöver Chopinafton i Krakow 2009 och fotografering av Chopinbysten på Mallorca 2015 fick jag ofta vid besöken i Junsele på 1960 -1970-talet höra svärmor Märta spela sin favorittonsättare Chopin på Försterflygeln i prästgården.

Den flygeln har gjort en unik resa, vilken kan vara värd en mäsas. Så vi gör en liten omväg innan vi fortsätter resan från Warszawa till Östberlin.

Tillverkningen av Försterflyglar och pianon startades av August Förster 1859 i Löbau på den tyska sidan av gränsen till Tjeckoslovakien. Augusts son Caesar Förster öppnade sedan 1897 en andra fabrik, nu i Jiříkov i Tjeckoslovakien på den andra sidan gränsen.

Här i Jiříkov byggdes Försterflygeln som beställdes till prästgården i Junsele (tillverkningsdatum 1940). Då låg Jiříkov i det av de tyska nazisterna 1938 ockuperade Böhmen. Staden bytte vid ockupationen namn till Georgswalde. Efter kriget 1945 fördrevs den tyska befolkningen från det ockuperade området och tjecker flyttade tillbaka.

Några kilometer sydväst om Löbau ligger Jiříkov

Det var Elisabeths föräldrar, prästparet Erik och Märta Abrahamsson, som beställde flygeln till komministergården i Junsele i Ångermanland där Erik 1944 tillträtt komministertjänsten. Flygeln anlände året därpå.

År 1959 blir Erik kyrkoherde i Bjurholm i Västerbotten och flygeln får följa med. Efter sju år i prästgården återvänder familjen och flygeln till Junsele där Erik får kyrkoherdetjänsten i sin gamla hembygd. Och flygeln får en hedersplats i Junsele prästgård.

Flygeln i prästgården

När Erik pensioneras 1972 sker en kortare flytt med flygeln på någon kilometer till ett hus på Nipvägen.

Vid Eriks och Märtas flytt till Uppsala 1983 skänks flygeln till Elisabeth med familj och får sitt nya hem på Ekerö, först i Närlunda och fyra år senare på Tranholmen.

De nya ägarna blir så småningom också pensionärer och flyttar från Tranholmen 2007 till centrala Stockholm. Men bostaden i Stockholm blir för trång för flygeln varför den nu övertas av föreningen *Sällskapet* och föreningen *Sällskapet Idun* på Arsenalsgatan i Stockholm för placering i Sällskapets matsal.

Högtidlig premiär arrangeras hösten 2007 med konsertpianisten Roland Pöntinen vid tangenterna. Om Roland Pöntinen spelade Chopin vid invigningen kommer jag inte ihåg, men däremot vet jag att han 1995 spelade in ett lovordat CD-album med titeln *Roland Pöntinen plays Chopin*.

Roland Pöntinen vid invigning

och på CD-fodral

Chopin blev ju som tjugoföråring landsflyktig polack efter det så kallade Novemberupproret 1830 i Warszawa. Upproret var en väpnad revolt mot den ryska överhögheten.

En landsflyktig musiker, Georg Riedel, skulle drygt hundra år senare fly till Sverige när hans land ockuperades av tyska nazister. Eftersom hans mamma hade judiskt påbrå var det klokt att lämna hemmet i Karlovy Vary i Böhmen (Karlsbad under ockupationen). Karlovy Vary ligger bara 25 mil från Jiřikov där Försterflygeln byggdes.

Georg Riedel kom till Sverige som fyraåring 1938. Då hade han naturligtvis ingen aning om att han skulle spela i Sällskapets matsal tillsammans med pianisten Jan Lundgren vid den flygel som gjort samma resa som han från Böhmen till Sverige.

Georg Riedel tillsammans med Jan Lundgren vid flygeln på Sällskapet

Och inte visste svenska folket eller nazisterna att flyktingen skulle bli en ikon i Sverige. Undrar vad det svenska riksdagspartiet med nazistiska rötter tycker om att en invandrare till Sverige från Östeuropa med judisk bakgrund blir det svenskaste av det svenska i modern tid. Så här står det i SD:s partiprogram:

”I sin allra vidaste mening skulle den svenska kulturen kunna definieras som summan av allt som någonsin tänkts, skrivits, sagts, skapats eller gjorts av personer som tillhör den svenska nationen.”

Nu är det ju så att det mesta som tänkts, skrivits, sagts, skapats eller gjorts i Sverige har ”invandrat” från andra delar av världen som till exempel kristendomen (Mellanöstern), jultomten (Turkiet), Lucia (Italien), det svenska kungahuset (Frankrike), fotbollen (Kina), ishockeyn (Kanada) eller Georg Riedel (Tjeckoslovakien).

År 2021 tilldelades Georg Riedel Stockholms stads hederspris för sina insatser inom kulturområdet för barn och ungdom. Juryns motivering var följande:

”Georg Riedels klanger och melodier är ett med svenska folkets DNA. I mer än ett halvt sekel har han trollbundet barn, ungdomar och vuxna i jazzens och visans underbara värld. Bland Georgs över tusen skrivna verk hittar vi Idas sommarvisa och musiken till Bananbok, Emil och Pippi Långstrump. Klassiker som lever sitt eget liv i barndomens outplånliga soundtrack. Hans komplexa kompositioner är genialt anspråkslösa och hans enkla melodier aldrig bana- la. Bara det bästa är gott nog åt barnen!”

Georg Riedel gick 2024 ur tiden, 90 år gammal.

När vi ändå är inne på landsflykt och politiskt förtryck kan vi passa på att förflytta oss från extremhögern/nazisterna 1938 till extremvänstern/kommunisterna 1956. Vid Ungernrevolten det året flydde en musiker från Budapest till Sverige, 18 år gammal. Han föddes samma år som Georg Riedel kom till Sverige.

Ungernrevolten var ett demokratiseringsförsök som riktade sig mot landets kommunistdiktatur. Revolten krossades av sovjetiska trupper efter att upprorsmakarna krävt att Ungern skulle utträda ur Warszawapakten, Sovjetunionens och Öststaternas motsvarighet till Atlantpakten Nato. När Rysslands president Putin vintern 2022 startar en storskalig invasion av Ukraina ansöker både Finland och Sverige om medlemskap i Nato. Sverige efter 200 år av neutralitet och alliansfrihet i fred.

Flyktingen från Budapest, den ungerske konsertpianisten Janos Solyom, får bli ytterligare en tråd till Försterflygeln eftersom det var han, som medlem i Sällskapet Idun, fick uppdraget att testa flygeln för godkännande.

Janos Solyom vid flygeln på Sällskapet

Min farfars företag Schreuder&Olsson var specialiserat på utveckling och design av tennföremål några decennier innan Svenskt Tenn öppnade sina portar. Svenskt Tenn firar 100-årsjubileum 2024. Företaget kan sägas vara bland det svenskaste av svenska ”designföretag”. Den konstnär som kom att dominera Svenskt Tenns utveckling var arkitekten och formgivaren Josef Frank, en av funktionalismens pionjärer.

Josef föddes 1885 i Baden nära Wien i Österrike och växte upp i en judisk familj. Han utbildade sig till arkitekt vid Tekniska Högskolan i Wien, disputerade 1910 och startade firman Haus & Garten för formgivning av möbler och textilier. Nu bar det sig inte bättre än att Sverigedemokraternas ideologiska föregångare lyckades ta makten i Tyskland 1933 och därefter påbörja judeförföljelserna. Trycket på judarna ökade även i Österrike varför Josef beslöt sig för att fly till Sverige. Han hade tidigare en kontakt med Svensk Tenns grundare Estrid Ericson, så när han kom till Stockholm började han arbeta med möbel- och inredningsdesign, tapetmönster och tygtryck för Svenskt Tenn. Och något mer svenskt får man leta efter. Josef lämnade scenen i Oscars församling 1967 och fick 2010 Josef Franks plats på Gärdet uppkallad efter sig. Efter den här utflykten med politisk inramning fortsätter vi den östliga resan från Warszawa till Östberlin.

Östtyskland

Östberlin blir en påtaglig påminnelse om andra världskrigets förödelse. Paradgatan avenyn Unter den Linden ger inte längre intryck av någon paradgata. I alla fall inte i Östberlin

Paradgatan Unter den Linden

Den största upplevelsen i Östberlin blev Pergamonmuseet. Jag var ju framförallt under de sena tonåren och tidiga tjugoåren gravt intresserad av arkeologiska utgrävningar. Och Pergamonmuseet gjorde ingen vetgirig besviken.

Museets samlingar har hämtats från staden Pergamon som var en viktig grekisk kulturstad under antiken, belägen i nordvästra Anatolien. Staden nämns första gången 399 f.Kr.

Pergamonmuseet

Det ojämförligt mest betydande fyndet som gjorts i Pergamon är den kolossala altarbyggnad som man ett par hundra år f Kr lät uppföra åt guden Zeus Soter (Zeus räddaren). Altaret smyckades med friser som framställer gudarnas kamp mot urtidens vidunder. Huvudpersonen Zeus slår med sina åskviggas ner giganter som angriper honom. Somliga giganter har mänsklig kroppsbyggnad, vissa har stora vingar och andra ben i form av ringlande ormkroppar. Några har tjurhorn i pannan och en är försedd med ett lejonhuvud. Att jag på 2000-talet skulle skriva en bok om hur vi använder djuren som metaforer i bland annat religiösa berättelser och inom konsten har nog inget med Pergamonfriserna att göra. Men man vet ju aldrig.

Vad vi vet är att nästa år blir ett händelserikt år, inte minst då världen ställs inför ett akut hot om ett tredje världskrig.

1961

Finland

Det blir två resor till Finland det här året – den första i februari med båt och den andra i juni med flyg.

Tragiskt nog inleds Finlandsåret med en flygolycka. En av Finnairs DC 3:or kraschlandar i Vasa i Österbotten. 25 personer omkommer. Båda piloterna var berusade.

Dagen efter dör den österrikiske fysikern och nobelpristagaren (fysikpriset 1933) Erwin Schrödinger. Han var en av de mest inflytelserika fysikerna under 1900-talet och hans arbete inom kvantmekaniken lade grunden till förståelsen av världen på atomär och subatomär nivå.

År 1944 skrev Schrödinger också boken *What is life?* med en diskussion om den genetiska koden för levande organismer. Boken inspirerade en senare nobelpristagare, molekylärbiologen James Watson (nobelpriset i fysiologi eller medicin 1962), till forskningsinsatser som ledde till upptäckten av livets DNA-struktur.

Erwin Schrödinger
(1887-1961)

Mest känd är nog Schrödinger för sitt kvantmekaniska tankeexperiment som benämns Schrödingers katt. Slutsatserna är så svårbegripliga att jag avstår från försök till en presentation och hänvisar intresserade läsare till nätet. Om det nu hjälper.

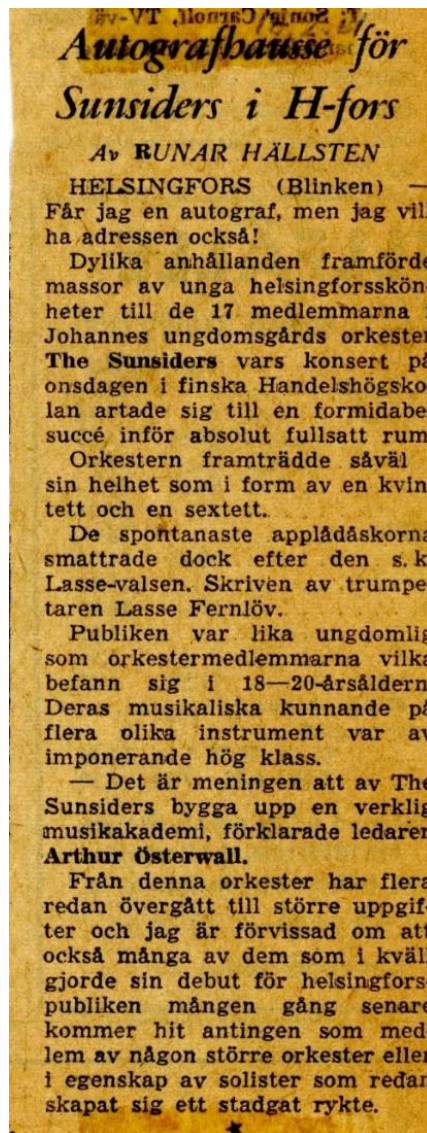
Viktiga datum under våren 1961 är 20 januari, 11 februari, 21 mars och 12 april.

John F. Kennedy (1917 -1963) tillträder den 20 januari presidentposten som USA:s 35:e president. Vid ett besök i Texas med bilkortege genom staden Dallas mördas han den 22 november 1963. Mordutredningen, som fortfarande pågår, har inte lett fram till någon slutlig lösning på mordet även om mördaren är känd (och mördad).

Människor brukar komma ihåg var de var när stora händelser inträffar. Mordet på Kennedy var en sådan händelse. Morddagen (i Sverige på kvällen) hade min pluton från Svea Livgarde samlats för att fira femårsjubileum av muck 1958. Vi väntade på sportjournalisten och radioprataren Lars-Gunnar Björklund som ännu inte anlant. Då ringer telefonen. ”Tyvärr kan jag inte komma. John Kennedy är skjuten. Jag måste vara kvar på jobbet.” Det glömmar man inte.

En tysk ”mördare”, Adolf Eichmann (1906 -1962), ställdes inför rätta i Jerusalem den 11 februari för folkmord och brott mot mänskligheten. Eichmann organiserade och övervakade nazisternas deportationer av Europas judar till getton och förintelsläger under andra världskriget. År 1944 organiserade han bland annat massdeportationen av omkring 440 000 ungerska judar till Auschwitz-Birkenau och andra förintelsläger. Efter kriget flydde han till Argentina men greps senare av israeliska Mossad-agenter och fördes till Israel. Han avrättades genom hängning 1962.

Något som inte uppmärksammades i världspresen våren 1961 var storbandet Sunsidars turné till Finland den 14 -16 februari. Det blev direktsändning i radio och TV samt konsert för studenterna vid Finska Handelshögskolan.

Pressutlåtande

Den 21 mars gör den brittiska popgruppen The Beatles sitt första framträdande. På Cavern Club i hemstaden Liverpool. Här kan man tala om ringverkningar långt fram i tiden och på många nivåer. Det återkommer jag till.

Ett av de mer spektakulära framträdandena alla kategorier skedde den 12 april då kosmonauten och sovjetmedborgaren Jurij Gagarin (1934 -1968) blir den första människan i rymden. Resan inleder en rafflande rymdkapplöpning mellan Sovjetunionen och USA. Och, skulle det visa sig, en händelse som ett par decennier senare indirekt skulle påverka min yrkesbana. Vid en resa till USA (1984) besöker jag NASA i Washington för att undersöka möjligheten att få en amerikansk astronaut att delta vid en framtidskonferens i Kiruna. Det lyckades.

Jurij Gagarin

Något som världspresen uppmärksammade våren 1961 var bärgningen av regalskeppet Vasa. Den 24 april bryter skeppet vattenytan utanför Kastellholmen i Stockholms inlopp, nu på väg upp istället för som 333 år sedan på väg ner. Skeppet sjönk på sin jungfruresa inför stora åskådarskaror den 10 augusti 1628. Då en katastrof. Nu ett unikt välbevarat vrak som utvecklats till ett av Stockholms och Sveriges största besöksmål, inte minst för internationella turister.

Regalskeppet Vasa har just brutit vattenytan

En mycket liten tråd i sammanhanget är att min långväga släkting Nils Ericson konstruerade torrdockan på Beckholmen där regalskeppet tillbringade en tid efter bärgningen före slutstationen Vasamuseet.

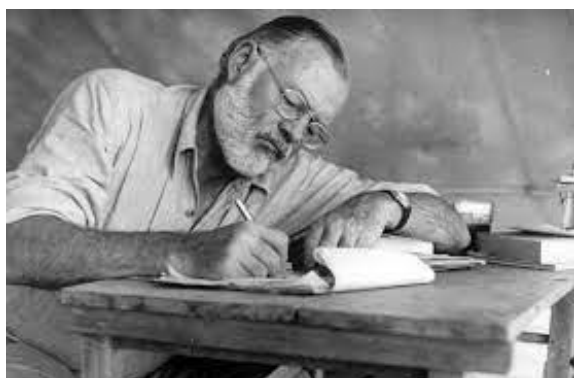
Och så blir det för tredje gången en midsommarspelning i badorten Yteri utanför Björneborg/Pori.

Finland

Den 2 juli 1961 tar den amerikanske journalisten, nobelpristagaren i litteratur (1954), Ernest Hemingway sitt liv. Han tjänstgjorde under första världskriget som ambulansförare vid italienska fronten och blev allvarligt sårad. Erfarenheterna från kriget skildras i romanen *Farväl till vapnen* 1929. Boken uppskattades inte av nazisterna i Tyskland och brändes på bål under de uppblussande bokbålen 1933. Vid samma bokbål brändes mottagaren av Nobels fredspris (1905) Bertha von Suttners antimilitaristiska bok *Ned med vapnen* från 1889.

Eftersom såväl Hemingways som von Suttners böcker förespråkade fred var de statsfientliga i nazisternas ögon. Gemene man kunde ju bli påverkad i felaktig riktning varför bokbål utgjorde den bästa lösningen. Den som idag i Ryssland, när detta skrivs, förespråkar fred istället för krig i Ukraina måste räkna med att genom diktatorn Putins försorg bli förpassad till någon fängelsehåla i Sibirien.

Ernest Hemingway (1899 -1961)   Bertha von Suttner (1843 -1914)

Hemingway fick senare uppdrag som korrespondent för att bevaka det spanska inbördeskriget (1936 -1939). Här spelade diktatorn Franco (1892 -1975) huvudrollen, understödd av Hitler och Mussolini. Hemingways berömda roman *Klockan klämtar för dig* (1940) skildrar kriget. Boken glädde inte diktatorn.

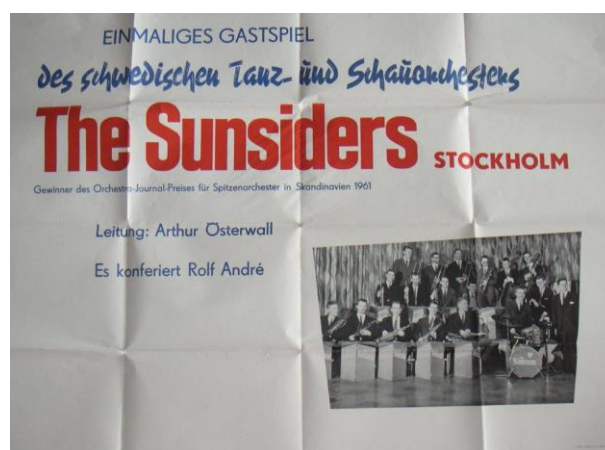
Jag nämnde tidigare att jag fick se den spanske diktatorn live under en tjurfäktning i Madrid 1959. Jag vet inte om han brände Disney-filmen om den spanska tjuren Ferdinand men man vet att han tyckte mycket illa om filmen. Hurså? Jo, Ferdinand tyckte ju inte om att ”kriga” eller att bruka våld och betraktades av Franco som för fredlig och feg, egenskaper och beteenden som kunde smitta av sig på hans egna soldater. Fascisten Franco vägrade att acceptera en våldsvägrande tjur varför filmen blev förbjuden i Spanien fram till diktatorns död 1975. Då hade den sänts på julafton i svensk tv sedan 1960.

Den amerikanska tecknade kortfilmen hade premiär den 25 november 1938. Jag var fyra dagar gammal.

Östyskland

Jag nämnde att Hitler inte uppskattade jazzmusik. Men nu 1961 blir storbandet Sunsidars entusiastiskt mottaget av en månghövdad, ungdomlig östtysk publik, under en turné den 7 -18 juli till Rostock, Stralsund och Graal Müritz.

Affisch

Direkt efter att bandet avslutat turnén i Östtyskland händer något dramatiskt. Ett uruppförande, för att inte säga muruppförande. Natten mellan den 12 och 13 augusti börjar Berlinmuren uppföras. Det måste påpekas att det inte var en reaktion på Sunsiders jazzkonserter i landet. Nej, vi märkte under turnén att det östtyska folket redan hade på känn att något var i görningen. Personer i vår publik uttryckte oro för byggandet av en mur och menade att man i så fall tänkte lämna landet. Hoppas dom hann. Det skulle ju dröja 28 år innan splittrade familjer kunde träffas igen.

Så det kan bli

Ett par månader senare spränger Sovjetunionen en vätebomb på ön Novaja Zemlja i Norra Ishavet och uttrycker samtidigt oro för ökande militarism i Västtyskland. Och! Varnar Finland för att orientera sig mot Nato. Nu sextio år senare har Ryssland, genom att militärt anfälla sin granne Ukraina, drivit både Finland och Sverige in i Nato.

Österrike

Året 1961 avslutas med en resa till Radstadt/Obertauern i Österrike över nyåret med Kullenbergs vintersportresor, för att underhålla svenska skidturister. Det blir den första av flera kommande resor till Radstadt. Staden ligger i den österrikiska delstaten Salzburg och fick 1289 stadsrättigheter.

Radstadt

Beatles i Obertauern

Ett något mer berömt band skulle vårvintern 1965 befinna sig i Obertauern för inspelningen av filmen *Help*. Då höll man också en spontan konsert på Hotel Marietta mitt i byn. Bandet hette Beatles.

När mitt band månaden efter spelade i Radstadt och åkte skidor i Obertauern visste vi knappt vilka Beatles var. Det vet vi nu.

En som nästa år ska avsluta sin resa mot framtiden är svensken, FN:s generalsekreterare Dag Hammarskjöld. Han omkommer i en flygkrasch under det inbördeskrig som utbryter i Kongo - en del i de afrikanska koloniernas befrielsekamp. En nationalistisk rörelse kräver ett slut på kolonialstyret i landet och landet blir självständigt den 30 juni 1960. Då bryter ett myteri ut inom armén med sammandrabbningar mellan svarta och vita civila. Belgien skickar trupper för att skydda de vita. För att hitta en fredlig lösning reser Dag Hammarskjöld trots varningar till Kongo.

Dag Hammarskjöld

1962

Österrike

Det här året blir det fler musikerresor till Radstadt i Österrike. I februari och april till exempel. Och så till Åbo i Finland i juni.

Finland

På tur står nu också en längre resa i Österled. Med musikervännen Nicke Wöhrmann. Resan går i vikingarnas spår, men 1000 år senare. Och med lite modernare färdmedel.

Sovjetunionen

Rumänien

Bulgarien

Turkiet

Grekland

Avresa med finlandsfärja från Skeppsbron i Stockholm till Helsingfors och därifrån vidare med tåg till Moskva. En bensträckare under några minuters stopp på järnvägsstationen i Leningrad. I Moskva färdmedelsbyte från tåg till flyg med destination hamnstaden Odessa i Ukraina. Vid den här tiden är Ukraina en republik i Sovjetunionen. Efter Sovjetunionen fall blir Ukraina en egen nation.

Resan går, efter en rödbetssoffa (borsjtj) i Odessa, vidare med ”kryssningsbåt” ut på Svarta havet mot Istanbul i Turkiet. Under resan anlöps hamnstäderna Constanza i Rumänien och Varna i Bulgarien innan det är dags för slutlig landgång den 19 augusti i Istanbul.

Från Odessa till Istanbul

Även vikingarna landade i Istanbul som då hette Konstantinopel. Vikingarnas namn på staden var Miklagård, ”den stora staden”. Staden grundades som det östromerska rikets bysantinska kristna huvudstad år 330 e Kr av Kejsar Konstantin. Här låg då redan den rika grekiska staden Byzantion som grundats 660 f Kr.

Konstantinopel erövrades 1453 av de muslimska turkarna och bär sedan 1931 namnet Istanbul. Det är Turkiets största stad med cirka 16 miljoner invånare. Läget vid Bosporen och Marmarasjön bildar gränsen mellan Europa och Asien.

Vid vårt besök i Istanbul hade vi av naturliga skäl ingen aning om att Turkiet sextio år senare skulle spela en oväntad och för många önskad roll vid Sveriges ansökan om medlemskap i den västliga försvarsalliansen Nato. Och inte heller visste vi att huvudskälet till Sveriges kommande Natoansökan skulle bli ett krig mellan Ryssland och Ukraina. Svarta havet och Odessa som vi just lämnat bakom oss skulle bli krigsskådeplatser.

I Sverige var det valår 1962. Eftersom Nicke och jag ett par år tidigare uppnått rösträttsåldern (21 år) skulle vi nu rösta för första gången. Riksdagsvalet skulle hållas medan vi var på resa långt bort från Sverige. Men det visade sig gå bra att förtidsrösta på svenska konsulatet i Istanbul. Det gjorde vi.

Här inleds min påverkan på det politiska systemet i Sverige genom en röst bland några miljoner. Jag upptäckte tidigt hur ytterlighetspartiers (läs nazisters och kommunisters) företrädare väljer att agera när man väl lyckas tillskansa sig makt. Den kunskapen utgör basen i min politiska värdegrund. En röst på dessa ideologier är för mig totalt uteslutet eftersom politiska ytterligheter per definition logiskt aldrig kan företräda en folklig majoritet. Alltså blir det naturligt att som demokrat lägga sin röst någonstans i mitten på den politiska spelplanen.

Jag hade inför mitt första val tänkt rösta på Folkpartiet. Men opinionsundersökningar ändrade mitt beslut. Det visade sig att ”striden” om ett viktigt vågmästarmandat vid 1962-års riksdagsval stod mellan Sveriges Kommunistiska Parti och Centerpartiet (f.d Bondeförbundet). Det fick avgöra saken. Centerpartiet fick min röst. Jag följde helt enkelt min värdegrund. Vid den här tiden användes ordet värdegrund inte lika mycket som på 2020-talet. Inför riksdagsvalet 2022, alltså 60 år efter att jag lagt min valsedel i valurnan i Istanbul, hade situationen radikalt förändrats. 1962 trodde man att den nazistiska ideologin gått i graven permanent. Men 2022 har liket vaknat och ett parti med nazistiska rötter är representerat i den svenska riksdagen. Och dess inflytande efter riksdagsvalet 2022 ser ut att bli betydande.

De borgerliga partierna lanserar nu begreppet paradigmskifte. Det blir det största och allvarligaste politiska paradigmskiftet i Sverige på hundra år, eftersom man med paradigmskifte menar regerings-samarbete med Sverigedemokraterna. Något sådant samarbete med ytterlighetspartier har inte skett vare sig åt vänster eller höger sedan den allmänna rösträtten infördes i Sverige vid valet 1921.

En borgerlig politiker som särskilt starkt framhållit betydelsen av en fast värdegrund är Kristdemokraternas partiledare Ebba Busch. Kristdemokraterna fanns inte 1962 när jag röstade första gången.

Under valrörelsen inför riksdagsvalet 2018 meddelade Ebba Busch i partiledardebatter i TV, att allt samröre med det ur nazismen framprungna partiet Sverigedemokraterna ”var fullständigt uteslutet”. Den kristdemokratiska värdegrunden var en garant för detta och hon förtydligar sin kristdemokratiska övertygelse i Göteborgsposten den 31 augusti 2018.

Inte ens om 20 år ser KD-ledaren Ebba Busch Thor ett samarbete med SD som rimligt. ”Jag ser inte att den utvecklingen kommer ske så som läget är i SD nu”, säger hon.

Text: ANNA EKSTRÖM BILD: PETTER TRENS

Göteborgsposten 31 augusti 2018

Mindre än ett år efter valet bjuder Ebba Busch in Sverigedemokraternas partiledare Jimmie Åkesson på lunch för att diskutera ett nära samarbete.

”I dag har jag ätit lunch med Jimmie Åkesson och hans stabschef för att diskutera ett antal politiska frågor. Vi representerar olika partier med olika bakgrund och olika ideologisk utgångspunkt. Men i flera frågor finns goda förutsättningar för gemensamt agerande, skriver Ebba Busch Thor.” (SVT 2 juli 2019)

Ett par år senare inför valet 2022 förtydligar hon sin syn på värdegrund och värderingar i en intervju i Sveriges Radio den 13 mars 2021: *”Som en värderingsdriven kristdemokrat vet vi att det här med värderingar är en färskvara.”*

Kan hon ha tagit intryck av chefsideologen pastor Ulf Ekman i den evangelisk-karismatiska frikyrkoförsamlingen Livets Ord med vars tankegods hon vuxit upp. Så här resonerade i alla fall Ulf Ekman innan han 2013 byter värdegrund och lämnar Livets Ord för att konvertera till katolicismen. Hans då ett par decennier gamla dom över katolicismen är inte nådig. Men man kan ju ändra sig. Jag citerar Ulf Ekmans artikel ur Magazinet, juni 1989:

”Påven har inte för en minut ändrat alla de grundläggande katolska dogmer som den romerska kyrkan i århundraden har bevarat... Katolska kyrkan har i århundraden besudlat sina händer med martyrer som Savonarola, Huss, Tyndale m fl. De katolska dogmerna är inget annat än gärningslära, falsk religiositet och vidskepelse... Genom sakramentstron utbreddes en väldig vidskepelse som yttrade sig i helgondyrkan, fetischer, fabler, sägner och religiösa traditioner. Allt ifrån vaxljus, krucifix och madonnor, till klädedräkter och ett otal högtidsdagar utvecklades. Allt detta smyckade det kyrkliga livet och invaggade människor i en falsk säkerhet om att få komma till himlen, om man bara deltog i sådant... Den romerska kyrkan är full av ockulta inslag och har sina rötter i mycket falsk religiositet. Man har också oerhörda maktanspråk och har i alla tider förföljt väckelser. Därför har troshjältar i alla tider, såsom Johan Huss, Luther, Wesley m fl, kallat henne för den stora skökan som dricker de heligas blod.”

Våren 2024 blir värdegrundsbegreppet återigen aktuellt. Då avslöjar programmet *Uppdrag granskning* i Sveriges Television att tre riksdagsledamöter i regeringen lämnat felaktiga, uppgraderade uppgifter i sina cv:n om sina utbildningsmeriter. Två av dessa, infrastruktur- och bostadsministern Andreas Carlsson samt civilministern Erik Slottnér, är partimedlemmar i KD och ingår i Ebba Buschs regeringsunderlag.

När regeringen tillträdde 2022 påpekades med stolthet att den nya regeringen var den akademiskt mest meriterade i modern tid. Det var kanske sant, men trovärdigheten sjönk betänkligt när man kontrollerade ministrarnas cv:n.

I ärlighetens namn är Ebba Busch inte ensam om att byta värdegrund. Moderatledaren Ulf Kristersson bedyrade inför valet att han aldrig, aldrig skulle ha något samröre med Sverigedemokraterna. Och med det budskapet lugnade han förintelseöverlevaren Hédi Fried som visste vad nazismen kan åstadkomma.

Efter valnatten, när det stod klart att de borgerliga partierna kunde erövra regeringsmakten med hjälp av Sverigedemokraterna, var värdegrunden inte så viktig. En statsministerpost blev alltför åtråvärd.

Och trots att Sverigedemokraterna utsett Liberalerna till sina värsta fiender när det gäller värdegrund väljer Liberalerna med Johan Pehrson vid ratten att skriva under Tidöavtalet som garanterar Sverigedemokraterna stort inflytande över regeringspolitiken. Men några ministerposter för Liberalerna, ett parti som utan stödröster åkt ur riksdagen, är bra betalt för att blunda för sina grundläggande värderingar. Den politiska häxbrygden kan här förkortas LSD.

I Tidö-förhandlingarna inför den borgerliga regeringsbildningen fick Sverigedemokraterna till slut också egna nycklar till regeringskansliet i Rosenbad och ordförandeposter i viktiga utskott som justitieutskottet, näringsutskottet och utrikesutskottet. Ordspråket ”att göra bocken till trädgårdsmästare” har väl sällan passat bättre på ett politiskt paradigmskifte. Och de borgerliga regeringspartiernas avsaknad av ”moralisk vandel” enligt Tidöavtalets språkbruk är slående. Att ”Tidögänget”, som vill framstå som de kriminellas fiende nummer ett, har fler för brott dömda riksdagsmän än något tidigare regeringsunderlag gör ”bocken” ännu farligare.

Det här kunde jag inte ana 1962 och hade aldrig trott att det skulle kunna hända. Men inför riksdagsvalet 2022, när det stod klart att det som inte fick hända trots allt kunde hända, valde jag att byta fot från de borgerliga partier jag röstat på sedan 1962 till det socialdemokratiska blocket. Det hjälpte inte.

Den intressanta frågan för framtiden är om den högerpopulistiska internationella vinden vänder tillbaka eller ökar till stormstyrka i det fall extremisternas chefsideolog Donald Trump återigen får flytta in i Vita huset i Washington D.C. med ett alltmer odemokratiskt samhälle på programmet.

Vi lämnar nu politiken för den här gången och Istanbul för vidare färd mot Thessaloniki, Aten och den grekiska övärlden i Egeiska havet. Den västerländska civilisationens vagga. Och platsen där begreppet demokrati myntades.

Mitt intresse för arkeologi fick nu mer kött på benen genom de många kontakterna med arkeologiska utgrävningar. Akropolis, Knossos, Delos, Mykene och Epidauros är bara några namn som kunde antecknas i resedagboken.

Delos

Arkeologivän

Under hösten 1962 var världssamfundet allvarligt oroad för att kraftmätningen mellan USA och Sovjetunionen under den så kallade Kubakrisen skulle utvecklas till ett tredje världskrig. När läget var som mest dramatiskt vek sig Sovjetunionen efter hårda förhandlingar.

*Huvudaktörerna i Kubakrisen
Kennedy Castro Chrusjtjov*

Nu 2024 heter huvudaktörerna i kriget i Ukraina Joe Biden, Volodymyr Zelenskyj och Vladimir Putin. Vi saknar idag facit.

Biden

Zelenskyj

Putin

1962 avslutas runt nyår med årets tredje resa till Radstadt i Österrike för underhållning av skidentusiaster från Sverige. Och utan ett hot om ett kärnvapenkrig hängande över slalompisterna.

1963

Finland

Finland blir, ska det visa sig, det land som attraherat flest av mina utlandsresor. I februari får Åbo nytt orkesterbesök vilket upprepas i november. Då firar kemisterna 40 år vid Åbo akademi.

I februari utkommer den amerikanska zoologen och biologen Rachel Carsons bok *Silent Spring* (Tyst vår) ut på svenska. En av de första väckarklockorna i en växande miljödebatt. Hon avlider nästa år. Miljöpartiet i Sverige bildas 1981 och kom in i riksdagen 1988.

Österrike

Även Österrike blir en frekvent destination, till exempel Radstadt i april.

Den 28 augusti håller Pastor Martin Luther King sitt berömda tal i Washington *I have a Dream*:

"Jag har en dröm, att nationen en vacker dag skall resa sig och göra den verkliga innebörden av sin troslära till verklighet: "Vi anser att dessa sanningar är självklara, att alla människor skapats som likar."

Martin Luther King

Nästa år ska han tilldelas Nobels fredspris. Den 4 april 1968 mördas han i Memphis, Tennessee. Som jag skrev om tidigare gör John F. Kennedy sin sista resa den 22 november 1963.

1964

Finland

Årets resande inleds på samma sätt som 1963 med en orkesterturné till Åbo akademi den 16 -19 februari. Orkestern är Kårsdraget med mig som inhyrd pianist. Så här presenterar sig orkestern på nätet:

"Kårsdraget är Stockholms universitets student- och showorkester. Sedan 1958 har vi bjudit på musikalisk underhållning med glimten i örat. Vi bjuder på show, dans, sång och musik. Kårsdragets repertoar består av en fin blandning av Jazz, Trams och Taylor Swift. Vi spelar på festivaler, åker på turnéer och har allt möjligt roligt som har med musiken att göra."

Österrike

Dags igen för underhållning också i Radstadt 20 -31 mars.

I januari undertecknades ett upprop av 2,2 miljoner personer om kristendomsämnets bevarande på det svenska gymnasiet. I slutet av året fattar Stockholms stadsfullmäktige beslut om gratis skolböcker i alla stadens skolor.

Religionsfrågorna och debatten om skolböcker pågår fortfarande sextio år senare. Då gör jag ett försök att i skolorna introducera min skrift *Tro Vetande Artificiell Intelligens* som diskussionsunderlag i livsåskådningsfrågor.

Så här skriver jag i prologen:

”Före människosläktet fanns ett rikt växt- och djurliv på planeten Jorden. Men inte religion eller vetenskap - och inte heller artificiell intelligens.

Med människan börjar ett sökande efter svar på frågor om varför just vi, just nu, befinner oss just här. Sökandet leder till grundande av religioner vilka lanserar idéer om hur övernaturliga aktörer ligger bakom allt, om vad dessa aktörer förväntar sig av människorna och om hur kontakterna med de övernaturliga aktörerna bör skötas för att livet på jorden ska bli så bra som möjligt. Och inte minst hur man ska agera för att i ett liv efter detta hamna i en himmel och inte i ett helvete.

Profeter och förkunnare har på den grunden skaffat sig makt och inflytande genom att spela roller som jordiska representanter för det övernaturliga, medan tillbedjare och anhängare knutits till tron genom socialisering, grupptryck, rädsla eller behov av tröst.

Samtidigt finns det många som tvivlar på att det verkligen finns en övernaturlig värld. Man menar att det saknas belägg för att den faktiskt existerar. Tron på en övernaturlig värld skulle då vara ett naturligt resultat av en evolutionär process i vår hjärna. Övernaturliga fenomen som gudar, djävlar, andar, demoner, jättar, tomtar, troll, varulvar, gengångare, spöken, himlar och helveten har vi då uppfunnit för att hitta svar på det vi inte förstår.”

Västtyskland

Under programmet för mina studier i naturgeografi ingår en studieresa till Västtyskland i juni. Platser som besöktes var Tönning, Hamburg, Köln, Trier, Bernkastel Kues och Köln.

Och så månaden därpå bär det av söderut igen, men nu längre söderut med stopp i Paris (Frankrike), San Sebastian (Spanien), Lissabon (Portugal) och flera platser i Marocko bland annat Casablanca, Marrakesh, Ouarzazate, Bou Azzer, Agadir, Mogador och Rabat.

Frankrike

Spanien

Marocko

Tre av platserna i Marocko - Casablanca, Agadir och Mogador/Essaouira - väcker minnen kring speciella historiska händelser.

Casablanca var 1942 inspelningsplatsen för en av filmhistoriens största klassiker, filmen Casablanca, där en av historiens största filmstjärnor får sitt stora genombrott - svenskan Ingrid Bergman. Filmen placerade sig som nr 2 på listan över de hundra bästa amerikanska filmerna på AFI's hundraårslista (1998).

Under pågående världskrig

Som musikanter kommer man kanske framförallt ihåg det musikaliska ledmotivet *As Time Goes By*. Jazzmelodin, skriven av Herman Hupfeld 1931, röstades fram som nummer 2 på AFI's lista över tidernas bästa filmmusik. Etta på den listan blev *Over the Rainbow* med Judy Garland. Att Nicke Wöhrmann 1969 skulle spela med Judy Garland i Stockholm, Malmö och Köpenhamn hade vi förstås inte en susning om i Casablanca 1964. Men så blev det.

Staden Agadir blir för vår del ihågkommen genom jordbävningen där den 29 februari 1960, klockan 23:40 på kvällen. Omkring 15 000 personer (en tredjedel av stadens befolkning vid den tiden) dödades, 12 000 personer skadades och omkring 35 000 blev hemlösa.

En som klarade sig var den gruvutrustningsförsäljare som Nicke och jag nu reser med på en av hans årliga försäljningsturnéer för Atlas Copcos räkning. 1960 gjorde han samma turné och hade bokat hotell i Agadir jordbävningens dag den 29 februari. Han ringde hotellet och berättade att han skulle bli ett par timmar försenad. Det var okey, sa hotellpersonalen. När han kom fram senare på natten låg staden och hotellet i ruiner. Här kunde hans livstråd ha brutits.

Agadir 1960

På vår väg utmed kusten från Agadir tillbaka till Casablanca passerade vi staden Mogador/Essaouira utan att ha en aning om vad som pågick där för så där 315 000 år sedan. Sju mil nordöst om Mogadir/Essaouira, hittade man året efter jordbävningen ett människokranium.

Vid MaxPlanck-institutet i Tyskland lyckades man 2017 göra en dna-datering av kraniet som visade att det var 115 000 år äldre än de tidigare äldsta, 200 000 år gamla kranierna från Etiopien i Östafrika. Nu flyttas alltså människans "urhem" mer än 100 000 år tillbaka i tiden – till Västafrika. Det här fick vår guide aldrig veta.

Vår hittills äldsta förfader

Undrar hur det såg ut för 315 000 år sedan

Sista utlandsresan 1964 går i november till Finland och Åbo akademi för det som nästan blivit en tradition.

1964 bör även uppmärksammas som året då ANC-ledaren Nelson Mandela av en domstol i Sydafrikas huvudstad Pretoria döms till livstids fängelse för sin politiska verksamhet.

En annan som döms till livstids fängelse är den svenske översten Stig Wennerström. Men då gäller det spioneri mot Sverige.

Positivt är att USA:s kongress antar en lag om "likställighet mellan raserna", *Bill of Rights*. Mindre positivt är att Kina provspränger sin första atombomb.

1965

Österrike

Sista utlandsresan förra året gick till Finland och den första resan det här året i april blir den tolfte resan till vårt grannland. En annan tidigare välbesökt destination - Radstadt i Österrike - får sitt åttonde besök.

Något som länge lockat är att som musiker få göra en kryssning med Svenska Amerikalinen. Under våren svarar rederiet på ett brev som jag skickat. Om min orkester är tillgänglig den 10 juni till 2 juli för kryssning till New York är vi välkomna. Oj,oj,oj. Det trodde jag inte. Och vilket kort varsel!

Elisabeth och jag har ju bestämt bröllop till den 4 juni. Men alternativet att tacka nej avskrivs. Inte minst för att vi redan vunnit vår bröllopsresa till Hollywood som ska ske i december.

Avresa från Göteborg 12 juni med Svenska Amerikaliniens Kungsholm blir beslutat. Dags alltså att för första gången stifta bekantskap med det stora landet i väster, som dryga miljonen svenskar emigrerade till under andra halvan av 1800- och första halvan av 1900-talet.

USA

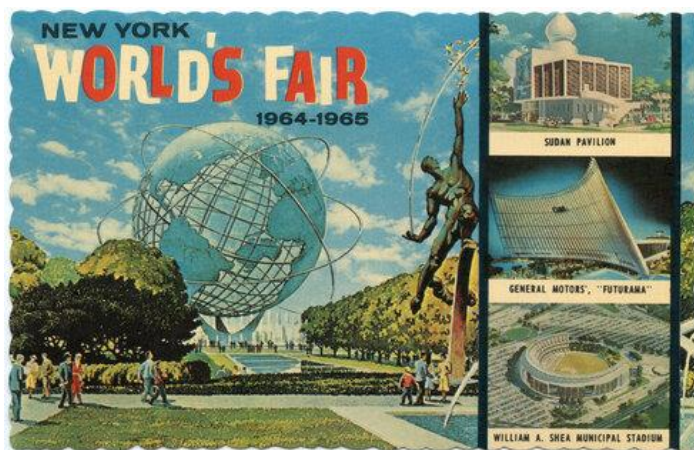
M/S Kungsholm

Åttamannaorkestern ombord

*Bengt Sahlberg Leif Blomquist Bo Hülphers Reimers Ekberg
Thord Åkerlund Gunnar Palm Calle Lundborg Bertil Fernqvist*

Under stoppet i New York 21-23 juni pågick världsutställningen *The 1964 -1965 World's Fair* på Flushing Meadows Park i Queens. Av naturliga skäl hann vi inte besöka 140 paviljonger, 110 restauranger och cirka 50 förenings-/samlingsutställningar. Världsutställningen attraherade 51 miljoner besökare

Världsutställning i New York

Lika många besökare hade inte jazzklubben *Half Note* i SoHo. För oss musiker var besöket där minst lika minnesvärt som på världsutställningen. Här fick vi på några meters håll uppleva magnifik musik med några av jazzens ikoner – Wes Montgomery på gitarr, Wynton Kelly på piano, Paul Chambers på bas och Jimmy Cobb på trummor.

Wes Montgomery

Kapellmästaren Wes Montgomery (1923 -1968) var känd för sin ovanliga teknik att spela på strängarna med sidan av tummen och för sin omfattande användning av oktaver.

Midsommar på båten

Sista kvällen på båten innan återkomsten till Göteborg blir det avskedskonsert. 1975, tio år senare, har flyget tagit över hela marknaden och M/S Kungsholm gör sin sista resa Göteborg-New York.

Program

Farewell Concert
on board
MS KUNGHOLM
 ★
 Thursday, July 1st, 1965
THE KUNGHOLM ORCHESTRA
 conducted by Bengt Sahlberg
 ★

My Fair Lady (Potpourri) . . . . . *F. Loewe*
 Orchestra

Country of Western
 Soloist: Thord Åkerlund

This is Latin America
 Soloists: Gunnar Palm and Bertil Fernquist

Taube Melodies . . . . . *E. Taube*
 Orchestra

Minuet . . . . . *Boccherini*

Fridas Visor . . . . . *B. Sjöberg*
 Soloists: Bo Hülphers, Leif Blomquist and Thord Åkerlund

Calypso
 Soloists: Leif Blomquist and Carl Lundberg

Two Danish Songs:
 Det var en Lördag Aften
 Den Lille Ole med Paraplyen

Finale
 Orchestra

Swedish American Line

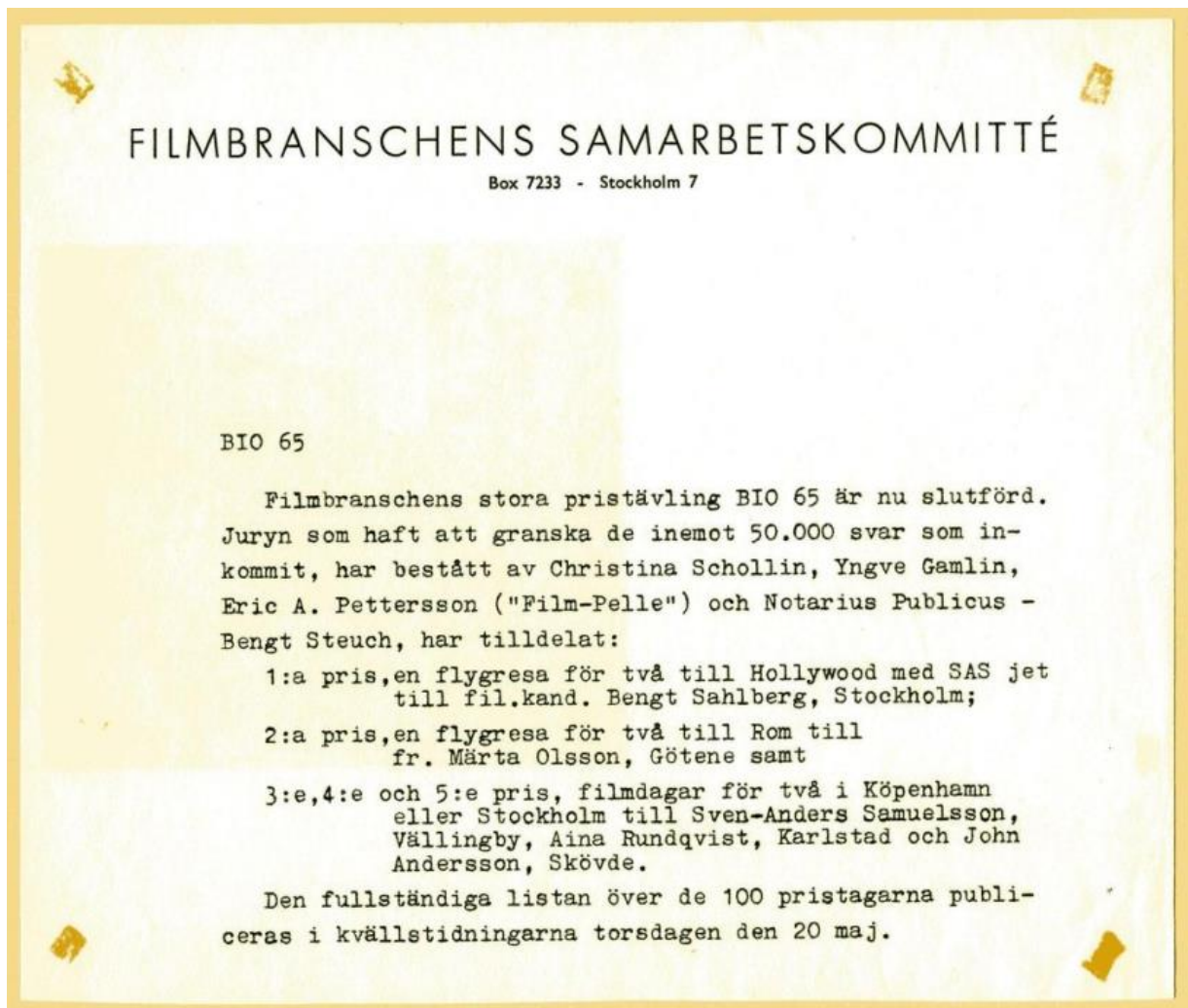
Avskedskonsert

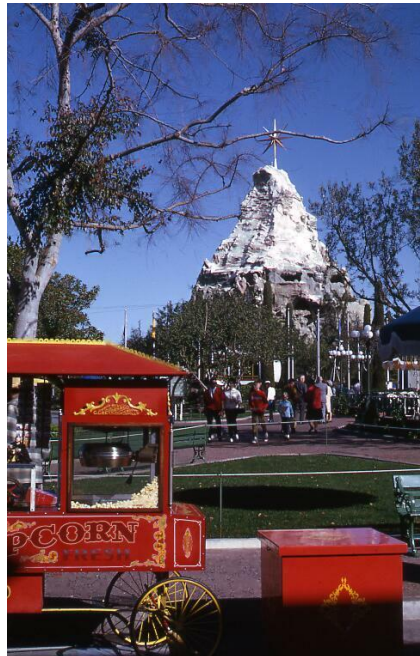
USA

Sex månader senare är det dags igen att korsa Atlanten men nu med flyg för att bese USA:s västkust. Den 27 december bär det av från Arlanda med mellanlandningar på Grönland och Anchorage i Alaska för avstigning i Los Angeles. Bakgrunden till resan framgår av brevet nedan.

Vår värd och guide i Los Angeles var Peter Bourne, svenskamerikansk skådespelare och regissör. Temaparken Disneyland i Anaheim utanför Los Angeles var ett givet besöksmål.

Parken ägs och drivs av The Walt Disney Company och bygger på Walt Disneys skapelser. Över 500 miljoner människor har besökt parken sedan den invigdes 1955. Invigningen tv-sändes och en av programledarna var skådespelaren Ronald Reagan. Tjugoett år senare installeras han som USA:s 40:e president.

Disneyland

Det viktigaste besöksmålet i Los Angeles var Hollywood. Där fick vi bland annat bekanta oss med de berömda filmskådespelarnas avtryck i gatan. En av de största var svenskan Greta Garbo.

Hollywood Walk of Fame

För oss var ett annat möte face-to-face med en av filmhistoriens giganter ännu större. Han tog sig tid att under närmare 30 minuter personligen informera oss om pågående inspelning av filmen *Torn Curtain* (sv. titel En läcka i ridån). Titeln på filmen är hämtad från Bibeln och händelsen då täcket/förhänget i templet i Jerusalem faller när Jesus dör på korset.

Filmskaparen Alfred Hitchcock (1899 -1980) föddes i England som son till grönsakshandlaren William Hitchcock. Familjen var irländska katoliker och Alfred skickades till en katolsk internatskola i London. Fyrtio år gammal började han arbeta i Hollywood 1939. Han regisserade över 50 filmer. Bland hans mest kända är *De trettionio stegen*, *Psycho* och *Fåglarna*.

Alfred Hitchcock informerar

Under Hollywoodresan hann vi även med ett besök i San Diego och i gränsstaden Tijuana i delstaten Baja California i nordvästra Mexiko.

Mexiko

Ett besök i San Francisco hade vi också planerat in. En av de större sevärdheterna var här naturligtvis Golden Gate-bron som invigdes 1937. Bron ritades av Joseph Baermann Strauss som, tro det eller ej, även har ritat järnvägsbron över Trollhätte kanal i Vänersborg.

Golden Gate-bron är en hängbro drygt 2,7 kilometer lång. Stålbalkarna tillverkades på USA:s östkust och skeppades till San Francisco via Panamakanalen. Det tog fyra år att måla bron med den rödbruna färg som gör den synlig i dimma och skyddar den mot angrepp av väder och vind.

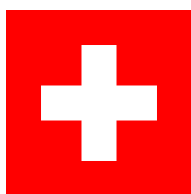
Golden Gate bron

Och nu har 1965 redan övergått i 1966 när vi den 8 januari landar på Arlanda. Nio månader senare föds vårt första barn.

1966

Österrike

Schweiz

Liechtenstein

Likt andra år innehåller det här året både stort och smått. Från kulturrevolutionen i Kina till besök i Sankt Gallen i Schweiz.

Besöket i Sankt Gallen föranleds av historien kring den svenske kungen Gustav IV Adolf (1778 -1837) och att Sankt Gallen ligger nära Sankt Anton, där vi har ett musikuppdrag.

Sankt Gallen ligger i nordöstra Schweiz och 12 mil från Sankt Anton i nordvästra Österrike. Namnet Sankt Gallen har staden fått efter den keltiske munken Gallus.

Gustav IV Adolf var kung i Sverige 1792 till 1809. Den 13 mars 1809 greps han i en statskupp, avsattes, fängslades och utvisades ur riket. Därefter drev han runt på kontinenten under namnet överste Gustafsson och avled på värdshuset Vita hästen i Sankt Gallen 1837. Det var långt innan operetten *Värdshuset Vita Hästen* framfördes första gången 1930. Då flera av upphovsmännen var av judisk härkomst förbjöds operetten i Tyskland under nazitiden.

Sankt Gallens Benedictinerkloster från 1000-talet blev 1983 världsarv. Klostrets bibliotek, med en av världens största samlingar av medeltida litteratur, blev avgörande för valet till världsarv.

På vägen till Sankt Gallen passade vi på att göra en paus i Liechtensteins huvudstad Vaduz. Landet är en mikrostat med en yta på 160 kvadratkilometer och en befolkning på cirka 40 000 invånare. Sveriges minsta landskap är Öland med en nästan tio gånger större yta (1344 kvadratkilometer) och en befolkning på cirka 27 000 invånare.

Finland

Spelningarna ledde det här året också till tre kryssningar under sommaren till Åbo med båten Ilmatar för underhållning som ensam pianist i förstaklassbaren, följt på kvällen av dansmusik på duo med basist.

M/S Ilmatar

*"Ilmatar"
av Robert Wilhelm Ekman*

Den 28 november två år senare kolliderar Ilmatar i kraftig dimma med fartyget Botnia i Stockholms skärgård. Sex personer omkommer och sju skadas svårt.

Ilmatar är i finsk mytologi luftens och naturens gudinna. I det finsk/karelska nationaleposet Kalevala färdas hon över det kosmiska vattnet och möter en and som lägger ägg i hennes knä. Ägget visar sig innehålla alla himlakroppar.

I många religioner spelar ägg en viktig roll. I grekisk mytologi parar sig en urtidsorm med gudinnan Eurynome. Hon lägger ett stort ägg som ormen slingrar sig runt. Genom ormens värme kläcks ägget och ur ägget kommer allting som existerar.

I gamla kinesiska myter skapas världen ur ett ägg i ett mörkt kaos. Ur ägget kommer Pangu. När han dör blir hans ögon solen och månen, hans lemmar och kropp blir jorden medan blod och svett blir floder. Åskan är hans röst och vinden hans andetag.

Vi lämnar nu mytologin och återgår till verkligheten där den lägsta lufttemperaturen någonsin i Sverige uppmäts i Vuoggatjålme, minus 53 grader.

Fredsforskningsutredningen föreslår upprättande av ett internationellt fredsforskningsinstitut i Stockholm, medan Frankrikes president Charles de Gaulle tillkännager att Frankrike inte längre tänker delta i NATO-samarbetet och Kinas kommunistledare Mao Zedong inleder Kulturevolutionen, där allt västerländskt inflytande brännmärks.

Centerpartiet och Folkpartiet lanserar ett gemensamt program, den så kallade Mittensamverkan (dock inte samverkan med Mittens rike).

Esrange, den första permanenta basen på svensk mark för civila forskningsraketer, invigs i Kiruna.

Raketuppskjutning vid Esrange

Och så avslutar vi året med att Sveriges första manliga barnmorska utexamineras. Det vill säga en barnfarska.

1967

Österrike

Utlandsresandet fortsätter med en ny resa till Sankt Anton och i samma ärende som tidigare.

Norge

Jag har nu en lärartjänst som e.o adjunkt i ämnena geografi, historia och samhällskunskap vid Tappströmsskolan på Ekerö. Och som klassföreståndare blir det en studieresa med eleverna till Oppdal i Norge. Skidorten Oppdal ligger på ungefär samma breddgrad som Ramundberget och Funäsdalen i Sverige.

Till de mer uppmärksammade händelserna 1967 kan nämnas Sexdagarskriget mellan Israel och dess grannstater. Nu våren 2024, femtiosju år senare, pågår ett nytt krig som har sin grund i samma politiska och religiösa motiv. Hur det hela kommer att sluta är det ingen som vet.

Det var också osäkert hur en av de större reformerna under 1960-talet i Sverige skulle sluta. Vissa hotade med blodbad. Men det gick över förväntan att ha ratten kvar på vänster sida i bilen och köra på höger sida av vägen. Den 3 september sker bytet från vänster- till högertrafik. Antalet dödade i trafiken, har sedan dess minskat från omkring 1 300 till 450 omkomna per år. Samtidigt har trafiken ökat från drygt 2 miljoner till 4,7 miljoner bilar. Hur statistiken sett ut om vi fortsatt med vänstertrafik är det naturligtvis ingen som vet.

Högeromläggning på Kungsgatan i Stockholm

1968

Vi svänger nu in på det nya året 1968 som ska gå till historien som speciellt och dessutom bli kvar som ett begrepp.

Majrevolten i Paris i april-maj 1968 ses som en symbolisk start på den politiska vänstervåg som de närmaste åren skulle skölja över stora delar av västvärlden.

Många inom vänstervågen var unga studenter, författare, intellektuella eller på annat sätt knutna till den akademiska världen. Vid tidigare protester under 1900-talet var det främst fabriks- och verkstadsarbetare som demonstrerade.

I Stockholm ockuperas universitetets kårhus på Holländargatan. Kårhusockupationen varar i tre dagar och riktas främst mot universitetsreformen UKAS som Sveriges dåvarande utbildningsminister Olof Palme ställs till svars för. Palme ställer också upp i kårhuset för att möta studenterna.

Betydligt våldsammare blir det när Sovjetunionen krossar den så kallade Pragvåren i Tjeckoslovakien. Alexander Dubcek väljs i januari 1968 till ny ledare för kommunistpartiet och regeringen i Tjeckoslovakien. Han vill demokratisera landet och inför yttrandefrihet. Reformerna skapar en stark optimism bland befolkningen, men för Sovjetunionens ledare Leonid Brezjnev finns inget utrymme för dialog. Istället utformar han Brezjnevdoktrinen där det bestäms att Sovjetunionen och dess allierade har rätt att ingripa i varje broderland där socialismen är hotad.

Invasionen i Prag

Natten mellan den 20 och 21 augusti 1968 invaderas Tjeckoslovakien av trupper från Sovjetunionen, Bulgarien, Polen och Ungern. I invasionen ingår mellan 200 000 och 600 000 soldater och mellan 5 000 och 7 000 stridsvagnar.

Reformrörelsen krossas. Dubcek arresteras och avsätts.

Danmark

Betydligt lugnare blir det när Tomteklubbens tre medlemmar cyklar en vecka på Bornholm efter att klubbens försök att få cykla en vecka på den estniska ön Ösel omöjligförklarades av Sovjetunionens turistorganisation Intourist. Tomtar på Ösel var lika otänkbart för Sovjetunionen som ett friare Tjeckoslovakien.

Cyklingen på Bornholm blir den första klubbcyklingen utomlands men den skulle följas av fler. Till exempel 1973 på Lofoten, 1978 på Åland, 1993 på Howe Island i Kanada och, när Sovjetunionen fallit, på Dagö i den estniska skärgården. Skam den som ger sig. Utöver invasionen i Tjeckoslovakien drabbades världen av ett nytt ”presidentmord” i USA. Och nu är det inte den sittande presidenten utan den starkaste kandidaten i valet till presidentposten. Under sin kampanj mördas Robert Kennedy, bror till John F Kennedy. Ytterligare ett mord ska chockera och skaka världssamfundet. Och som så ofta är det en modig demokratiförespråkare som mördas – Martin Luther King.

Robert Kennedy

Martin Luther King

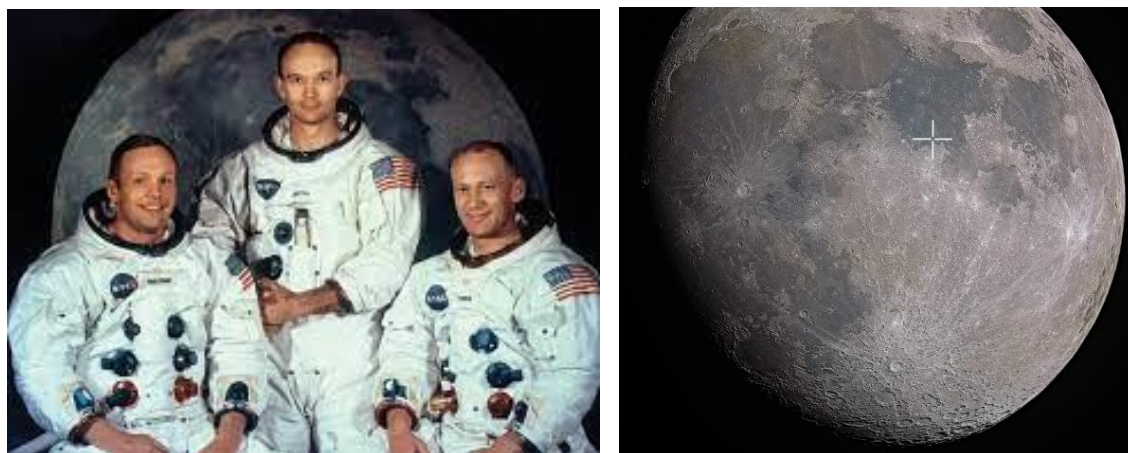
1969

Det blir bara ett par utlandsresor det här året för familjen som ska utökas med barn nummer två.

För flera andra personer kommer det däremot verkligen att bli resa av i en omfattning som historien tidigare inte upplevt. En resa med besök på den första destinationen utanför jorden - månen.

Klockan 21.17 svensk tid den 20 juli 1969 tar den amerikanska månlandaren Örnén mark på månen och klockan 03.56 nästa dag tar astronauten Neil Armstrong, som den första människan, ett steg på månens yta, på en annan planet.

Strax därefter får han sällskap av svenskättlingen Edwin "Buzz" Aldrin. Buzz' farfar Karl Johan Aldrin lämnade Sverige 1892 med sin maka för att flytta till Amerika. Att min farfar Karl Olsson skulle vara arbetskamrat och vän med Karl Johan Aldrin vid järnverket i Nykroppa är en mycket lång tråd som året 1984 fylls på då jag reser till NASA i Washington för att engagera en amerikansk astronaut till framtidskonferens Vision-84 i Kiruna. Men den historien får vänta till Del II.

*Apollo 11 med besättningen Neil Armstrong, Michael Collins, Buzz Aldrin
Landningsplats på månen utmärkt med vitt kryss
(Foto: Björn Sahlberg)*

Danmark

Familjens första resa utomlands med barn sker ett par veckor efter månlandningen. Björn ska om en dryg månad då fylla tre år och Christina är fyra månader. Det hela blir en veckas vistelse i augusti på Bornholm. Närmare bestämt vid dess sydligaste spets Dueodde. Öns största dynfält med sin fina vita sand gör udden med omgivningar till ett välbesökt turistmål.

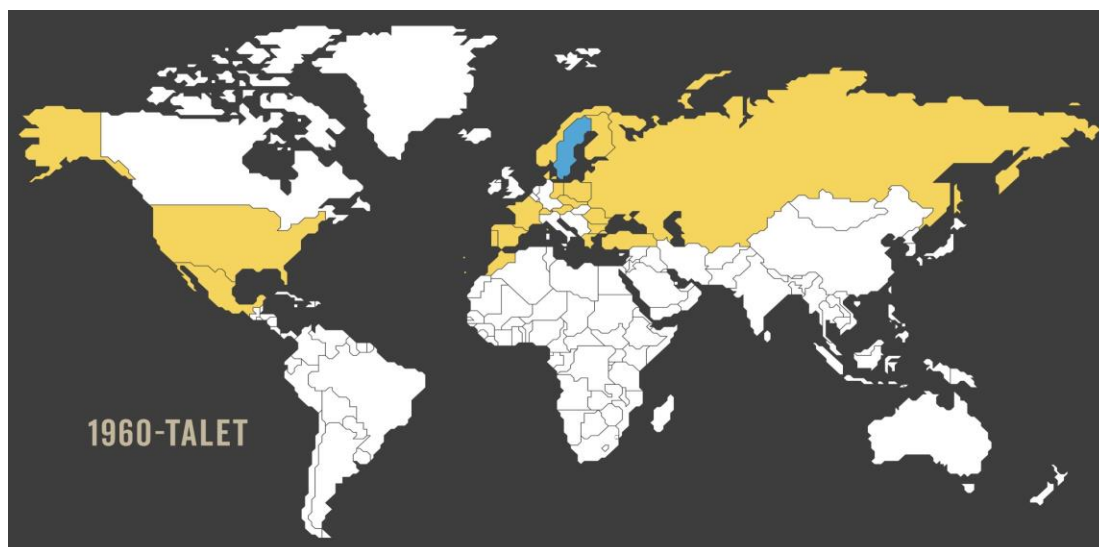
Dueodde

Norge

Min arbetsplats är nu Lunds universitet och som forskningsassistent och doktorand gör jag min första utlandsresa i tjänsten för att föreläsa vid Oslo universitet. Ämne: regional utveckling. Tunga åhörare i publiken som Norges f.d. statsminister Einar Gerhardsen (1897 -1987) gör inte nerverna mindre spända.

Vi avslutar Del I med en karta över 1960-talets utlandsresor. Sverige har en blå färg medan de utländska resmålen är guldfärgade. Jämfört med 1950-talet har antalet besökta länder längre bort från Sverige blivit fler.

Karta överutlandsresor på 1960-talet

Men historien slutar inte 1969. Resan går vidare i Del II in i 1970-talet och avslutas vid millennieskiftet 1999/2000. Det kommer att hända mycket. 2000-talet får vänta till Del III.

Välkommen att resa med!

Personregister Del I

- Abrahamsson, Erik 33, 74**
Abrahamsson, Märta 33, 74
Agardh, Carl Adolph 27
Agostini, Pierre 144
Ahlberg, Olof 84
Ahrbom, Per 48
Aldrin, Edwin "Buzz" 213
Aldrin, Karl Johan 213
Alfvén, Hannes 30
Alfvén, Hugo 20, 29
Alfvén, Inger 30
Allen, Paul 133
Alsobrook, Law 132
Anderberg, Axel 51
Andersdotter, Grudd Anna 40
Andersen, H.C 40
Andersson, Arne 84
Andersson, Benny 94
Andersson, Frank 137
Andersson, Måns 88
Andersson, Stikkan 42
Andersson, Ulf 26
Andrews, Julie 157
Anna av Novgorod 167
Arborelius, Anders 16
Armstrong, Louis 11
Armstrong, Neil 213
Asplund, Gunnar 53
Asplund, Peter 65
- Baermann Strauss, Joseph 205**
Bannister, Roger 127
Bartók, Bela 34
Bawendi, Mounqi 144
Bellman, Carl Michael 37
Berggren, Henrik 165
Bergius, Bengt 28
Bergius, Peter 28
Bergman, Bo 35
Bergman, Ingrid 196
Bernadotte, Folke 101
Berwald, Christian Friedrich 31
- Berwald, Franz 31
Berwald, Johan Friedrich 31
Biden, Joe 88, 192
Bin Laden, Osama 147
Björklund, Lars-Gunnar 179
Björling, Jussi 133
Björnson, Björnstjerne 35
Blomquist, Leif 44, 200
Blomquist, Lena 44
Boberg, Ferdinand 50
Bobrikov, Nikolaj 150
Borg, Björn 137
Bosse, Harriet 43
Bourne, Peter 203
Boustedt, Christer 26
Boye, Karin 70
Bovet, Daniel 142
Bowie, David 100
Bratt, Christian 198
Bratt, Erik 108
Brezjnev, Leonid 211
Brogren, Stina Lena 54
Bruckner, Anton 35
Brus, Louis E. 144
Busch, Ebba 188
Bush, George H.W. 88
Bush, George W. 87
- Camus, Albert 143**
Carl XVI Gustaf 51, 58, 89
Carlberg, Ingrid 14
Carlsson, Andreas 190
Carlsson, Rune 26
Carson, Rachel 193
Castro, Fidel 156
Celsing, Johan 58
Cederberg (Cassel), Christer 128
Cézanne, Paul 162
Chambers, Paul 201
Chaplin, Charlie 86
Charles, Ray 75
Chopin, Frédéric 170

Chrusjtjov, Nikita 164
Churchill, Winston 75, 80, 90, 122
Ciccone, Silvio 151
Clason, Isak Gustaf 47, 51
Clinton, Bill 87
Clinton, Hillary 80
Clinton Sr, Roger 87
Cobb, Jimmy 201
Collins, Michael 213

da Vinci, Leonardo 162

Danielsson, Anders 58
Danielsson, Per 58
Darwin, Charles 9, 72
de Gaulle, Charles 75, 208
Disney, Walt 134, 203
Drottning Silvia 58
Dubcek, Alexander 211
Dudevant, A. (George Sand) 171
Dylan, Bob 146

Eden, Anthony 128

Edström, Sonja 137
Eichmann, Adolf 179
Ek, Kurt 25
Ekberg, Reimers 200
Ekimov/Jekimov, Aleksej 144
Ekman, Robert Wilhelm 208
Ekman, Ulf 189
Elizabeth II 122
Ericson, Estrid 176
Ericson, Nils 56, 181
Ericsson, John 14
Ericsson, Sigge 137
Eriksson, Christian 40
Eriksson, Erik 23
Eriksson, Jan 26
Eriksson, Ronny 49
Erlander, Tage 91, 105
Evensen, John 159

Falkner, Samuel 25, 65

Fehling, Jerk 26
Fermi, Enrico 142
Fernlöf, Lars 26

Fernqvist, Bertil 200
Finér, Wåge 26
Fitzgerald, Ella 154
Fosse, Jon 145
Franco, Francisco 166, 183
Frank, Josef 175
Fredrik den Store 31
Fredriksson, Gert 104
Freij, Gustav 104
Fried, Hédi 190
Fröding, Gustaf 20, 27, 35
Fröding, Ferdinand 20
Fröding, Jan 20
Förster, August 172
Förster, Caesar 172

Gandhi, Mahatma 101

Gagarin, Jurij 180
Gamlin, Yngve 24
Garbo, Greta 204
Gardiner, Ronnie 31
Garland, Judy 197
Gates, Bill 132
Gates, Melinda 133
Gauguin, Paul 162
George IV 126
Gerhardsen, Einar 214
Gershwin, George 34
Goebbels, Joseph 81
Goodman, Benny 34
Gren, Gunnar 107
Grieg, Edvard 32
Grut, Wille 104
Grünbaum, Catharina 30
Grünewald, Isak 95
Grönberg, Acke 104
Gustaf V 15, 66
Gustav IV Adolf 51
Gustav VI Adolf 89
Göring, Hermann 66, 81

Haglund, Linda 137

Hamarskjöld, Dag 93, 143, 185
Hampton, Lionel 34
Hansson, Carl 92

Hansson, Per Albin 91
 Hemingway, Ernest 182
 Henrikson, Alf 29
 Henrikson, Kjell 30
 Heyerdahl, Thor 99
 Hideki, Tojo 86
 Hillary, Edmund 121
 Himmler, Heinrich 81
 Hitchcock, Alfred 205
 Hitchcock, William 205
 Hodges, Johnny 34
 Hoppe, Gunnar 149
 Hupeld, Herman 197
 Huss, Johan 190
 Hülphers, Bo 200
 Hårleman, Carl 60
 Hägg, Gunder 72, 78, 84
 Hägglund, Josefin 85
 Höss, Rudolf 99

Idar, Sven 30

Jackson, Michael 151
 James, Harry 34
 Jansdotter, Karolina 15
 Jaroslav I 167
 Jernberg, Sixten 137
 Jobs, Clara 133
 Jobs Paul 133
 Jobs, Steven 132
 Johansson, Ingemar 77, 120, 153
 John, Elton 100
 Johnson, Andrew 87
 Jonsson, Gustav 98

Kai-shek, Chiang 76, 111
 Kamprad, Ingvar 77
 Karikó, Katalin 145
 Karlfeldt, Erik Axel 20, 23, 26
 Karlsson, Nisse 103
 Karlströmer, Per 25
 Karlströmer, Stig 86
 Karlströmer, Ulf 25
 Kejsar Konstantin 187
 Kejsare Hirohito 83

Kekkonen, Urho 148
 Kelly, Wynton 201
 Kendall (familj) 124
 Kennedy, John F. 179, 192
 Kennedy, Robert 212
 Key, Axel 44
 Key, Ellen 21,122
 Keynes, John Maynard 92
 King Oliver 11
 Kock, Karin 98
 Krausz, Ferenc 144
 Kreuger, Ivar 51
 Kriss, Laszlo 140
 Kristersson, Ulf 190
 Kronprins Gustaf Adolf 51
 Krupa, Gene 34
 Kullenberg, Ingemar 184
 kung Chulalongkorn 57
 kung Oscar II 57,59
 Kälarne, Henry 84
 König. Jan 128

Lagerlöf, Selma 18, 21, 47, 109
 Landquist, John 109
 Landy, John 127
 Langefors, Börje 115
 Larsson, Carl 39, 43, 51
 Larsson, Gunnar 26
 Larsson, Göran 119
 Larsson, Per 37
 Lassinanti, Ragnar 149
 Lee, Tsung-Dao 142
 Lenin, Vladimir 13, 163
 Lenngren, Anna Maria 40
 Levertin, Oscar 35
 Lewerentz, Gustaf Adolf 53
 Lewerentz, Sigurd 48, 53
 Lewinsky, Monica
 L'Huillier Wahlström, Anne 144
 Lie, Trygve 86
 Liedholm, Nils 103, 150
 Liljefors, Bruno 41, 45
 Liljefors, Carl 42
 Liljefors, Mats 46
 Liljefors, Pontus 42

Liljefors, Ruben 46
Lind, Sven Ivar 54
Lindblad, Bengt 26
Lindblom, Gustav (Topsy) 104
Lindgren, August (Agi) 49
Lindgren, Astrid 21, 69, 86
Lindgren, Curt 26
Lindgren, Magnus 144
Lindhagen, Carl A. 85
Lindhagen, Lars 83
Lindhagen, Sven 84
Ling, Pehr Henrik 107
Lund, Bigi 161
Lundborg, Calle 200
Lundgren, Isabella 161
Lundgren, Jan 174
Luttjin, Ljubov 168
Lövgren, Bertil 26

Madonna 151

Mandela, Nelson 198
Marshall, George 99
Martin Luther King 132
Matisse, Henri 162
MacKay, James 21
Michelangelo 162
Milles, Carl 58
Milles, Olga 58
Moberg, Vilhelm 108
Mohammadi, Narges 145
Monet, Claude 162
Montgomery, Bernhard 74
Montgomery, Wes 201
Mussolini, Benito 76, 81, 183
Myhre, Wenche 100
Myrdal, Gunnar 93

Netz, Björn 26

Nielsen, Carl 32, 35
Nilsson, Alf 26
Nobel, Alfred 10, 59, 102
Nordahl, Gunnar 107
Norling, Eleonora Ulrika 38
Norrby, Lars-Johan 25
Nykvist, Ellen 13

Nyström, Jenny 95

Ohlin, Bertil 93, 105

Olofsdotter, Ingegerd 47
Ohlsson, Karl 16
Olsson, Elin 16
Olsson, Elsa 16
Olsson, Erik 16
Olsson, Eva 16
Olsson, Ruth 16
Olsson, Karl 14, 213

Palm, Gunnar 200

Palme, Olof 211
Parks, Rosa 131
Parton, Dolly 94
Pearson, Lester Bowles 143
Pelé 103, 150
Persdotter, Kjersti 92
Persson, Erling 97
Peter den Store 161
Peterson, Oscar 130
Peterson-Berger, Wilhelm 84
Planting-Bergloo 47, 93
Presley, Elvis 146
Prins Bertil 16
Prins Eugen 51
Putin, Vladimir 12, 117, 169, 175
Pääbo, Svante 9
Pöntinen, Roland 173

Quisling, Vidkun 81

Ramel, Povel 100, 139

Raphael 162
Reagan, Ronald 204
Rellmark, Jan 26
Rembrandt 162
Renoir, Auguste 162
Riedel, Georg 173
Rignell, Claes 75
Rommel, Erwin 74, 78
Roosevelt, Franklin D. 75, 80
Rubens, Peter Paul 162
Rudenschöld, Louise 35

Runeberg, Johan Ludvig 35, 152
Rushdie, Salman 100
Russel, Richard 126
Rydberg, Viktor 40

Sahlberg, Björn 61, 98, 213

Sahlberg, Carl Otto 12
Sahlberg, Christina 19, 28, 94, 121
Sahlberg, Elisabeth 33, 74, 134
Sahlberg, Gull 14
Sahlberg, Jan 16, 42, 119
Sahlin, Margit 22
Salin, Kasper 47
Sanders, Ed 120
Savonarola, Girolamo 190
Schauman, Eugen 150, 169
Schrödinger, Erwin 178
Senning, Åke 151
Sjostakovitj, Dmitrij 164
Sibelius, Jean 32, 35
Skogh, Per Samuel 56
Skogh, Wilhelmina 54, 57
Skötkonung, Olof 167
Slottner, Erik 190
Sollander, Stig 137
Solyom, Janos 175
Spielberg, Steven 96
Stalin, Josef 65, 75, 101, 122, 164
Stenhammar, Ernst 35
Stenhammar, Olof 35
Stenhammar, Per Ulrik 35
Stenhammar, Wilhelm 35
Stenmark, Ingemar 137
Stravinskij, Igor 34
Strindberg, August 35, 38
Strindberg, Carl Oscar 38
Stugart, Martin 46
Swartz, Carl 50
Swartz, Olof 28, 50
Swartz, Petter 50
Sys, Karel 76
Söderberg, Clara 94, 108
Söderberg, Pontus 124
Söderblom, Nathan 20, 22, 27
Söderqvist, Åke 24

Tandberg, Olle 76

Tegnér, Alice 36
Tegnér, Esaias 36
Tegnér, Jakob 36
Tenzing (sherpa) 121
The Beatles 180
Tito (Josip Broz) 80, 101
Tjajkovskij, Peter 33
Todd, Alexander 142
Topelius, Zackarias 35, 40
Truman, Harry S. 80, 82, 114
Trump, Donald 14. 87. 89
Tsar Nikolaj II 58
Tyndale, William 190
Täpp, Nisse 103

Ulbricht, Walter 115

Ulfson Falkner, Per 25
Undset, Sigrid 109

van Gogh, Vincent 162

Vladimir den helige 166
Vladimir I 166
von Heidenstam, Verner 20, 35
von Schneider 24
von Suttner, Bertha 182

Wagner, Richard 35

Wahlgren, Jacob 54
Wallenberg, Alice 52, 149
Wallenberg, Knut 52, 149
Wallenberg, Raoul 79
Wallskog, Mary 33
Wassberg, Tomas 137
Watson, James 178
Weissman, Drew 145
Wennerström, Stig 198
Wesley, John 190
Westerberg, Bengt 105
Westerlund, Anders 108
Whitlock, Anna 21, 23
Widerström, Karolina 109
Wieselgren, Harald 44
Wieselgren, Peter 14

Wilhelm (Erövraren) 129
Wilson (familj) 129
Wilson, Teddy 34
Wingårdh, Gert 48
Wägner, Elin 109
Wärmell, Bosse 26
Wöhrmann, Nicke 75, 186, 197

Yang, Chen Ning 142
Yousafzai, Malala 145

Zedong, Mao 65, 111, 208
Zelenskyj, Volodymyr 192
Zorn, Anders 40

Zorn, Leonard 40
Zjukov, Georgij 74

Åberg, Lasse 135
Åhman, Arne 104
Åkerlund, Thord 200
Åkesson, Jimmie 189

Örsted Pedersen, Niels-Henning 94
Östberg, Ragnar 52
Östensson, Nisse 103
Österwall, Arthur 26
Östling, Sven 141
Östrand, Per-Olof 119

Följande krönikor kan läsas på hemsidan

www.ebsahlberg.se

En krönika - Från Fryxell till Nobel (2014)

En krönika - Från Fryxell till Nobel 5.0 (2018)

Homo Selficus - En digital krönika (2019)

Homo Reflexus - En krönika om framtiden i backspegeln (2020)

Homo Politicus - Vart är vi på väg? (2021)

En biografi – Trådar i en väv. Del I (2024)

En biografi – Trådar i en väv. Del II (2024)

Mer att läsa på hemsidan

Nobel Center in Stockholm (2017)

Nobel Center - 1833-1983-2023 (2023)

Kiruna Rymduniversitet - 1983-2023 (2023)

